

MASARYKOVA UNIVERZITA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií

Mezinárodní vztahy

**Ozbrojené konflikty po skončení studené
války ve Střední Asii**

Diplomová práce

Jakub Pertile

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Kříž, Ph.D.

UČO: 274567

Obor: Mezinárodní vztahy

Imatrikulační ročník: 2010

Brno, 2012

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a použil jen zdroje uvedené v seznamu použitých zdrojů.

V Brně dne

Podpis

Rád bych poděkoval doc. PhDr. Zdeňku Křížovi, Ph.D. za pomoc při vedení práce a za cenné připomínky a rady při tvorbě práce.

Obsah

1. ÚVOD	6
2. TEORETICKO - METODOLOGICKÁ ČÁST	7
2.1 Metodika práce	7
2.2 Definice základních pojmů	14
2.2.1 Ozbrojený konflikt	14
2.2.2 Konfliktní komplex a regionální bezpečnostní komplex	22
2.2.3 Aktér	24
3. ANALYTICKÁ ČÁST	28
3.1 Všeobecná charakteristika regionu Střední Asie	28
3.2 Hlavní aktéři v regionu	30
3.2.1 Čína	31
3.2.2 Spojené státy	32
3.2.3 Rusko	34
3.3 Státní aktéři	37
3.4 Nestátní aktéři	37
3.5 Hlavní bezpečnostní problémy po skončení studené války	39
3.6 Výčet ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie od konce studené války ...	39
3.7 Ozbrojené konflikty ve Střední Asii	40
3.7.1 <i>Občanská válka v Tádžikistánu 1992 – 1998</i>	40
3.7.1.1 Charakteristika státu	40
3.7.1.2 Hlavní aktéři	43
3.7.1.3 Zdroje nekompatibilních cílů hlavních aktérů	43
3.7.1.4 Průběh konfliktu	50
3.7.1.5 Snahy o mediaci ze strany vnějších a vnitřních aktérů	58
3.7.1.6 Mezinárodní intervence	59
3.7.1.7 Způsob ukončení konfliktu	59
3.7.1.8 Zhodnocení konfliktu	60
3.7.2 <i>Ozbrojený konflikt mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu – 2010</i>	62
3.7.2.1 Hlavní aktéři	63
3.7.2.2 Zdroje nekompatibilních cílů hlavních aktérů	65

3.7.2.3 Průběh konfliktu.....	65
3.7.2.4 Snahy o mediaci ze strany vnějších a vnitřních aktérů	67
3.7.2.5 Mezinárodní intervence	68
3.7.2.6 Způsob ukončení konfliktu.....	68
3.7.2.7 Zhodnocení konfliktu	68
3.7.3 <i>Ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu - 1999 – 2000</i>	69
3.7.3.1 Charakteristika státu.....	70
3.7.3.2 Hlavní aktéři	72
3.7.3.3 Zdroje nekompatibilních cílů hlavních aktérů.....	76
3.7.3.4 Průběh konfliktu.....	80
3.7.3.5 Snahy o mediaci ze strany vnějších a vnitřních aktérů	87
3.7.3.6 Mezinárodní intervence	87
3.7.3.7 Způsob ukončení konfliktu.....	88
3.7.3.8 Zhodnocení konfliktu	88
3.7.4 <i>Ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a opoziční islámskou skupinou – 2004</i>	89
3.7.4.1 Hlavní aktéři	90
3.7.4.2 Zdroje nekompatibilních cílů hlavních aktérů.....	91
3.7.4.3 Průběh konfliktu.....	91
3.7.4.4 Snahy o mediaci ze strany vnějších a vnitřních aktérů	94
3.7.4.5 Mezinárodní intervence	94
3.7.4.6 Způsob ukončení konfliktu.....	94
3.7.4.7 Zhodnocení konfliktu	94
4. CELKOVÉ ZHODNOCENÍ TRENDŮ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ V REGIONU STŘEDNÍ ASIE	96
5. ZÁVĚR	108
6. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	110
6.1 Primární zdroje.....	110
6.2 Sekundární zdroje.....	116
7. SEZNAM ZKRATEK	127
8. PŘÍLOHY	128

1. ÚVOD

Předmětem diplomové práce jsou ozbrojené konflikty v regionu Střední Asie, k nimž došlo po konci studené války do současnosti. Region Střední Asie patří od konce studené války k velmi zajímavým oblastem světa, a to jak z politického, ekonomického, sociálního, geopolitického tak také bezpečnostního pohledu. Pět států tvořících region Střední Asie: Kazachstán – Kyrgyzstán – Tádžikistán – Turkmenistán - Uzbekistán má velmi podobný historický vývoj. Proto bude velmi zajímavé zabývat se tím, zdali v regionu Střední Asie lze nalézt obecné trendy v oblasti ozbrojených konfliktů či nikoli.

Cílem práce tak bude identifikovat hlavní trendy v oblasti ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie od konce studené války do současnosti. Ozbrojené konflikty, k nimž v regionu Střední Asie došlo, nejsou sice svým významem pro mezinárodní bezpečnost značně významné, přesto je identifikace trendů v oblasti ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie užitečná pro lepší orientaci v některých dalších světových regionech, kde probíhají ozbrojené konflikty. Nehledě k tomu, že nám přiblíží region Střední Asie z bezpečnostního pohledu a pomůže nám lépe pochopit specifika středoasijského regionu, jenž se na první pohled může jevit jako vcelku homogenní a předvídatelný. Dalším cílem práce je zjistit, zdali region Střední Asie lze považovat za konfliktní komplex. K teoretickému a metodologickému zakotvení práce dojde v následující části věnující se metodologii práce, definici a teoretickému ukotvení základních pojmů jako jsou *ozbrojený konflikt*, *aktér*, *konfliktní komplex* a *regionální bezpečnostní komplex*.

Analytická část práce se kromě jednotlivých ozbrojených konfliktů, věnuje také všeobecné charakteristice regionu Střední Asie, hlavním aktérům a jejich zájmům. Dobrá orientace v zájmech hlavních aktérů a pochopení důležitých aspektů středoasijského regionu je nezbytným prvkem při analýze regionu Střední Asie. Při analýze jednotlivých ozbrojených konfliktů se budu věnovat hlavním aktérům, zdrojům nekompatibilních cílů hlavních aktérů, samotnému průběhu konfliktu, snahám o mediaci ze strany vnějších a vnitřních aktérů, případné mezinárodní intervenci a způsobu ukončení konfliktu. Na závěr této analýzy dojde ke krátkému zhodnocení analyzovaného ozbrojeného konfliktu.

2. TEORETICKO - METODOLOGICKÁ ČÁST

2.1 Metodika práce

Existuje několik možností jak zkoumat vztah mezi teorií a skutečností. Možnostmi jsou *dedukce* a *indukce*. Pojem dedukce se dá popsat tak, že od obecného postupujeme ke konkrétnímu. Stanovenou teorii se pokoušíme vyvrátit či potvrdit, respektive pomocí empirických dat testovat stanovenou hypotézu. Jde tedy o pohyb směrem dolů v úrovních abstrakce, od obecnějšího a abstraktnějšího ke specifitějšímu a konkrétnímu (Punch 2008: 210). Odpovídají-li závislosti mezi sebranými daty vzorci předpovězenému v hypotézách, přijmeme hypotézy jako platné; jinak musíme hypotézy odmítnout (Disman 2002: 76). Takto se postupuje především u kvantitativních výzkumů.

V této práci však bude využita **induktivní metoda**. Induktivní postup lze charakterizovat tak, že základem nám jsou konkrétní informace, ze kterých odvozujeme obecné zákonitosti. Induktivní přístup tak pátrá po pravidelnostech určitých jevů, které jsou mu poté nápomocny k vytvoření obecné teorie. Jedná se o pohyb nahoru v úrovni abstrahování, od specifického a konkrétního k obecnému a abstraktnímu (Punch 2008: 213).

Indukce tak vychází z poznatku, že pozorování představitelé (instance) dané jevové kategorie se vyznačují jistou vlastností; z toho se vysuzuje, že tuto vlastnost budou mít také její další instance (Hendl 2005: 36). Jan Hendl definuje indukci tak, že z pravidelnosti zkoumaných událostí odvozujeme obecné pravidlo o určité pravidelnosti platné pro další události na jiném místě nebo v jiném čase (Hendl 2005: 36).

Metodu indukce například František Ochraňa definuje tak, že podstatou je zkoumání jednotlivé události (faktu), na základě níž je poté vyvozován obecný závěr; metoda indukce je základem pro výstavbu induktivně budované teorie (Ochraňa 2009: 24). Podle Miroslava Dismana induktivní metoda začíná pozorováním, ve kterém pátráme po pravidelnostech, vzorcích, které snad existují v objektivní realitě – objevené pravidelnosti jsou popsány ve formě předběžných závěrů (Disman 2002: 76). Ty pak jsou ověřovány dalším pozorováním a

konečným produktem je nová teorie (Disman 2002: 76). Důležitým rysem induktivního přístupu je skutečnost, že na začátku práce nemusí dojít ke stanovení hypotézy.

Anglický filozof a ekonom John Stuart Mill (1806-1873) navrhl systém induktivních pravidel získávání a ověřování hypotéz a teorií, která jsou známa jako Millova pravidla – ty tvoří:

1. Metoda souhlasu. Jestliže dva případy fenoménu mají jenom jednu vlastnost společnou, pak tato vlastnost je jejich příčinou nebo důsledkem.
2. Metoda rozdílu. Jestliže máme případ, v němž se objeví daný fenomén, a případ, v němž se neobjeví, a oba případy se liší v jedné charakteristice, pak tato charakteristika je příčinou nebo nutnou částí příčiny uvažovaného fenoménu.
3. Metoda společné shody a rozdílu. Tato metoda spojuje obě předchozí.
4. Metoda zbytku. Jestliže oddělíme od fenoménu to, co je známé jako důsledek určitých předchozích událostí, pak zbytek je důsledkem zbývajících příčin.
5. Metoda společné variace. Fenomény, které se souběžně mění, jsou propojeny nějakou příčinou. (cit. dle Hendl 2005: 36)

Jak však uvádí Hendl, tyto metody dávají smysl a mohou být dobrou pomůckou, závisejí však na předchozí analýze relevantních faktorů - nejsou aplikovatelné v případech, kde se příčinnost projevuje složitěji a vrstveně (Hendl 2005: 36). Bude užitečné také uvést princip indukce Bertranda Russella.

Princip indukce B. Russell vymezuje následovně:

- a) Jestliže o určité věci A bylo zjištěno, že je sdružená s jinou věcí B, a nikdy nebylo zjištěno, že je odloučená od věci B, pak čím větší je počet

případů nalezení věci, kdy A a B jsou navzájem sdruženy, tím větší je pravděpodobnost, že A a B budou sdruženy v nejbližším možném případě, kdy víme, že jedna z nich se vyskytla.

b) Za týchž okolností promění dostatečný počet případů vzájemného sdružení pravděpodobnost téměř v jistotu a způsobí, že se velmi přiblíží jistotě. (cit. dle Ochrana 2009: 48)

Induktivně vytvářený systém je podle F. Ochraný postupem, kdy při tvorbě teoretického systému vycházíme ze zkoumání jednotlivostí (faktů); při zkoumání jednotlivých jevů (faktů) hledáme opakovatelnosti, pravidelnosti, korelaci a na základě vypořádaných souvislostí pak vyslovujeme obecné závěry, které formulujeme v hypotézách a teoriích (Ochrana 2009: 136).

Velmi často se v odborné literatuře setkáváme s kritikou indukce a induktivní metody. Mezi známé kritiky indukce a induktivní metody patří například Karl R. Popper či Nassim N. Taleb.

Karl R. Popper v knize *Logika vědeckého zkoumání* přímo uvádí, že podle jeho názoru neexistuje nic takového jako indukce (Popper 1997: 19). Velmi známým je jeho příklad bílých labutí. Popper uvádí, že z logického hlediska není zdaleka jasné, zda máme právo odvozovat univerzální tvrzení z tvrzení singulárních, jakkoli početných; neboť jakýkoli takto získaný závěr se vždy může ukázat být nepravdivý (Popper 1997: 3). Podle Poppera tak bez ohledu na to, kolik případů bílých labutí jsme pozorovali, neospravedlňuje to závěr, že všechny labutě jsou bílé (Popper 1997: 3-4).

To tedy podle F. Ochraný znamená, že otázku indukce můžeme formulovat jako otázku platnosti (resp. pravdivosti) univerzálních tvrzení, která jsou založena na zkušenosti (Ochrana 2009: 50). F. Ochrana dále uvádí, že poznání založené na indukci může být pouze singulárním tvrzením a nikoliv tvrzením univerzálním - princip indukce nemůže být čistě logickou pravdou, jakou je tautologie nebo analytické tvrzení; jestliže by existovala indukce jako čistě logický princip, pak by neexistoval žádný problém indukce (Ochrana 2009: 50).

To by již nebyla indukce, ale čistě logická transformace jako je tomu v případě deduktivní logiky a kdybychom chtěli učinit indukci univerzálním tvrzením, pak bychom se dostali k nekonečnému regresi, protože bychom museli znovu a znovu použít induktivní inference, abychom je zase a zase zdůvodnili (Ochrana 2009: 50). Pokus založit princip indukce na zkušenosti podle Poppera selhává, neboť musí vést k nekonečnému regresi (Popper 1997: 5).

Nassim N. Taleb v knize *Černá labuť : následky vysoce nepravděpodobných událostí* se věnuje také problému indukce. Na případu vykrmovaného krocana ukazuje, že každé poznání, které bylo učiněno pozorováním, může být chybné a mylné¹ (Taleb 2011: 59). Podle Taleba lidé velmi zobecňují; fakta si zařazují do příběhů či nepočítají s neočekávanými událostmi. Všechny výše uvedené výtky Taleba tak můžeme chápat jako kritiku indukce.

Mats Braun ve svém příspěvku v knize *Jak zkoumat politiku : kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* uvádí rizika spojená se zakotvenou teorií. Jelikož se jedná o induktivní vědeckou metodologii, lze některá rizika uvést i v této části týkající se kritiky a rizik spojených obecně s induktivní metodou.

Podle Brauna existuje riziko, že badatel nebude schopen z dat podstatu jevů vyčíst, abstrahovat a vybudovat teorii buď kvůli nedostatečným znalostem, nebo absenci fantazie a v takovém případě je výsledkem jeho snažení pouhá deskripce události, kterou chtěl analyzovat a jež nutně nevede k lepšímu pochopení tohoto jevu (Braun 2008: 224). Pro badatele je těžké osvobodit se od existujících teorií a každodenního chápání událostí a nakonec badatel vytvoří teorii, jež není ničím víc než ospravedlněním vlastních předpokladů (Braun 2008: 224). Výše uvedené teoretické poznatky a kritika induktivní metody byly důležité pro vysvětlení metody použité v této práci.

Práce je založena na **empiricko-analytickém přístupu**, využívající induktivní metodu. Práce analyzuje jeden konflikt po druhém (tzv. step-by-step proces). Relativní nevýhodou zvoleného postupu může být stanovení kritérií

¹ V tomto případě se jedná o krocana, jenž je každý den farmářem vykrmován a na základě tohoto pozorování a zkušeností si může odvodit, že tak tomu bude navždy. Nakonec ho však farmář před Dnem děkuvzdání pošle na porážku. Vzhledem ke zkušenostem krocana je to pro něj velký šok. Byla to tak pro něj nepředvídatelná událost s obrovským dopadem – tzv. „černá labuť“.

výzkumu, jež mohou být vcelku subjektivní. Dále také mohou být příliš obecná či naopak velmi specificky a úzce stanovena.

Časové rozmezí mé práce, tedy období od konce **studené války** do současnosti, je také důležité alespoň krátce definovat. Koncem studené války se velmi často myslí období uvolňování napětí mezi Sovětským svazem a Spojenými státy kdy byl generálním tajemníkem ÚV KSSS Michail S. Gorbačov a kdy v roce 1989 došlo ke zhroucení komunistických režimů ve střední a východní Evropě. Ve své práci však budu za konec studené války považovat oficiální rozpad Sovětského svazu v prosinci roku 1991. Současností se myslí stav do začátku roku 2012.

Hlavním nástrojem sběru dat této práce bude analýza primárních a sekundárních zdrojů. Mezi nejčastěji využívané primární zdroje bude patřit mezinárodně uznávaný Uppsala Conflict Data Program (UCDP) při katedře výzkumu míru a řešení konfliktů na Uppsalské univerzitě ve Švédsku. Dalším primárním zdrojem budou materiály, jež vydává Heidelbergský institut pro mezinárodní výzkum konfliktů², jenž od roku 1992 publikuje známý „Conflict Barometer“, který představuje roční analýzu globálních konfliktů.

Dalším velmi významným a relevantním zdrojem budou zprávy organizace International Crisis Group, jež lze považovat za velmi kvalitní a relevantní. Důvodem je zejména skutečnost, že její pracovníci dlouhodobě pobývají ve zkoumaném regionu. Kromě primárních a sekundárních zdrojů také v některých částech práce využiji svou osobní zkušenost s regionem Střední Asie, kdy jsem v rámci rozhovorů s místními občany či pozorováním získal velké množství zajímavých a relevantních poznatků.³

Teoreticky bude práce vycházet především z prací Otomara J. Bartose a Paula Wehra *Using Conflict Theory* (2002); Petra Wallensteena *Understanding Conflict Resolution. War Peace and the Global System* (2007); Barryho Buzana,

² The Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIK)

³ Autor práce podnikl dvě studijní cesty do regionu Střední Asie: (2010 – Kazachstán; Kyrgyzstán. 2011 – Tádžikistán; Kyrgyzstán; Uzbekistán). V rámci studijní cesty v Tádžikistánu (2011) autor navštívil také severní část Afghánistánu. Tato cesta byla zajímavá a inspirativní zejména z pohledu fungování tádžických a afghánských pohraničních sil, jejich efektivity a míry korupce

Ole Wævera a Jaap de Wildeho *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu* (1998, česky 2005); Šárky Waisové *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích* (2005).

Pro potřeby této práce bude využita modifikovaná⁴ definice konfliktu Uppsala Conflict Data Programu. Uppsala Conflict Data Program **ozbrojený konflikt definuje jako boj o neslučitelné cíle, jenž se týká vlády a / nebo území, kdy je použita síla dvěma stranami, z nichž alespoň jedna je vládou státu**⁵ (UCDP: Definitions: Armed conflict 2012). Demarkačním kritériem je zejména systematické užívání ozbrojeného násilí jedné ze stran ozbrojeného konfliktu.

K tomuto kroku posuzování a systematizace konfliktů v regionu Střední Asie bylo rozhodnuto zejména proto, že po konci studené války došlo k rozličným konfliktům, jež sice splnily některé z kritérií v mnou uvedené definici konfliktů, avšak nebyly úplně přehledné. Jednalo se zejména o konflikty etnického rázu. A zejména v těchto konfliktech nebylo použito systematické užívání ozbrojeného násilí.

Důvodem dalším, jenž mne vedl k využití této definice konfliktu je zejména to, že tato definice pokrývá většinu důležitých a relevantních ozbrojených konfliktů a na druhou stranu eliminuje různé místní boje či konflikty, které jsou zejména regionálního rázu. Díky tomu se tak má práce bude věnovat jen velmi relevantním konfliktům, k nimž došlo od konce studené války do současnosti v regionu Střední Asie a v nichž došlo k systematickému užívání ozbrojeného násilí.

Jedno z kritérií zařazení určitého konfliktu do mé práce - systematické užívání ozbrojeného násilí, je podle mého názoru dobře stanoveno a povede k výběru konfliktů, které lze označit za významné pro určitý stát či celý region Střední Asie. Na druhé straně nám umožňuje sledovat ozbrojené konflikty menší intenzity, které však nejsou úplně marginální, a které mohou v budoucnu dosáhnout větší intenzity. Nebo nám také mohou identifikovat problematické body v regionu Střední Asie, jimž není věnována dostatečná pozornost.

⁴ Modifikace se týká vypuštění kritéria, že konflikt musí dosáhnout počtu 25 obětí během jednoho kalendářního roku.

⁵ Státem je myšlena buď mezinárodně uznávaná suverénní vláda, která kontroluje určité území nebo mezinárodně neuznaná vláda ovládající určité území, jehož suverenita není zpochybňována mezinárodně uznávanou suverénní vládou, jež předtím kontrolovala stejné území (UCDP: Definitions: State 2012).

Práce se díky kritériu, že jedna ze stran musí být vládou, nezaměří na boj o neslučitelné cíle různých aktérů, jenž sice může probíhat velmi dlouho, avšak nemá výraznější dopad na situaci v některém ze států Střední Asie či regionu obecně. K počtu obětí konfliktu spojených s bojem, je důležité uvést, že za oběti ozbrojeného konfliktu budou považovány oběti při bojích ozbrojených sil válčících stran. To zahrnuje tradiční bojiště boje, partyzánskou činnost (např. klasické útoky „udeř a uteč“ / útoky ze zálohy) a všechny druhy bombardování vojenských jednotek, měst, vesnic apod. (UCDP: Definitions: Battle-related deaths 2012).

Všechna úmrtí, vojenské oběti tak i civilní oběti během bojů, se budou počítat jako úmrtí souvisejících s bojem (UCDP: Definitions: Battle-related deaths 2012). Obecným pravidlem pro stanovení počtu obětí je umírněnost. Takže pokud je znám počet obětí od zdroje, který není považován za důvěryhodný, není tato informace brána v potaz (UCDP: Definitions: Battle-related deaths 2012).

Uppsala Conflict Data Program rozlišuje tři typy počtu obětí. Prvním typem je tzv. nízký odhad počtu úmrtí (Low estimate of deaths), dále to je tzv. nejlepší odhad počtu obětí (Best estimate of deaths) a třetím typem je tzv. vysoký odhad počtu obětí ozbrojeného konfliktu (High estimate of deaths). V konfliktech v regionu Střední Asie vykazují počty obětí odhadované v kategorii nízký odhad a nejlepší odhad počtu obětí stejné či podobné hodnoty počtu obětí souvisejících s ozbrojeným konfliktem.

V kategorii tzv. vysokého odhadu počtu obětí ozbrojeného konfliktu dochází vcelku logicky k velkým rozdílům mezi první a druhou kategorií. Relevance těchto dat je podle mého názoru menší než v případě kategorií nízkého odhadu a nejlepšího odhadu počtu obětí. Uvádět však budu jak nízký odhad počtu obětí, tak také vysoký odhad počtu obětí ozbrojeného konfliktu.

Na základě počtu obětí spojených s ozbrojeným konfliktem, budou analyzované ozbrojené konflikty specifikovány a rozděleny do tří kategorií podle počtu obětí. Toto rozdělení do tří skupin podle počtu obětí vypadá následovně:

- 1. méně závažné ozbrojené konflikty** - konflikty s více než 25 oběťmi, ale méně než 1000 obětí za rok a po dobu celého trvání ozbrojeného konfliktu;

2. **středně závažné ozbrojené konflikty** - konflikty s více než 25 oběťmi a méně než 1000 obětí za rok, ale více než 1000 obětí za celou dobu trvání konfliktu;

3. **války** – konflikt, jenž dosáhne více než 1000 obětí za jeden rok (Wallensteen 2007: 22)

2.2 Definice základních pojmů

Tato část mé práce se bude zabývat teoretickým vymezením základních pojmů, které jsou v práci využívány. Mezi tyto základní pojmy patří *ozbrojený konflikt*, *konfliktní komplex* a *aktér*.

2.2.1 Ozbrojený konflikt

Obecně lze říci, že pojem „konflikt“ má velké množství významů. Odborných definic tohoto pojmu existuje velmi velké množství. Konflikt má mnoho významů v každodenním životě, kdy pro některé z nás konflikt odkazuje na chování nebo akce (Wallensteen 2007: 13). Ačkoli by se mohlo zdát, že vymezit pojem konflikt, jenž je hojně používán jak v odborném diskurzu, tak také v laickém diskurzu, není nikterak problematické, není tomu tak. Rozdílné je však velmi často chápání stavu, který termín konflikt popisuje: přisuzuje se mu negativní nebo pozitivní vliv na interakce v rámci společnosti uvnitř státu či v mezinárodním společenství a považuje se za jev přirozený nebo naopak nepřirozený (Pšeja 2002: 80).

Na konflikt se v oboru mezinárodních vztahů velmi často pohlíží jako na situaci běžnou v mezinárodním prostředí. Velké množství definic konfliktu, jež můžeme nalézt v odborných materiálech, vykazuje velmi často podobné rysy. Jedním z nejčastějších rysů je nutnost použití ozbrojené síly. Dále to je také například podmínka, že jednou ze stran musí být stát či jinak organizovaná a

rozpoznatelná entita snažící se dosáhnout určitého cíle. Vyskytují se ale také definice konfliktu, kde žádná ze stran nemusí být státem.

Jak již bylo uvedeno v úvodu, definice ozbrojeného konfliktu, ze které teoreticky vychází tato práce, v sobě obsahuje podmínku, že jednou ze stran konfliktu musí být stát. Jednou z dalších diskutovaných oblastí je počet obětí, které různé konflikty dosahují. Důležitý je také pohled jakým se na konflikt či konfliktní jednání díváme.

Jiný bývá pohled badatelů z oblasti filozofie, psychologie či sociologie. Chápání konfliktu ve filosofii je například definováno jako *„každé nápadné, eventuálně násilné střetnutí protikladných sil nebo tendencí, které se snaží uplatňovat svou nadvládu v téže oblasti“* (Durozoi, Roussel 1994; cit. dle Pšejy 2002: 81), nebo jako *„rozpor mezi dvěma systémy afektivních tendencí či mezi sociokulturními požadavky“* (kolektiv 1995; cit. dle Pšejy 2002: 81). Sociální konflikt například Joseph S. Himes definuje jako rozhodné boje mezi kolektivními aktéry, kteří využívají sociální sílu k poražení nebo odstranění soupeře a získání postavení, moci, zdrojů a dalších vzácných hodnot (Himes 1980: 14; cit. dle Bartos, Wehr 2002: 196). Pavel Pšejka dále uvádí, že v psychologii se konflikt chápe jako *„střet nebo nutnost volby mezi nejméně dvěma tendencemi chování“*; ve vojenství, kam bývá z laického pohledu nejčastěji řazen, se pojímá zcela jednoduše jako ozbrojený střet či válka (kolektiv 1997; cit. dle Pšejy 2002: 81).

Chápání pojmu konflikt je v oboru mezinárodních vztahů a jemu podobných, chápáno trochu odlišně. V rámci mezinárodních vztahů je konflikt podle T. Šmída většinou zkoumán v širším kontextu bezpečnosti, a tím se posouvá v posledních letech do nově konstituované politicko-vědní disciplíny – bezpečnostních a strategických studií (Šmíd 2010: 22).

Kromě aspektů bezpečnosti je však také důležité na konflikt v oboru mezinárodních vztahů nahlížet z pohledu politického. Politický konflikt je například podle badatelů Franka Pfetsche a Christoph Rohloff *„střetem překrývajících se zájmů (positional differences) v oblasti národních hodnot a témat (nezávislost, právo na sebeurčení, hranice a území, distribuce domácích a mezinárodních mocí, přístup k moci). Musí trvat určitou dobu a mít určitý rozsah, musí probíhat*

minimálně mezi dvěma stranami (státy, skupinami států, organizacemi nebo organizovanými skupinami), které jsou rozhodnuty prosazovat svůj zájem a dosáhnout vítězství. Minimálně jednou ze stran musí být organizovaný stát. Možnými nástroji, které jsou používány v průběhu konfliktu, jsou vyjednávání, autoritativní rozhodnutí, hrozba, nátlak, pasivní nebo aktivní ukončení nebo použití fyzického násilí a války.“ (cit. dle Waisová 2005: 36). Konflikt v mezinárodních vztazích tak tedy Š. Waisová chápe jako sociální situaci, jež vzniká, pokud dva či více aktérů, z nichž minimálně jeden je státem, usiluje o získání téhož statku v oblasti národních hodnot a témat a tento statek nestačí k uspokojení základních potřeb všech aktérů (Waisová 2005: 36).

Například v rámci bezpečnostních studií lze jako jednu ze základních obecných definicí konfliktu uvést definici Kennetha E. Bouldinga, jenž konflikt definuje jako stav konkurence, při němž si jeho strany uvědomují neslučitelnost případných budoucích postojů a kdy každá ze stran chce zaujmout takovou pozici, jež je neslučitelná s přáním strany protivné (cit. dle Šmíd 2010: 22). Z oblasti výzkumu konfliktů je zajímavá definice, kterou přináší Heidelbergský institut pro mezinárodní výzkum konfliktů při katedře politologie na univerzitě v Heidelbergu.

Heidelbergský institut pro mezinárodní výzkum konfliktů chápe politický konflikt jako odlišné pozice týkajících se hodnot důležitých pro společnost – konfliktní body - mezi nejméně dvěma rozhodujícími a přímo zúčastněnými aktéry, které jsou prováděny pomocí pozorovatelnými a vzájemnými konfliktními opatřeními, která leží mimo zavedené regulační postupy a ohrožují základní státní funkce⁶ nebo mezinárodní právní řád nebo možnost toho dosáhnout (HIIK 2012).

Například ještě v roce 2011 byl v definici nahrazen mezinárodní právní řád jen souslovím mezinárodní uspořádání (HIIK: Conflict Barometer 2011: 108). V předcházejících letech definoval Heidelbergský institut pro mezinárodní výzkum konfliktů konflikt jako střet zájmů (odlišných pozic) o národních hodnotách, který má určité trvání a závažnost (rozsah) a probíhá alespoň mezi dvěma stranami (organizovanými skupinami, státy, skupinami států, organizacemi), jež jsou

⁶ Zde je myšlena bezpečnost obyvatel, neporušenost území a konkrétní politické, socioekonomické nebo kulturní uspořádání (HIIK: Conflict Barometer 2011: 108).

odhodlány sledovat svůj záměr a dosáhnout svého cíle (HIIK: Conflict Barometer 2006: 2).

V knize *Using Conflict Theory* Otomar J. Bartos a Paul Wehr přicházejí s několika možnými definicemi konfliktu. Podle nich Park a Burgess definoval konflikt jen jako boj o postavení; a Mack a Snyder definoval konflikt nejen jako boj o postavení, ale také o vzácné zdroje a významné sociální změny (cit. dle Bartos, Wehr 2002: 12-13). Mezi další zajímavé definice uvedené Bartosem a Wehrem jsou definice konfliktu jako: vnímání rozdílnosti zájmů (Pruit, Rubin 1986: 10); konflikt existuje, když dvě nebo více stran věří, že mají neslučitelné cíle (Kriesberg [1973] 1982: 17); úmyslná vzájemná výměna negativních sankcí (Blalock 1989: 7) (cit. dle Bartos, Wehr 2002: 196).

Samotní Bartos a Wehr konflikt definují jako situaci, kdy aktéři používají konfliktní chování vůči sobě k dosažení neslučitelných cílů a/nebo k vyjádření svého nepřátelství (Bartos, Wehr 2002: 12-13). Teorie Bartose a Wehra tak vychází z neslučitelnosti cílů či nepřátelství aktérů v konfliktu. Neslučitelnost cílů podle Bartose a Wehra vychází ze tří důležitých příčin. První jsou sporné zdroje, dále je to neslučitelnost rolí a neslučitelnost hodnot (Bartos, Wehr 2002: 30). Nepřátelství je především způsobeno dvěma faktory, které přispívají k trvalému nepřátelství. Tyto dva hlavní faktory jsou specifické křivdy a celkový pocit frustrace (Bartos, Wehr 2002: 73).

James E. Dougherty a Robert L. Pfaltzgraft uvádí, že termín konflikt se obvykle vztahuje k situaci, kdy se určitá identifikovatelná skupina lidí angažuje ve vědomém odporu proti jedné či více jiným identifikovatelným lidským skupinám, protože tyto skupiny usilují o cíle, jež jsou nebo se jeví neslučitelné (Dougherty, Pfaltzgraft 2001: 189; cit. dle Pšeja 2002: 82).

Peter Wallensteen ve své knize *Understanding Conflict Resolution. War, Peace and the Global System* uvádí, že konflikt se musí skládat ze tří složek; a to z nekompatibility, akce a aktérů (Wallensteen 2007: 14). Na základě kombinace těchto, podle něj, nutných složek konfliktu, přichází Wallensteen s vlastní definicí konfliktu. Konflikt podle P. Wallensteena představuje sociální situaci, v níž nejméně dva aktéři (strany) se snaží získat ve stejném okamžiku soubor

omezených zdrojů (Wallensteen 2007: 15). Jak uvádí P. Pšejja (Pšejja 2002: 82-83) například Kalevi J. Holsti poukazuje na skutečnost, že konflikt musí vykazovat určité charakteristické rysy:

- musí mít aktéry, jimiž jsou standardně státy, třebaže narůstá frekvence případů, kdy se na konfliktech podílejí i aktéři nestátní;
- musí mít jasně definovatelnou oblast střetu („*issue field*“, také „problémová oblast“), která je náplní konfliktu;
- musí být přítomno napětí („*tension*“), které funguje jako predispozice konfliktu a které je typicky vyjádřeno v postojích, jako je nedůvěra apod.;
- a konečně poslední složkou konfliktu je jednání („*actions*“), které má podobu opatření a kroků realizovaných stranami konfliktu.

Například Dan Smith ozbrojené konflikty definuje jako otevřené, ozbrojené střety mezi dvěma nebo více centrálně organizovanými stranami, s kontinuitou mezi střety, ve sporech o moc nad vládou a územím (Smith 2004: 3). Pšejja uvádí, že konflikty můžeme definovat jako střet mezi jasně definovatelnými aktéry, kteří usilují o uplatnění svého zájmu v jedné nebo více shodných oblastech, přičemž tito aktéři pocítují vzájemný střet jako situaci, kdy zisk jedné strany znamená ztrátu strany druhé (Pšejja 2002: 84). Jedná se tedy o hru s nulovým součtem, kdy spolupráce v tomto konfliktu ztrácí smysl.

Konflikt lze také definovat jako proces, který začíná, když si jedna strana uvědomuje, že jiná strana má negativní vliv, nebo se chystá něco negativně ovlivnit, na čem první straně záleží či má o to zájem (Robbins et al. 2009: 376). Závěrem ještě uvedme definici ozbrojeného konfliktu Uppsala Conflict Data Programu. S touto definicí se můžeme také setkat v pracích P. Wallensteena. Ozbrojený konflikt se definuje jako boj o neslučitelné cíle, jenž se týká vlády a / nebo území, kdy použití síly dvěma stranami, z nichž alespoň jedna je vládou státu, vedlo k minimálně 25 oběťm spojených s bojem (Wallensteen, Axell 1993: 332).

Konflikty lze rozdělit do několika typů. Například Š. Waisová (Waisová 2005: 37) rozděluje konflikty na tři typy:

1. podle „umístění“ konfliktu v mezinárodním systému (systémové konflikty, mezistátní konflikty, vnitrostátní konflikty);
2. podle použitých prostředků v konfliktu (násilné a nenásilné konflikty);
3. podle příčin, respektive druhu neslučitelných zájmů (mocenské, konstituční, ideologické, ekonomické konflikty atd.)

Bjørn Møller rozděluje typy konfliktů na mezinárodní, transnacionální, vnitrostátní a mezilidské⁷ - a dále tyto konflikty rozděluje na násilné a nenásilné (Møller 2003: 1). Mezi mezinárodní násilné konflikty řadí válku, ostatní ozbrojené konflikty a studenou válku (Møller 2003: 1). Nenásilné mezinárodní konflikty jsou podle něj politické spory a hospodářské války (Møller 2003: 1). Mezi transnacionální násilné konflikty patří vojenská intervence, podpora ozbrojených povstalců; mezi nenásilné transnacionální konflikty řadí sankce a diplomacii (Møller 2003: 1). Vnitrostátní násilné konflikty podle Møllera jsou občanské války, ozbrojená povstání a genocida; mezi nenásilné vnitrostátní konflikty řadí politický boj (Møller 2003: 1).

Vcelku zajímavý typ konfliktu, se kterým Møller přichází, je mezilidský konflikt. Mezi mezilidský násilný konflikt řadí násilí na ženách, dětské zneužívání, vraždu a násilnou trestnou činnost; nenásilné mezilidské konflikty tvoří slovní spory a diskriminace (Møller 2003: 1).

Většina konfliktů prochází různými stadii. Ačkoli někdy dojde konflikt do situace mrtvého bodu a může zůstat na této úrovni i několik let, je velmi pravděpodobné, že v budoucnu projde tento „mrtvý“ konflikt dalším stadiem. Někdy se také stane, že se tento konflikt dostane do svého prvotního stupně. Dynamika může být v konfliktu velmi velká, ale i velmi nízká.

⁷ „Inter-personal“

Kumar Rupesinghe (1998) rozlišuje následující stadia přechodu od „míru“ k „válce“:

- *Trvalý mír* je ideální stav, ovšem málokdy se podaří najít společnost, jejíž členové žijí v naprosté harmonii, bez větších konfliktů. Vždy existují obvyklá pnutí pramenící ze struktury společnosti, např. mezi bohatými a chudými, soupeřícími politickými stranami a ideologiemi, zájmovými skupinami atd. Takové konflikty ale samy o sobě nejsou příznakem násilí. Základní charakteristiky trvalého míru jsou:

- vládnoucí elita má politickou legitimaci ke svému vládnutí (např. mandát od voličů, získaný ve svobodných volbách)

- zájmy a hodnoty převažující části společnosti jsou obsaženy ve státoprávním uspořádání země, povaze zákonů atd.

- díky tomu sice existují konflikty uvnitř společnosti, ale míra nenávisti vůči sobě navzájem nedosahuje hodnot, které by mohly ohrozit mír; strany sporu mezi sebou běžně komunikují a řeší konflikt vyjednáváním či prostředky, které nepřekračují institucionální rámec země

- *Stálý mír* je poněkud slabší kategorie než předchozí trvalý mír. Jedná se o situaci, v níž sice vzrůstá nenávist a nedůvěra mezi skupinami uvnitř státu, ovšem ještě ne do té míry, aby mohly umožnit vypuknutí ozbrojeného konfliktu.

- *Nestabilní mír* je stadium, v němž klesá intenzita komunikace mezi vládou a opozicí; napětí a podezřavost dosahuje takových hodnot, že nikdo si nemůže být jist zachováním klidu zbraní. Přesto může v dané chvíli docházet pouze k ojedinělým projevům násilí.

- *Konflikt nízké intenzity* nastává, když příslušníci některé ze stran konfliktu sáhnou po zbraních a odhodlají se k regulérním fyzickým střetům s protivníkem. V této fázi se jedná zatím pouze o konflikty mezi určitými aktéry, většinou v konkrétní oblasti. Příkladem mohou být povstalecká hnutí v určité části země. Státní moc už k potlačení nepokojů nevyužívá převážně policii, ale regulérních armádních složek. Bývá ustaveno stanné právo a omezeny občanské svobody (projevu, pohybu, shromažďování atd.).

- *Občanská válka čili konflikt vysoké intenzity* nastává ve chvíli, kdy se objevují regulérní, plnohodnotné vojenské střety mezi vládou a povstalci (z tohoto důvodu

nelze mnohé vnitrostátní konflikty skutečně nazvat „občanskými válkami“; zejména tehdy, pokud povstalci využívají gerilového způsobu boje a vyhýbají se přímým střetům). Veškeré obyvatelstvo bývá rozděleno podle etnických a dalších vodítek k jednotlivým táborům; neexistují lidé „mimo konflikt“. (cit. dle Vaďura 2007: 34 – 36).

Waisová (Waisová 2005: 49 - 50) dynamiku konfliktu přehledně shrnuje takto:

- latentní konflikt;
- manifestace konfliktu;
- eskalace konfliktu;
- mrtvý bod konfliktu;
- deeskalace konfliktu;
- řešení konfliktu;
- postkonfliktní urovnání vztahů (budování míru)

Konflikt může projít všemi výše uvedenými stadii, avšak není to podmínkou. Nezřídka se stává, že konflikt projde všemi stadii a poté se vrátí do některého z předchozích stadií. Walter Kemp (2001) proto rozlišuje ještě další typy konfliktů podle toho, jak intenzivní boje ve skutečnosti probíhají:

- *Etablované konflikty* jsou situace, kdy se sice země nenachází ve válečném stavu, ovšem o míru se nedá hovořit. Mnohdy je tento moment ztotožňován s tzv. zamrzlým konfliktem (*frozen conflict*).
- *Sporadické konflikty* zahrnují „hit-and-run“ operace, výbuchy násilí v rámci etablovaných konfliktů či dlouhodobý nesouhlas určité skupiny s politikou státu s občasnými "přesahy" do násilí a terorismu.

- *Horké konflikty* jsou regulérní ozbrojené střety armády s povstalcí či jinými nestátními ozbrojenými skupinami. (cit. dle Vaďura 2007: 34 – 36).

2.2.2 *Konfliktní komplex a regionální bezpečnostní komplex*

Konfliktní komplex můžeme chápat také jako regionálního bezpečnostní komplex. Ten je spojen především s osobou Barry Buzana. Konfliktní komplex naopak s osobou Petera Wallensteena. Buzan se zabývá regionálním bezpečnostním komplexem, což je širší pojem a především se týká mezistátních vztahů (Wallenstein, Sollenberg 1998: 623).

Jak bylo uvedeno výše, teorie konfliktního komplexu je spojena především s Peterem Wallensteinem. Konflikt podle Wallensteena jen zřídka zůstane záležitostí týkající se pouze původních stran (Wallenstein 2007: 193). Konflikty přitáhnou pozornost, někdy neškodnou: outsideři nabídnou své služby na pomoc při řešení konfliktu; jiné mohou být škodlivé (Wallenstein 2007: 193). Konfliktní komplex nám ukazuje, jak jsou konflikty vzájemně propojené.

Regionální dimenze je podle Wallensteena velmi velká. Konflikty přitahují pozornost okolních aktérů, kteří mohou mít různé úmysly k angažování v daném konfliktu. Jak bylo uvedeno výše, může být patrná snaha pomoci k vyřešení konfliktu, ale také například tyto aktéři mohou sledovat vlastní zájmy. Vše tak má vliv na dynamiku konfliktu – může dojít jak k deeskalaci, tak také k eskalaci konfliktu.

Například jedna studie ukázala, že do tří čtvrtin všech vnitřních ozbrojených konfliktů byl zapojen vnější aktér - většinou soused (Wallenstein 2007: 194). Což dokládá Wallensteinovo tvrzení, že regionální dimenze konfliktů je velmi důležitá a že je důležité zkoumat konflikt také v regionálním kontextu. Wallenstein identifikuje 16 regionálních konfliktních komplexů. Těmito regionálními konfliktními komplexy jsou: jihovýchodní Evropa, Kavkaz, Palestina, oblast Perského zálivu,

Kurdský komplex, Střední Afrika (západ), Střední Afrika (východ), oblast Afrického rohu, oblast Jižní Afriky, Západní Afrika, Sahel, Indočína, Jižní Asie (západ), Jižní Asie (východ), Střední Asie, Střední Amerika (Wallensteen 2007: 195). Wallensteen také konstatuje, že v těchto šestnácti regionálních konfliktních komplexů proběhla přibližně polovina ozbrojených konfliktů a více než dvě třetiny válek po konci studené války (Wallensteen 2007: 194).

Pojem regionální bezpečnostní komplex je spojován s Barry Buzanem. Teorii bezpečnostních komplexů poprvé Buzan představil v roce 1983 v prvním vydání knihy *People, States and Fear* (s. 102 – 115), kdy tato teorie byla aplikována na oblast jižní Asie a Blízkého východu a následně v roce 1986 rozpracována a podrobně aplikována na případ jižní a později také na jihovýchodní Asii (Buzan et al. 2005: 20).

Hlavním cílem bylo zdůraznit důležitost regionální perspektivy a závěrů z ní plynoucích, kdy tato teorie vychází z předpokladu, že bezpečnost je inherentně relační a že schopnost promítat sílu klesá s rostoucí vzdáleností (Zelinka 2008: 56). Logika bezpečnostních regionů pramení ze skutečnosti, že mezinárodní bezpečnost není definovaná v absolutních, nýbrž relativních (vztahových) pojmech – mezinárodní bezpečnost je především záležitostí vzájemných vztahů společenských jednotek motivovaných bezpečnostními hrozbami a zranitelnostmi, ačkoli někdy označuje také postoje, které tyto kolektivní celky zaujímají vůči přírodním hrozbám (Buzan et al. 2005: 20). V případě, že Buzan hovoří o hrozbách, má na mysli vojenskou, politickou a sociální dimenzi bezpečnosti; ekonomické hrozby příliš do bezpečnostních komplexů nezapadají, nejsou totiž tolik ovlivněny geografickou blízkostí (Zelinka 2008: 56). Klíčovým aktérem je tak stát.

Barry Buzan, Ole Wæver a Jaap de Wilde bezpečnostní komplex definují jako skupinu států, jejichž hlavní bezpečnostní náhledy a starosti jsou natolik provázané, že problémy národní bezpečnosti každého z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či řešit odděleně (Buzan et al. 2005: 21). Důležitá je skutečnost, jak se navzájem vnímají státy, jež jsou součástí bezpečnostního komplexu. Neméně důležité jsou také samozřejmě vzájemné interakce.

Bezpečnostní komplexy jsou stabilní, avšak nejsou trvalé. Klasické bezpečnostní komplexy jsou tvořeny seskupením států určitého regionu a mají nejenom klíčový vliv na vztahy mezi svými jednotkami, ale zásadně také předurčují, jak a zdali vůbec mohou vnější síly do tohoto regionu pronikat (Buzan et al. 2005: 22).

Buzan, Wæver a Wilde v knize *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu* uvádí, že aktivací regionální bezpečnostní dynamiky po konci studené války ve světě nejvíce utrpěl Kavkaz, Balkán a Střední Asie; kolaps sovětského impéria ve všech těchto oblastech vyvolal prudkou sekuritizaci vojenských témat a řadu ozbrojených sporů území, populaci i status (Buzan et al. 2005: 81). K regionu Střední Asie dále také uvádějí, že se zde střetává několik dalších regionů a svůj vliv zde chtějí prosadit Čína, Írán, Turecko a Rusko, ovšem nedá se předpokládat, že by tyto mocnosti dohromady utvořily jeden bezpečnostní region (Buzan et al. 2005: 160). Podle jejich názoru totiž každá z nich řeší své primární či přinejmenším stejně významné bezpečnostní problémy v jiných oblastech, než je region Střední Asie (Buzan et al. 2005: 160).

2.2.3 Aktér

Vzhledem k tomu, že práce vychází z definice ozbrojeného konfliktu Uppsala Conflict Data Programu, bude důležité teoreticky ukotvit pojem aktér, tak, jak ho výše zmíněný program chápe.

Aktér (Actor) je chápán jako stát nebo nestátní formálně organizovaná skupina nebo organizovaná skupina (UCDP: Definitions: Actor 2012).

Primární aktér (Primary party) je definován jako strany, jež mají mezi sebou vytvořenou inkompatibilitu (UCDP: Definitions: Primary party 2012).

Sekundární podporující neválčící aktér (Secondary supporting parties, non-warring) je charakterizován jako aktér podporující hlavního aktéra, kdy tato pomoc nějakým způsobem ovlivňuje vývoj konfliktu - podpora může nabýt několika typů: například, je finanční, vojenská (malé pravidelná vojska), logistika, atd. (UCDP: Definitions: Secondary supporting parties, non-warring 2012). Cokoliv co

je považováno za normální interakci mezi státy (zisky z obchodu atd.), není považováno za podporu ve sporu, i když důsledky této interakce mohou být ve prospěch válčící strany, která je na přijímací straně; bereme v úvahu pouze podporu, která je aktivní vzhledem k posílení strany v konkrétním konfliktu a ne podporu, které neúmyslně posílí válčící stranu (UCDP: Definitions: Secondary supporting parties, non-warring 2012).

Podpora může pocházet ze sousedních států nebo organizací států, opoziční organizace (nebo diaspory) v jiných státech, které mají etnické či ideologické spříznění s tímto státem, nebo od nějaké jiné organizace v rámci státu nebo mimo stát (UCDP: Definitions: Secondary supporting parties, non-warring 2012).

Sekundární válčící aktér (Secondary parties, warring) je aktér, jenž vstoupí do konfliktu se svým vojskem, aby aktivně podporoval jednu ze stran konfliktu - sekundární válčící stranou je vždy aktérem stát, který sdílí pozici neslučitelnosti s jednou z hlavních stran v konfliktu (UCDP: Definitions: Secondary parties, warring 2012).

Třetí strana (Third party) je aktér, který se podílí na pomoci válčícím stranám k regulaci jejich neslučitelných cílů nebo úrovně násilí, a funguje jako prostředník mezi oběma stranami - typická aktivita třetích stran je zprostředkování mezi stranami v konfliktu, hostit jednání, zúčastnit se mírové konference, sledovat příměří nebo mírovou dohodu (UCDP: Definitions: Third party 2012). Třetí stranou může být stát, organizace nebo jednotlivec (například bývalý prezident); třetí stranou může být také vedená mírová operace (UCDP: Definitions: Third party 2012).

Válčící aktér (Warring party) představuje válčící stranu, kterou může být vláda státu, nebo opoziční organizace nebo aliance organizací, které používají ozbrojené síly, aby podpořily jeho pozici ve vnitrostátním nebo mezistátním ozbrojeném konfliktu (UCDP: Definitions: Warring party 2012).

Tato typologie Uppsala Conflict Data Programu není samozřejmě jedinou možnou teoretickou typologií aktérů konfliktů. Jedním z nejčastějších rozdělení aktérů v konfliktu je rozdělení na **státní** a **nestátní aktéry**. Rozvoj společnosti, jak technologický tak sociální, změna ve způsobu boje apod., přispěly k systematizaci dalších aktérů konfliktů. To se týká především na úrovni nestátních aktérů.

Regulární armády ztrácejí kontrolu nad organizovaným násilím, zapojení nestátních aktérů v konfliktech roste a stejně tak rostou jejich možnosti a potenciál (Zelinka 2008: 58). Objevuje se nový pojem – **síťový aktér**. Síťovým aktérem tak může být například nadnárodní zločinecká organizace či teroristická organizace.

Dalším novým typem nestátního aktéra, který se objevuje v odborné literatuře, je tzv. **hybridní aktér**. Nestátní aktéři jsou v dnešní době nuceni stát se finančně soběstačnými, což je přivádí do vzájemné kooperace, a do hry vstupují podpůrné hybridizační faktory – transnacionalita a spolupráce (Janků, Zelinka 2009: 55). Velmi často dochází u nestátních aktérů k decentralizaci struktury. U aktérů dříve primárně politických co do cílů je možné spatřovat i nárůst cílů ekonomických (Janků, Zelinka 2009: 55). Celkově dochází u nestátních aktérů k propojení více oblastí fungování.

Fenomény typu organizovaného zločinu či terorismus jsou velmi často přítomny v současných konfliktech. Typologie zejména nestátních aktérů je velmi velká. Stefan Mair (Mair 2003) například nestátní aktéry využívající násilí dělí na:

- **organizovaný zločin**
- **teroristy**
- **warlordy**
- **rebely**

Tito aktéři sdílejí ochotu použít násilí k dosažení svých cílů; liší se ve svých cílech, cílových skupin, a geografickém rozsahu jejich použití násilí, stejně jako v jejich vztahu ke státnímu monopolu na použití síly (Mair 2003). Ve velmi obecné rovině se tyto čtyři ideální typy klasifikují podle těchto kritérií (Mair 2003):

- warlordi a organizovaný zločin se řídí ekonomickými cíli, teroristé a rebelové politickými cíli;
- hlavní cílovou skupinou násilí vykonávaných rebely a organizovaným zločinem jsou oficiální bezpečnostní složky, jako jsou policie a armády, nebo konkurenční povstalecké skupiny a zločinecké gangy - zatímco teroristé a warlordi převážně řídí jejich použití síly proti neozbrojeným civilistům;
- geografický rozsah použití násilí warlordů a rebelů je obvykle omezen a zaměřen na upevnění kontroly nad určitým územím. Nadnárodní organizovaný zločin a mezinárodní terorismus působí v celosvětovém měřítku, i když s omezenou územní základnou;
- warlordi a rebelové se snaží nahradit státní monopol na použití síly ze strany vlastního monopolu, zatímco použití síly ze strany teroristů a organizovaného zločinu koexistuje s tímto státním monopolem nebo ho dokonce vyžaduje.

Mezi další nestátní aktéry se často řadí: **mezivládní organizace, nevládní organizace, nadnárodní společnosti** či **mezinárodní nevládní organizace**. Počet aktérů v jednotlivých konfliktech může dosáhnout dvou aktérů v konfliktu nebo až například deseti či více aktérů. Aktéři mohou do konfliktu velmi razantně vstoupit, poté svou činnost utlumit či dokonce konflikt opustit. V budoucnu se do konfliktů mohou zase zapojit. V minulosti a v současnosti jsme svědky různé dynamiky zapojování aktérů do konfliktů.

3. ANALYTICKÁ ČÁST

3.1 Všeobecná charakteristika regionu Střední Asie

Region Střední Asie se skládá z pěti bývalých republik Sovětského svazu, jež po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 získaly nezávislost. Těmito státy jsou: Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán.⁸ Všech těchto pět postkomunistických států má vcelku podobný historický vývoj. Před výraznějším pronikáním carského Ruska do této oblasti zhruba od poloviny 19. století se na většině území Střední Asie rozprostíral Bucharický emirát, Chívský chanát a Kokandský chanát.

Po konsolidaci ruského vlivu a moci v oblasti, bylo území Střední Asie rozděleno na jednotlivé socialistické republiky Sovětského svazu a postupně rusifikováno. Ačkoli docházelo k menším rozdílům ve vývoji jednotlivých států, jejich vývoj do konce studené války byl podobný. Z historického pohledu patří Kazaši, Kyrgyzové a Turkmeni mezi kočovné společenství, naopak Tádžikové či Uzbekové byli v minulosti více usazeným národem spjatým s konkrétním územím a půdou.

Kromě podobného historického vývoje a skutečnosti, že až do konce studené války byly všechny státy součástí jednoho státu – Sovětského svazu, byl i jejich vývoj po získání samostatnosti vcelku podobný. Po získání nezávislosti se k moci dostali bývalí komunisté, kteří se již dříve pohybovali v nejvyšších patrech politické moci.⁹ Dalšími podobnými aspekty je společný etnický (turkický) původ a národní jazyky příbuzné s turečtinou. Výjimkou zde je jen Tádžikistán, který byl v historii pod vlivem Persie. Muslimské náboženství (sunnitská větev) patří mezi další společný znak národů regionu Střední Asie. Zde jsou však patrné menší rozdíly. Uzbekové a Tádžikové patří obecně mezi silně věřící, naopak Kazaši, Kyrgyzové a Turkmeni mezi vlažnější muslimy.

V regionu nevznikla žádná životaschopná či efektivní regionální sdružení. Pod vlivem Ruska či Číny došlo ke vzniku některých organizací, avšak efektivně

⁸ Někdy se také do regionu Střední Asie řadí Afghánistán či čínská provincie Sin-ťang. Ačkoli jsou jak Afghánistán či Sin-ťang významní pro region Střední Asie, obecně se do tohoto regionu neřadí.

⁹ Částečnou výjimkou byl kyrgyzský akademik a prezident Askar Akajev.

fungující regionální organizace v regionu Střední Asie nefunguje. Vztahy mezi státy jsou v některých případech vcelku napjaté. Relativně bezproblémové vztahy má Kazachstán s Kyrgyzstánem, Turkmenistánem a Tádžikistánem. Vztahy s Uzbekistánem jsou částečně napjaté kvůli osobní nevraživosti kazašského prezidenta Nursultana Nazarbajeva a jeho uzbeckého protějšku Islama Karimova.

Vztahy Uzbekistánu s okolními státy nejsou obecně na nikterak dobré úrovni. Kromě Kazachstánu panuje osobní nevraživost uzbeckého prezidenta vůči tádžickému prezidentu Emómalí Rahmónu.¹⁰ Příhraniční spolupráce Uzbekistánu a Tádžikistánu je také na špatné úrovni. Důvodem jsou kroky uzbecké strany. Vztah s Turkmenistánem je na lepší úrovni, ale i tak není prost problémů. V případě Kyrgyzstánu hraje důležitou roli etnická otázka (větší množství etnických Uzbeků v jižních částech země) a také problém s distribucí vody, jež je pro hospodářství Uzbekistánu klíčové.

Turkmenistán dlouhodobě velmi málo spolupracuje s ostatními státy regionu. Zejména za vlády prvního prezidenta nezávislého Turkmenistánu Saparmurata Nijazova se Turkmenistán velmi izoloval od okolního dění. Koncepční postoj Turkmenistánu je založen na základních zásadách zahraniční politiky Turkmenistánu jako státu se statutem trvale uznaným a podpořeným rezolucí Valného shromáždění OSN ze dne 12. 12. 1995 „O trvalé neutralitě Turkmenistánu“ (Media-Service-TM 2005).

Kyrgyzstán se vzhledem ke své politické a ekonomické slabosti snaží hrát v regionu pozitivní roli a vyhýbá se možným konfliktům s okolními státy. Tádžikistán se vzhledem ke své geografické izolaci snaží udržovat dobré vztahy se všemi státy Střední Asie. V případě Kyrgyzstánu se mu to daří, v případě pro něj důležitého Uzbekistánu již daleko méně.

Z geopolitického pohledu zaujímá v regionu Střední Asie centrální postavení Uzbekistán, jenž sousedí se všemi státy regionu. Ačkoli Kazachstán, jakožto největší stát a nejsilnější ekonomika Střední Asie, hraje důležitou roli v regionu, je značně propojen s Ruskem. Důvodem je nejen dlouhá společná hranice a

¹⁰ V roce 2007 prezident oznámil, že si změnil své příjmení z Rahmónov na Rahmón, čímž chce podpořit politiku posunu od zaměření na ruské kulturní symboly směrem k perské kultuře (Zartman 2008: 63). Proto budu v práci používat prezidentovo nové příjmení Rahmón.

vzájemná kulturní a ekonomická provázanost, ale také početná ruská menšina v severní a východní části Kazachstánu. Také čínský vektor v zahraniční politice Kazachstánu má velmi významnou pozici. Relativní nevýhodou je vcelku malá populace Kazachstánu ve srovnání s o mnoho menším Uzbekistánem, jenž však je nejlidnatějším státem v regionu Střední Asie.

Na okraji regionu Střední Asie, a to jak geograficky, tak také politicky a ekonomicky, leží Kyrgyzstán a Tádžikistán. Jsou to jediné státy regionu, jež nedisponují většími zásobami zemního plynu či ropy. Na rozdíl od ostatních států však mají obrovské vodní zdroje.

V případě etnického rozložení je důležité zmínit, že etničtí Uzbekové ve větší míře obývají jih Kyrgyzstánu a sever Tádžikistánu. V menším množství jsou přítomni také v Kazachstánu a Turkmenistánu, v těchto případech především u hranic Uzbekistánu. Významnou diasporu má také Tádžikistán a to na území Uzbekistánu. Jedná se o města a okolí měst Buchar a Samarkand. Etničtí Rusové zaujímají významnou roli v Kazachstánu, v okolních státech je již jejich role malá a prochází procesem marginalizace.¹¹

3.2 Hlavní aktéři v regionu

Mezi nejdůležitější vnější aktéry v regionu Střední Asie v současné době lze identifikovat Čínu, Rusko a Spojené státy. Mezi další v celku důležité aktéry lze zařadit Turecko, Írán a potenciálně také Indii a Pákistán. Evropská Unie je také v regionu přítomna, ale nehraje tak velkou roli, jak by si jistě sama přála.¹²

¹¹ Důležité je také zmínit silnou uzbeckou diasporu v Afghánistánu, především v severních oblastech země. A především velkou tádžickou diasporu nacházející se také především v severních oblastech Afghánistánu.

¹² Neaktivnější je Evropská unie vzhledem k Turkmenistánu. Zde se jedná o snahu Bruselu najít producenty zemního plynu pro svůj projekt plynovodu Nabucco, jenž má obcházet ruské území. Částečně je také z důvodu velkých zdrojů nerostných surovin (zejména ropy a zemního plynu), Evropská unie aktivní v Kazachstánu.

3.2.1 Čína

Rostoucí ekonomika Číny potřebuje čím dál tím větší množství energetických surovin. Tyto suroviny si snaží zajistit nejen v Africe či Latinské Americe, ale také ve středoasijském regionu. Aktivita Číny v **Kazachstánu**, jakožto ekonomicky nejsilnějšího státu regionu, je značná. Pro Čínu je důležité, že již existuje plynovod a také ropovod vedoucí do Číny. Také participace Číny na těžbě ropy a plynu je velmi významná.

Důležitým aspektem je také fakt, že v čínské provincii Sin-ťiang u hranic s Kazachstánem má většinu turkická etnická skupina Ujgurů, kteří v minulosti ale také v nedávné době artikulovali požadavky na rozšíření autonomie. Peking vědom si těchto požadavků, bude chtít být v regionu nadále velmi aktivní. Při zohlednění výše uvedených faktů, lze konstatovat, že pozice Číny bude dále sílit a upevňovat se.

Kromě Kazachstánu, má společné hranice a hraniční přechod s Čínou také **Kyrgyzstán**. Jelikož Biškek nemůže Pekingu nabídnout ropu či zemní plyn jako jeho severní soused – Kazachstán, je aktivita Číny v zemi menší. To se týká především objemu finančních prostředků investovaných v zemi. Přesto je Čína v zemi velmi aktivní. Její aktivita je patrná především v obchodní sféře. V nedávné době došlo také k přesnému vymezení kyrgyzsko-čínských hranic, kdy Biškek podstoupil menší část svého území Číně. Tato skutečnost nevyvolala v občanech Kyrgyzstánu nikterak pozitivní nálady. Někdy je také patrná obava místních obyvatel ze sílícího politického a zejména ekonomického vlivu Číny na Kyrgyzstán.¹³ Pro Čínu je Kyrgyzstán důležitý jako odbytiště čínských výrobků či zvýšení svého vlivu v regionu¹⁴ a také jako důležitý faktor při stabilizaci čínské provincie Sin-ťiang u hranic s Kyrgyzstánem.

Dalším a posledním státem, jenž má společnou hranici a hraniční přechod s Čínou, je **Tádžikistán**. Tak jako v případě Kyrgyzstánu, i zde je přítomna Čína především v obchodní oblasti. Zajímavou skutečností je fakt, že tak jako v případě

¹³ Rozhovory autora, Čolpon – Ata, Kyrgyzstán, červenec, 2010.

¹⁴ Například v hlavním městě Biškeku a druhém největším městě Oši, velké množství autobusů městské hromadné dopravy pochází z Číny, a to buď jako dar čínské vlády nebo nákup místní správy – pozorování autora, Biškek/Oš, září, 2011.

Kyrgyzstánu, tak také v čínsko-tádžických vztazích došlo v nedávné době k novému vymezení vzájemných hranic. Také v případě Tádžikistánu došlo k podstoupení několika málo neobydlených oblastí Číně. Vzájemný hraniční přechod byl otevřen relativně nedávno, přesto bude svelkou pravděpodobností velmi důležitým aspektem sílícího vlivu Číny v zemi. Stabilita Tádžikistánu je pro Čínu vzhledem k blízkosti čínské provincie Sin-ťiang, velmi důležitá.

Zájem Číny v případě **Turkmenistánu** je veden především energetickými zdroji, zejména zemním plynem. Při vědomí obecných trendů v regionu a při zohlednění nedávného zprovoznění plynovodu z Turkmenistánu do Číny, se Čína v blízké budoucnosti stane jedním z nejdůležitějších exportních trhů pro Turkmenistán.

Uzbekistán, tak jako Turkmenistán, nemá s Čínou společnou hranici. Aktivita Číny v případě zajištění energetických surovin se soustředily zejména na okolní státy – Kazachstán a Turkmenistán. Avšak po nedávném zprovoznění plynovodu z Turkmenistánu do Číny, jež vede přes uzbecké území, se Uzbekistán stal důležitou tranzitní zemí pro Čínu. Společné aktivity lze mezi Uzbekistánem a Čínou sledovat na půdě Šanghajske organizace spolupráce. Jedná se především o aktivity proti terorismu. Obava Číny ze vzrůstu teroristických akcí v její provincii Sin-ťiang, kde by islámští uzbečtí bojovníci mohli sehrát například podpůrnou roli pro místní jazykově a etnicky spřízněné Ujgury, je zřejmá.

3.2.2 *Spojené státy*

Kromě energetických zájmů o diverzifikaci exportu ropy do USA a zmenšení závislosti na zemích Perského zálivu, má americký zájem také geopolitické implikace. V prvních letech od konce studené války se americká zahraniční politika nesnažila stavět do konfrontace s Ruskem a spíše preferovala tzv. politiku „Russia first“. Americká intervence do Afghánistánu na konci roku 2001 zvýšila velmi výrazně důležitost regionu Střední Asie pro Washington. Cíle USA v oblasti jsou poměrně konzistentní: nešíření jaderných zbraní; potlačení islámského fundamentalismu; přístup k cenově dostupné ropě; propagace demokracie a ochrany klíčových spojenců a izolování svých nepřátel (Jafar 2004: 191).

Americké ropné společnosti byly přítomny v **Kazachstánu** ještě před pádem SSSR a již koncem roku 1993 byl Chevron hlavním aktérem v rozvoji ropného pole Tengiz (Cornell 2001: 363). V souvislosti s novými americkými základnami v Uzbekistánu a Kyrgyzstánu se uvažovalo i o Kazachstánu (Souleimanov 2003: 12). Základna zde vybudována nebyla, ale i přesto jsou politické, bezpečnostní a zejména ekonomické vztahy na vysoké úrovni.

Ačkoli jako ekonomicky velmi slabý stát, hraje **Kyrgyzstán** důležitou roli pro americké zájmy v regionu. Jedná se především o velmi známou americkou leteckou základnu na letišti Manas. Tato základna je důležitá pro logistické zajištění fungování amerického kontingentu v Afghánistánu, jedná se o přepravu vojsk do Afghánistánu a doplňování paliva bojových letounů.¹⁵

Význam manaské letecké základny se v blízké budoucnosti s velkou pravděpodobností zvýší, a to v souvislosti s plánem Washingtonu stáhnout svá vojska z Afghánistánu v roce 2014. Vzhledem k napjatým vztahům s Pákistánem se tranzit obrovského množství techniky přes Pákistán, jeví jako velmi problematický. Spojené státy vyjadřují zájem využívat tuto leteckou základnu i po stažení z Afghánistánu. V současnosti však kyrgyzská vláda nesouhlasí s dalším využitím základny Manas i po roce 2014. Vzhledem k tomu, že současná kyrgyzská vláda ve své politice velmi zohledňuje ruské zájmy, je pravděpodobnost opuštění základny ze strany Spojených států v roce 2014 velmi pravděpodobná.¹⁶ Zajímavým faktem je skutečnost, že nedaleko od manaské letecké základny má svou vlastní vojenskou základnu Kant Rusko.

Tádžikistán nehraje v ekonomických zájmech Spojených států nikterak velkou roli. Důležitý je pro Washington především z bezpečnostního pohledu. Ačkoli v průběhu tádžické občanské války bylo zapojení Spojených států minimální, po září 2001 a následné americké intervenci do Afghánistánu, význam Tádžikistánu obrovsky vzrostl. Ačkoli v současnosti nemají Spojené státy v Tádžikistánu leteckou základnu, využívají jeho území k zásobování svých vojsk

¹⁵ V roce 2009 se již zdálo, že bude tato americká základna uzavřena, ale po velmi tvrdých jednáních se tomu však nestalo. Kyrgyzstán však docílil toho, že Spojené státy musejí za využívání této základny platit mnohonásobně více, než tomu bylo v minulosti.

¹⁶ Avšak můžeme si vzpomenout na situaci z roku 2009, kdy odchod Spojených států vypadal jako hotová věc. Nakonec však k dohodě mezi kyrgyzskou vládou a Spojenými státy došlo.

v Afghánistánu. Washington například velmi výrazně financoval most přes řeku Pjanž mezi Tádžikistánem a Afghánistánem na jihu Tádžikistánu.

V případě **Turkmenistánu** se na začátku 90. let zdálo, že Turkmenistán má tendenci distancovat se od Moskvy a dát přednost vztahům se Spojenými státy. Turkmenistán se stal například jedním z prvních států Střední Asie, která podepsala v roce 1994 dohodu s NATO *Partnerství pro mír* (Canzi 2004: 173). Přibližně od roku 2000 však ruský vliv v zemi převážil. Z bezpečnostního pohledu může být pro Spojené státy zajímavá skutečnost, že Turkmenistán má dlouhé hranice s Íránem a Afghánistánem. Uzavřenost turkmenského režimu a slabá infrastruktura jsou však omezujícím faktorem v případě využití Turkmenistánu pro bezpečnostní zájmy Washingtonu.

V **Uzbekistánu** byly od roku 2001 do roku 2005 přítomny Spojené státy na letecké základně Karši-Chanabád. Důvodem byla tak jako v případě Kyrgyzstánu, americká invaze do Afghánistánu v roce 2001 a následná americká přítomnost v zemi. Velmi zajímavou skutečností je fakt, že v roce 2004, kdy v Uzbekistánu probíhal ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a opoziční islámskou skupinou, se Spojené státy výrazněji nezapojily do tohoto konfliktu. Taškent očekával, že vzhledem k tomu, že opoziční islámská skupina používala teroristické praktiky, Washington toto výrazně odsoudí. Nestalo se tak. Naopak když v roce 2005 došlo k masakru v Andižanu¹⁷, Spojené státy žádaly prošetření těchto událostí. To bylo důvodem, proč došlo k uzavření letecké základny Karši-Chanabád.

3.2.3 Rusko

Ačkoli je Rusko uvedeno jako poslední jmenovaný hlavní aktér v regionu Střední Asie, lze uvést, že od konce studené války až do současnosti patří mezi aktéra nejvýznamnějšího. V dlouhodobé perspektivě tomu tak být nemusí, dnes je však

¹⁷ Blíže k této události například viz. (International Crisis Group 2005). Dopad na domácí situaci viz. (International Crisis Group 2006a). K reakci západních států viz. (International Crisis Group 2006b).

role Ruska v regionu jak z bezpečnostního pohledu, tak také politického, ekonomického, sociálního či kulturního nepopíratelná.

Oblast **Kazachstánu** byla v době po rozpadu Sovětského svazu ze strany Ruska takřka ignorována, a to patrně z toho důvodu, že ruská strana spoléhala na jistou setrvačnost vzájemné propojenosti především ekonomických vazeb (Lasák 2006: 141). Negativní potenciál pro bezpečnostní situaci v Kazachstánu má silná ruská menšina. Odhady se různí, ale obecně se uvádí, že představuje přibližně 25-30% obyvatel. Kromě početnosti je důležité i umístění rusky mluvící menšiny, jež tvoří relativně homogenní celek blízko hranic s Ruskem. V prvních letech nezávislosti byly iredentistické tendence poměrně často diskutovaným tématem. Moskva se nicméně doposud zdržela pokusů o destabilizaci vnitřní situace Kazachstánu podněcováním napětí mezi touto menšinou a státem; pragmatismus a opatrnost ze strany vedení kazašského státu byly také zásadní pro zachování klidu (Cohen 2008: 86).

Vzájemné bezpečnostní vztahy nebyly bez problémů, nejdůležitější oblastí neshod byl osud kosmodromu Bajkonur (Olcott 2002: 44-45). Rusko zůstává hlavním vojenským partnerem Kazachstánu. Uzavřeno je velké množství smluv regulujících tuto oblast. Bezpečnostní spolupráce mezi oběma zeměmi bude i nadále stoupat, pokud bude současná úroveň důvěry mezi Moskvou a Astanou zachována i v budoucnu (Paramonov, Stolpovskiy 2008).

V případě **Kyrgyzstánu** lze říci, že patří v regionu Střední Asie k nejbližším spojencům Moskvy. Ačkoli od získání nezávislosti došlo k několika výrazným změnám vlád, proruská orientace Biškeku trvá. V bezpečnostní oblasti je důležitá ruská základna Kant, jež byla otevřena v roce 2003. Důležitou součástí kyrgyzské armády, je ruská vojenská výzbroj. Například v roce 2007 někteří kyrgyzští představitelé přiznali, že Kyrgyzstán není schopen bránit své vlastní území (zejména hranice), a nahlas se mluvilo o opětovném povolání ruských sil do země (Horák 2008: 107). Vliv Ruska v ekonomické, politické, sociální či kulturní oblasti v Kyrgyzstánu je velký.

Aktivita Ruska v **Tádžikistánu** po konci studené války jsou kromě ekonomických zájmů, vedeny především zájmem bezpečnostním. Ačkoli je

geograficky vlastní území Tádžikistánu velmi vzdáleno od Ruska, je pro Moskvu důležitým faktorem dlouhá hranice tohoto státu s Afghánistánem. Tato velmi prostupná hranice je pro Rusko bezpečnostní hrozbou. Jedná se především o pašování drog (zejména heroinu) z Afghánistánu do Ruska. Problém drogově závislých a s tím spojených negativních jevů je z vnitoruského pohledu velmi významný. Částečně zde existuje i strach o pohyb islámských bojovníků, kteří jsou v Rusku aktivní především v oblasti severního Kavkazu. Důležitým faktorem vzájemných vztahů je také obrovská pracovní migrace Tádžiků do Ruska.

V dobách SSSR byly v **Turkmenistánu** kvůli politicky citlivým hranicím s Íránem a Afghánistánem umístěny početné pohraniční jednotky. Po rozpadu SSSR turkmenská strana deklarovala zájem o setrvání části těchto jednotek. V roce 1999 však turkmenská strana oznámila, že nemá zájem o další spolupráci a do konce roku 1999 ruské pohraniční stráže byly nuceny opustit Turkmenistán (Paramonov, Stolpovskiy 2008).¹⁸ Od té doby je málo střežená hranice s Íránem a Afghánistánem výhodná pro pašování narkotik. Často tento obchod kryjí nejvyšší politické a ekonomické elity místních režimů s návazností na nejbližší okruh okolo prezidentů.¹⁹

Od nástupu nového prezidenta G. Berdymammedova v roce 2007 došlo k výraznému snížení izolacionistické politiky Turkmenistánu. Ašgabat také ukázal rostoucí ochotu zvýšit vztahy s Ruskem na novou úroveň, včetně oblasti bezpečnosti (Paramonov, Stolpovskiy 2008). Nejdůležitější oblastí v rusko-turkmenských vztazích jsou energetické otázky, zejména transport, nákup a těžba zemního plynu.

V případě **Uzbekistánu** lze říci, že jeho zahraniční politika od získání nezávislosti směřovala k omezení vlivu Ruska. Před americkou invazí do Afghánistánu na konci roku 2001 se zdálo, že se Taškent z velké míry orientuje na jiné státy, než je Rusko. Po značně razantním vstupu Spojených států do oblasti Střední Asie a využívání uzbecké základny Karši-Chanabád se zdálo, že odpoutání se Taškentu z ruského vlivu bude trvalé. Nakonec se tak nestalo a

¹⁸ Zajímavostí je, že malá turkmenská armáda vlastní dva kusy lehkého cvičného proudového letounu Aero L-39 Albatros (GlobalSecurity.org 2010).

¹⁹ Podle neoficiálních zpráv byl do tohoto procesu zapojen i prezident Nijazov, zisky z narkotik jsou v rámci turkmenské politické elity tradičně jedním z významných nezákonných příjmů (Horák 2010: 12).

Rusko dnes má velký vliv na Uzbekistán. Taškent je například sídlem protiteroristického centra Šanghajske organizace spolupráce. Význam Ruska je důležitý také v oblasti exportu zemního plynu či nákupu uzbecké bavlny, jakožto nejvýznamnějších exportních artiklů Uzbekistánu.

3.3 Státní aktéři

Mezi státní aktéry regionu Střední Asie patří Kazachstán, Uzbekistán, Tádžikistán, Turkmenistán a Kyrgyzstán. Tito aktéři jsou v regionu Střední Asie přítomni od konce studené války až do současnosti. Od konce studené války do současnosti jsme tak nebyli svědky žádné větší či menší dynamiky počtu státních aktérů v regionu Střední Asie. V případě Kazachstánu a Uzbekistánu jsou dokonce u moci stejné osoby jako na konci studené války.

V případě Turkmenistánu došlo na konci roku 2006 z důvodu úmrtí prezidenta S. Nijazova k výměně na postu prezidenta. V Tádžikistánu je u moci již od roku 1992 prezident E. Rahmón. K dynamičtějšímu vývoji došlo v Kyrgyzstánu, kdy v roce 2005 a 2010 v důsledku revoluce došlo ke změnám vládnoucích elit. Počet státních aktérů se však od konce studené války do současnosti v regionu Střední Asie nezměnil. V průběhu analyzovaného období nedošlo k výraznějším iredentistickým, separatistickým, politickým či vojenským snahám, jež by změnily počet státních aktérů. Podle mého názoru v krátkodobém a střednědobém horizontu nedojde ke změně počtu státních aktérů v regionu Střední Asie.

3.4 Nestátní aktéři

V případě významných nestátních aktérů došlo k dynamičtějšímu vývoji než u aktérů státních. Přesto však lze říci, že jejich počet, ve srovnání s některými dalšími regiony, je vcelku malý. Mezi nestátní aktéry v regionu Střední Asie patří Organizace spojených národů, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, Šanghajska organizace spolupráce, Společenství nezávislých států. Aga Khan

Foundation²⁰, Islámské hnutí Uzbekistánu²¹, Spojená tádžická opozice²², Svaz odporu Tádžikistánu, Hnutí islámské obrody Tádžikistánu (později Islámská strana obrody Tádžikistánu), Lidová fronta (Tádžikistán), Islámská strana obrody, skupina kolem Mahmuda Chudoberdyjeva, islámská skupina bojující proti režimu Islama Karimova v roce 2004²³ či Hizb ut-Tahrir.

Dynamika výše uvedených nestátních aktérů je různá. Dynamika nestátních aktérů byla ve sledovaném období, zejména na straně islámských rebelů, vcelku značná. V případě islámských skupin leží jejich původ ještě v dobách před koncem studené války, kdy byly zakázány a fungovaly v podzemí jako nelegální organizace. Na konci studené války, obecně na začátku devadesátých let 20. století se jejich činnost značně rozrostla a stala se legální. Zejména v případě Uzbekistánu (Ferghánské údolí) došlo ke konsolidaci a vzniku několika organizací, jejichž spojovacím prvkem bylo islámské náboženství.

Po konsolidaci moci ze strany Islama Karimova, jenž si uvědomil nebezpečí pro svůj nový režim ze strany těchto organizací fungujících na náboženském základě, došlo ke značným represím proti těmto organizacím. Velká část jich byla zakázána. Zhruba od poloviny devadesátých let je tak dynamika počtu těchto organizací vcelku malá. Mezi výjimky patří Islámské hnutí Uzbekistánu. Islámské hnutí Uzbekistánu je velmi dynamickým aktérem. Jeho strategie, způsob boje, vedení, teritoriální základna, i forma organizace zaznamenaly od konce studené války značnou dynamiku.

Z ostatních aktérů vykazuje vcelku značný dynamický vývoj Šanghajská organizace spolupráce. Organizace původně sdružovala Rusko, Čínu a státy Střední Asie sousedící s Čínou (Kyrgyzstán, Kazachstán a Tádžikistán), od založení roku 1996 se nazývala „Šanghajskou pětkou“, v roce 2001 se k organizaci připojil Uzbekistán a název uskupení se změnil na dnes používaný - Šanghajská organizace spolupráce (The Shanghai Cooperation Organisation

²⁰ Její vliv je velký v Tádžikistánu a to v Autonomní oblasti Horský Badachšán – poznatek autora z jeho studijní cesty v Tádžikistánu, červenec/srpen, 2011.

²¹ Někdy se také označuje jako Islámská strana Turkestánu.

²² United Tajik Opposition - UTO

²³ Bývá označována jako: Islamic Jihad Group, Jihad Islamic Group, Islamic Jihad Union, Islamic Jihad of Uzbekistan, Jamoat, Islamic Jihad Group of Mujahideen Muslims apod.

2012).²⁴ Naopak v případě Společenství nezávislých států jsme byli svědky relativně většího zapojení v případě mírové mise do občanské války v Tádžikistánu. Postupem času však působení Společenství nezávislých států v regionu značně pokleslo.

3.5 Hlavní bezpečnostní problémy po skončení studené války

V regionu Střední Asie lze od konce studené války identifikovat několik hlavních bezpečnostních problémů. Podle mého názoru mezi tyto bezpečnostní problémy patří zejména: organizovaný zločin; pašování drog; islámský extremismus; regionalismus; etnické a pohraniční otázky; ekonomické a sociální problémy; povaha vládnoucích režimů; přírodní zdroje.

3.6 Výčet ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie od konce studené války

Mezi ozbrojené konflikty, jež probíhaly v regionu Střední Asie od konce studené války do současnosti (začátek roku 2012) patří: občanská válka v Tádžikistánu 1992 – 1998; ozbrojený konflikt mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu – 2010; ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu - 1999 – 2000; ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a islámskou skupinou – 2004.

V regionu Střední Asie proběhlo i několik dalších konfliktů, a to zejména na etnickém základě, ale vzhledem k tomu, že nesplňují všechny aspekty teoretického vymezení ozbrojeného konfliktu, se kterým pracuje tato práce, nebyly do práce zařazeny. Jednalo se například o ozbrojené srážky mezi Uzbeky a meschetskými Turky z roku 1989, jež proběhly v uzbecké části Fergánského údolí.

²⁴ Šanghajska organizace spolupráce je stálá mezivládní mezinárodní organizace; mezi jejíž hlavní cíle patří: posílení vzájemné důvěry a dobrých sousedských vztahů mezi členskými zeměmi a podpora efektivní spolupráce v politice, obchodu a hospodářství, vědě a technice, kultuře a také ve vzdělání, energetice, dopravě, cestovním ruchu, ochraně životního prostředí atd. (The Shanghai Cooperation Organisation 2012).

Dále jde o konflikt mezi etnickými Uzbeky a místními Kyrgyzy ve městech Oš a Üzgen v roce 1990. Z nedávné doby to byl konflikt mezi etnickými Uzbeky a Kyrgyzy na jihu Kyrgyzstánu v červnu 2010.²⁵

3.7 Ozbrojené konflikty ve Střední Asii

3.7.1 *Občanská válka v Tádžikistánu 1992 – 1998*

Tádžikistán patří dosud mezi nepříliš stabilní státy. Situace z roku 2010, jež bude dále předmětem mé práce, je toho důkazem. Občanská válka v Tádžikistánu v letech 1992 – 1998 představuje dosud největší konflikt v regionu Střední Asie po konci studené války a získání nezávislosti středoasijských států. Také to dosud byla jediná občanská válka, jež v regionu Střední Asie proběhla. Ačkoli se průběh občanské války obecně v odborné literatuře označuje mezi lety 1992 – 1997, zejména proto, že v roce 1997 byla uzavřena mírová dohoda mezi válčícími stranami, v roce 1998 došlo také k bojům. Důvodem byla akce tádžického generála uzbeckého původu, Mahmuda Chudoberdyjeva, jenž v letech 1997 – 1998 vyvolal povstání proti tádžické vládě. Vzhledem k velké provázanosti s předchozí situací během občanské války, bude tato akce Mahmuda Chudoberdyjeva zařazena do tádžické občanské války.

3.7.1.1 Charakteristika státu

Tádžikistán je bývalá sovětská republika, jež získala po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 nezávislost. Ruská kontrola nad touto oblastí byla plně ustavena až kolem roku 1925 - velká část z dnešní provincie Sughd byla

²⁵ Jedním z důvodů proč tento konflikt nebyl zařazen do zkoumaných ozbrojených konfliktů - kromě toho, že v tomto případě nedošlo k systematickému užívání ozbrojeného násilí - je skutečnost, že zapojení státní síly do konfliktu nebylo průkazně dokázáno. Ačkoli se objevují názory a svědectví, že státní síla byla v tomto konfliktu účastna, s jistotou to říci nemůžeme. Viz například materiály organizace Human Rights Watch (Human Rights Watch 2010: 35 – 42) nebo závěr Uppsala Conflict Data Programu (UCDP: Kyrgyz – Uzbek conflict in 2010 2012). Situace v oblasti je však, podle mého názoru, nadále velmi napjatá. Například v době návštěvy autora v jihokyrgyzském městě Oš na začátku září 2011 (tedy více než rok po proběhnutí konfliktu mezi etnickými Uzbeky a Kyrgyzy), bylo ve městě možné spatřit větší množství vypálených obchodů. Také místní lidé se o konfliktu z června 2010 velmi neradi baví, pozorování a rozhovory autora, Oš, září, 2011.

převedena z uzbecké SSR do nově vzniklé tádžické SSR v roce 1929 (CIA – The World Factbook: Tajikistan – Introduction 2012). Svou rozlohou, přibližně 143 000 km², se Tádžikistán řadí mezi relativně malé státy v regionu Střední Asie. Leží na okraji Střední Asie. Poloha Tádžikistánu se do velké míry stala značně důležitým determinujícím faktorem po získání nezávislosti v roce 1991.

Ze států Střední Asie sousedí Tádžikistán s Uzbekistánem a Kyrgyzstánem. Na východě sousedí s Čínou, ale geografické podmínky zabraňují intenzivnějšímu příhraničnímu styku. Nejdelší hranici má země na jihu s Afghánistánem.²⁶ Velkou část hranice tvoří řeka Pjandž či velmi těžko prostupné hory. Jediné relativně dostupné hranice má Tádžikistán s Uzbekistánem. Dalším značně důležitým, ne-li nejdůležitějším faktorem je samotná geografická členitost Tádžikistánu. Země je prakticky rozdělena na několik částí, jež jsou z centrální části státu a hlavního města Dušanbe, dostupné často jen prostřednictvím jedné cesty, která je velmi často nesjízdná v zimních měsících. Důvodem je to, že musí překonávat velké nadmořské výšky. Spolu s oblastí hlavního města Dušanbe, hospodářsky nejsilnější severní oblast Tádžikistánu se správním městem Chodžent, je z jakékoli části státu, aniž by došlo k překročení hranice jiného státu, dostupná jen prostřednictvím jedné cesty. Dostupnost této oblasti například z Uzbekistánu je snadnější než odkudkoli z Tádžikistánu.

Přibližně polovinu území Tádžikistánu tvoří Autonomní oblast Horský Badachšán. Tato oblast je také, až na několik menších částí, dostupná prostřednictvím jedné silnice.²⁷ Podle odhadů z roku 2012 činí počet obyvatel přibližně 7 700 000 (CIA – The World Factbook: Tajikistan – People and Society 2012). Přírůstek obyvatel je velmi značný. Dá se tak předpokládat, že v budoucnu dojde ke zvýšení počtu obyvatel. Významná je také skladba obyvatel. Většinu tvoří mladí lidé. Průměrný věk obyvatel je 22,6 let a například skoro 34 % obyvatel Tádžikistánu tvoří děti do čtrnácti let věku (CIA – The World Factbook: Tajikistan –

²⁶ Délka hranic se sousedními státy je následovná: Afghánistán 1 206 km, Čína 414 km, Kyrgyzstán 870 km, Uzbekistán 1 171 km (CIA – The World Factbook: Tajikistan – Geography 2012).

²⁷ Autor při své studijní cestě v Tádžikistánu v červenci/srpnu 2011 cestoval do severní části země a také do Autonomní oblasti Horský Badachšán. Na základě těchto osobních zkušeností musí potvrdit, že dopravní spojení v rámci Tádžikistánu je opravdu velmi problematické. Studijní cesta proběhla v letních měsících, v zimních měsících se dopravní spojení musí zákonitě ještě rapidně zhoršit.

People and Society 2012). V blízkém a střednědobém horizontu tak bude pro tádžickou vládu velmi těžké zajistit základní potřeby pro tuto mladou populaci. Problémem bude nalézt práci pro tak velké množství občanů.

Etnická skladba Uzbekistánu je podle sčítání obyvatel z roku 2000 následovná: Tádžikové 79,9%, Uzbekové 15,3%, etničtí Rusové 1,1%, Kyrgyzové 1,1%, ostatní 2,6% (CIA – The World Factbook: Tajikistan – People and Society 2012). Uzbekové žijí převážně v severozápadní části Tádžikistánu. Kyrgyzové naopak žijí zejména v severovýchodní části země. Velká část etnických Tádžiků žije v Afghánistánu, zejména v severní části země. Dlouhou dobu také hráli Tádžikové významnou roli v politice o dalších státních záležitostech Afghánistánu. 85% obyvatel Tádžikistánu tvoří sunitští muslimové, 5 % šíitští muslimové (CIA – The World Factbook: Tajikistan – People and Society 2012). Od nezávislosti musel Tádžikistán spoléhat na ekonomiku, která byla postavena v průběhu sedmdesáti let sovětské nadvlády - sovětská vláda investovala do tádžického průmyslu a například závod na zpracování hliníku v Tursunzode byl jedním z největších v celém Sovětském svazu (Abazov 2004: 64).

Tádžikistán dováží přibližně 60% potravin, z čehož 90% se dováží po železnici²⁸ (CIA – The World Factbook: Tajikistan – Economy 2012). Oficiálně se uvádí, že míra nezaměstnanosti v roce 2009 byla 2,2 % (CIA – The World Factbook: Tajikistan – Economy 2012). Skutečná nezaměstnanost je však samozřejmě daleko větší. Možná až v řádu několika desítek procent. Podle odhadů z roku 2009 počet obyvatel pod hranicí chudoby tvořil 53 % obyvatel země (CIA – The World Factbook: Tajikistan – Economy 2012). Vcelku slušný potenciál má výroba elektrické energie vodními elektrárnami. Již dnes fungují vodní elektrárny (např. Nurek) a dochází k dostavbě dalších. V budoucnu se tak Tádžikistán může stát velmi významným vývozcem elektrické energie. Již v současné době vyváží velké množství elektrické energie. Obrovským problémem je však korupce a klientelismus²⁹ režimu prezidenta Emómali Rahmóna.

²⁸ Jde o železnici procházející přes území Uzbekistánu. Významná pozice Uzbekistánu vzhledem k Tádžikistánu se kromě dovozu potravin týká také zemního plynu. V minulosti již Uzbekistán několikrát využil tohoto svého postavení.

²⁹ Velmi signifikantní je kabelogram z americké ambasády z 16. února 2010. Tento kabelogram uvádí, že od prezidenta až po policisty na ulici se vláda vyznačuje klientelismem a korupcí;

3.7.1.2 Hlavní aktéři

Mezi hlavní aktéry v občanské válce v Tádžikistánu v letech 1992 – 1998 patřila tádžická vláda a opoziční skupiny spojené do seskupení nesoucí název Spojená tádžická opozice. Zejména v roce 1992 se situace v případě hlavních aktérů měnila. Později došlo k jasné systematizaci hlavních aktérů. Tádžická vláda byla vedena osobou prezidenta Emómali Rahmóna a Spojená tádžická opozice byla vedena Saídem Abdulló Núríím. Oba dva se také stali signatáři mírové smlouvy z roku 1997, jež oficiálně ukončila tádžickou občanskou válku (Viz. příloha č. 6). Jak jsem již uvedl výše, v roce 1998 došlo k izolované akci Mahmuda Chudoberdyjeva proti tádžické vládě, jenž nesouhlasil s uzavřenou mírovou smlouvou.

3.7.1.3 Zdroje nekompatibilních cílů hlavních aktérů

Vzhledem ke složité vnitřní situaci v Tádžikistánu, bude velmi užitečné se detailně věnovat zdrojům nekompatibilních cílů hlavních aktérů. Bude nutné a velmi relevantní věnovat se regionálnímu rozdělení a klanové struktuře Tádžikistánu. Příčiny tohoto vnitrostátního konfliktu však lze hledat také v minulosti. Obecně lze říci, že druhá polovina osmdesátých let 20. století a první roky let devadesátých se na tehdejším území Sovětského svazu a později v tzv. postsovětském prostoru, vyznačovaly značnou dynamikou a změnou jak politickou, ekonomickou, tak také sociální a kulturní. Nejinak tomu bylo v případě Tádžické SSR a později samostatného Tádžikistánu. V případě Tádžikistánu to bylo také obrození náboženské, jež začalo již za období perestrojky (Walker 2003: 34).

Vzhledem k tomu, že za období vlády Sovětského svazu byl islám velmi potlačován, došlo v Tádžikistánu ke vzniku neformálních islámských sítí, a podzemní šíření a vyznávání islámu bylo nejrozsáhlejší na celém území Sovětského svazu (Walker 2003: 34). Vzhledem k příčinám občanské války, bude užitečné alespoň v krátkosti přiblížit historický vývoj dnešního Tádžikistánu. Vzhledem k přírodním podmínkám Tádžikistánu došlo k značně autonomnímu

Rahmón a jeho rodina ovládá velké podniky, včetně největší banky, a tvrdě chrání své obchodní zájmy, bez ohledu na náklady, které to ekonomice přináší (International Crisis Group 2011: 10)

vývoji jednotlivých regionů či jednotlivých údolí. Většina území patřila Bucharskému emirátu, i přesto na velké většině vládli tzv. begové. Ty lze popsat jako poloautonomní regionální vládcy. Územně ohraničených státních útvarů zde bylo několik, kromě Chodžentu (dříve Leninabádu) to byla zejména území Kuljóbu (jižní Tádžikistán), Karateginu (jihozápadní část země) a pamírské oblasti (Autonomní oblast Horský Badachšán) (Horák 2000: 18). Po dobytí území ze strany Ruska na konci 19. století, dochází v letech 1924–1936 k rozdělení celého prostoru do národních republik, což přispělo k vytvoření do jisté míry umělého a nesourodého celku, jenž se měl stát vlastí Tádžiků (Horák 2001: 14).

Stalin v roce 1929 rozdělil hranice a etnické skupiny Turkestánu, a to zejména rozkouskováním Fergánského údolí, což udělal zejména kvůli tomu, aby oslabil každý národ Střední Asie (Johnson 2007: 81). V důsledku toho Tádžikové ztratili svá duchovní centra Bucharu a Samarkand, a významná část z nich se ocitla v jiných republikách jako menšina (Johnson 2007: 81). Jak dále uvádí Slavomír Horák (Horák 2001: 14), bylo tádžické území konglomerátem vzájemně spolu nesouvisejících celků, které určují i současnou roztržičnost země.

Tádžická SSR tak v sobě spojovala nesourodé celky, jejichž heterogennost se vyznačovala v několika oblastech. Kromě již naznačené kulturní, to byla také politická, sociální a také hospodářská rozdílnost těchto regionů. Tento postup sovětských orgánů samozřejmě není v historii ničím neobvyklým. Dopady na budoucí vývoj po osamostatnění jednotlivých svazových republik po rozpadu Sovětského svazu, byl však v případě Tádžikistánu jeden z největších. Tato regionální roztržičnost Tádžikistánu je dále umocněna klanovým rozdělením obyvatel Tádžikistánu.

V případě Tádžikistánu není označení *klan* úplně přesné, nejedná se zde totiž o klasické pojetí klanu, jímž se obecně myslí rodový svaz spjat příbuzensky. V případě Tádžikistánu se jedná o tzv. *avlody*, kde hraje roli kromě příbuzenského poměru, také regionální faktor.³⁰ Podle některých výzkumů se v celém Tádžikistánu hlásí k určitému *avlodu* 68,3 % lidí; v případě jednotlivých regionů vypadají čísla takto: Kuljób 82,2 %, oblast Horského Badachšánu, Kurgan-Tjube

³⁰ V práci však budu používat všeobecně používané slovo *klan* a jeho ekvivalenty.

okolo 78 %, Centrální Tádžikistán 75 %, Leninóbódská oblast 55 % a Dušanbe 42,4 % (Horák 2005a: 139). V dobách Sovětské svazu měl v některých regionech velký význam také kolchozní systém. Vzhledem k tomu, že relevance regionálního faktoru byla v občanské válce značná, bude vhodné alespoň krátce uvést politicko-geografické členění současného Tádžikistánu. Tádžikistán lze rozdělit do pěti oblastí: severní Tádžikistán, Pamírská oblast, centrální oblast, Kuljóbská oblast a Kurgan-tjubská oblast.

Severní oblast patří k nejrozvinutějším oblastem Tádžikistánu. Ze severu, západu a východu sousedí s Uzbekistánem; z východu také s Kyrgyzstánem. Od dalších oblastí Tádžikistánu je oddělena masivem Fanských hor, kde jediné možné spojení je prostřednictvím pouze jedné silnice, jež je často v zimě nesjízdná. Dopravní možnosti se sousedním Uzbekistánem jsou však dobré. Vede zde například železniční spojení z uzbecké části Fergánské kotliny, přes tento region, směrem do centrálního Uzbekistánu. Geograficky oblast více tíhne k Uzbekistánu a v současné době se také obyvatelé Sugdijské oblasti (dříve Leninóbódské, později Chodžentské) orientují právě na Taškent; v oblasti žije i větší část uzbeckého obyvatelstva Tádžikistánu (Horák 2005a: 139 - 140).

Význam této oblasti v hospodářství Tádžikistánu spočívá v její velké průmyslové základně. Také zemědělství a obchod je významný. Do roku 1993 - 1994 region dominoval republice i v politické oblasti, jelikož vládnoucí elita v Tádžické SSR byla tvořena převážně lidmi původem z Leninóbódské oblasti, s menší výjimkou druhé poloviny 50. let, a orgány sovětské moci, zejména KGB, se brzy úzce propojily s nejvyššími špičkami z Leninóbódu (Horák 2005a: 141). Základem jejich velkého vlivu bylo především to, že území severního Tádžikistánu s Chodžentem/Leninabádem bylo připojeno k Rusku již na konci 19. století a v době vytvoření Tádžické SSR měly některé místní kádry vzdělání evropského typu a samozřejmě ovládaly ruštinu (Kokaisl et al. 2007: 221). Tuto severní oblast Tádžikistánu lze dále rozdělit na menší celky.

Dalším regionem současného Tádžikistánu je **Pamírská oblast**. Tato oblast je velmi těžko dostupná. Pokud jsem výše uváděl ve vývoji Tádžikistánu aspekt samostatného vývoje jednotlivých údolí, tak jsem měl na mysli především tuto oblast. Oblast lze dále rozdělit na tři subregiony (Horák 2005a: 143):

- *Oblasti pod Pamírem: Darvaz a Vanč, které spojují Horský Badachšán s ostatními oblastmi Tádžikistánu. Leží na prakticky jediné použitelné silnici, která protíná celý Pamír (Dušanbe - Kalai - Chumb - Chorog - Murgab - Kyrgyzstán), a tím roste jejich strategický význam.*

- *Autonomní oblast Horský Badachšán, etnicky a historicky spjatý s afghánským Badachšánem. Tvoří jej oblasti podél Pamírské dálnice, Rúšán, Chorog a Šugnán a dále prakticky nedostupné a špatně kontrolovatelné oblasti při jižní hranici s Afghánistánem (Iškašim, Vachán). Toto území zabírá přibližně 44 % území země.*

- *Samostatný subregion Horského Badachšánu tvoří Murgabský okres, který je nejdlehlší částí Tádžikistánu, etnicky (menšina Kyrgyzů) i komunikačně (Pamírský trakt) spojená spíše s Ošskou oblastí Kyrgyzstánu. Právě Pamírská dálnice se v 90. letech stala jednou z hlavních tepen tranzitu heroinu z Afghánistánu přes Badachšán a kyrgyzský Oš do Moskvy.*

Tato oblast se vyznačuje velmi slabým ekonomickým potenciálem. Velmi často z této oblasti odcházejí lidé za prací do ostatních částí Tádžikistánu, či do Ruska. Pokles životní úrovně, absence pracovních příležitostí, blízkost Afghánistánu a fakt, že tato oblast leží na jedné z tras narkotik z Afghánistánu do Ruska, vede k velkému zapojení místního obyvatelstva do pašování drog z Afghánistánu. Oblast byla a dodnes je velmi závislá na humanitární pomoci.

Centrální oblast v sobě zahrnuje hlavní město Tádžikistánu – Dušanbe. Toto město bylo ve dvacátých letech 20. století uměle ustaveno jakožto hlavní město Tádžické SSR. Vzhledem k historickým a kulturním procesům se logicky nabízelo město Buchar a či Samarkand, ty však již ležely v Uzbeké SSR. V Dušanbe se nacházejí příslušníci všech tádžických regionů. Určitým specifíkem je fakt, že příslušníci jednotlivých regionů často obývají jednu čtvrť. Ve východní části této oblasti leží Garmská oblast neboli Karategin. Od centrálních oblastí se značně liší. Celý region je vyplněn vysokými horami s údolími, ve kterých se vytvořily poloautonomní sociální struktury, které přežily v mnohem silnější podobě než v jiných regionech; ekonomické podmínky a zejména shora nařízené

deportace z oblasti v sovětském období nutily obyvatele k odchodu na jiná místa (Horák 2005a: 145). Kvůli těmto pohybům také v obyvatelích Karateginu vznikl pocit odporu vůči centru a obyvatelé získali sklon k většímu radikalismu; navíc obyvatelé Garmské skupiny regionů patřili k nábožensky nejvíce aktivním obyvatelům republiky³¹ (Horák 2005a: 145).

Kuljóbská oblast se nachází na jihozápadě Tádžikistánu. Tato oblast je známa především pěstováním bavlny. Průmyslová základna je zde slabá. Kuljóbci byli sice pěstitelé bavlny, ale obchod se nacházel tradičně v rukou severních klanů - to představovalo nutnost spolupráce Kuljóbu s Chodžentem (Leninóbodem), a tím i významný podíl na účasti v politickém životě republiky (Horák 2005a: 147). Z této oblasti pochází také současný tádžický prezident Emómali Rahmón. V Kuljóbu vznikl v dobách sovětské vlády velice zvláštní systém, který spojoval prvky obcí a kolchozního systému; obecina se formálně změnila v kolchoz s neomezenou mocí předáka obce (*raisa*), který byl předsedou kolchozu (a byl osloven *bobo* - děd) (Kokaisl et al. 2007: 220). Zachování obcí bylo za socialismu vzhledem k výrazným prvkům solidarity přípustné, a navíc žádným způsobem neohrožovalo stabilitu společnosti; a právě Kuljóbci se stávali zcela přirozeně členy komunistické strany a obhájci sovětských pořádků (Kokaisl et al. 2007: 220).

Kurgan-tjubská oblast se nachází také na jihozápadě Tádžikistánu. Převážná část místních obyvatel pochází z jiných částí Tádžikistánu. Nejvíce jich pochází z Karateginu (proto také v oblasti měla za občanské války silnou podporu opozice), částečně zde žijí Uzbekové, kteří mají své kořeny ve Ferghánské kotlině; a původní obyvatelstvo tvoří zbytky polokočovných tureckých kmenů (Horák 2005a: 146).

Jak bude v dalších částech patrné, dobrá orientace v regionálním členění Tádžikistánu je pro pochopení procesů v tádžické občanské válce i některých dalších ozbrojených konfliktech nezbytná. V dnešním Tádžikistánu žije také několik významných etnogeografických skupin. Kuljóbci tvoří kolem 30 %

³¹ Tato skutečnost je patrná až do dnešních dní, rozhovory autora, Dušanbe, červenec/srpen, 2011.

obyvatelstva, Garmci (Karateginci) 25 %, Leninabádci ("Chudžandi") 7 %, Zeravšanci (Pendžikentci) 7 %, Uratjubinci 7 %, Pamírci (Badachšanci) 7 % a Gissarci 5 % (Kokaisl et al. 2007: 220). V Tádžikistánu najdeme i tádžické obyvatelstvo, které emigrovalo z Uzbekistánu (Samarkandci, Bucharci, Ferganci) a které není spojeno s žádnou původní etnogeografickou skupinou; přesto svou kulturní blízkostí a při prosazování vlastních politických zájmů jsou blízcí Leninabádcům a Uratjubincům (Kokaisl et al. 2007: 220).

Ačkoli se můžeme setkat s různými názory na příčinu občanské války, hlavní důvod lze hledat v regionalismu, v konfliktu jednotlivých regionálních skupin a jejich elit. I přesto, že v tádžické občanské válce na jedné straně stála opozice, kde důležitou roli hrála Islámská strana obrody; a na druhé straně stála skupina podporovaná Moskvou, nelze hledat kořeny konfliktu například v Huntingtonově teorii střetů civilizací. Situace v Tádžikistánu před občanskou válkou se vyznačovala značnou nespokojeností obyvatel. Za hlavní důvod byla označována především moc vysokých funkcionářů z Leninabádu (hlavního centra průmyslu a zemědělství); leninabádské skupiny (klany) se pohybovaly vždy na mocenském vrcholu a ve skutečnosti řídily celou zemi - nespokojenost proto projevovali především představitelé z Garmu, Kurgan - Tjube a Horského Badachšanu, kteří se cítili být odsunuti na okraj při rozhodování na politické scéně (Kokaisl et al. 2007: 210).

Obecně se uvádí, že pro vypuknutí konfliktu jsou nutné dvě podmínky, a to konfliktní solidarita a neslučitelné cíle. Obecně v regionu Střední Asie, hraje ve společnosti značně důležitou roli klanové rozdělení. Vzhledem k tomuto uspořádání tak byla v Tádžikistánu konfliktní solidarita již od počátku konfliktu v roce 1992 velmi silná. Tato konfliktní solidarita se začala velmi rozvíjet již od roku 1990. Postupem času se během bojů ještě zvýšila. Zdroje nekompatibilních cílů hlavních aktérů leží především v minulosti. Kromě klanů ze severu a Kuljóbského klanu, se všechny ostatní klany cítily během let vlády Sovětského svazu velmi odstrčeny – deprivovány. Nejdůležitější politické a ekonomické posty ve státě totiž ovládaly klany ze severu.

V případě Kuljóbského klanu byla tato deprivace daleko menší, protože během let, zejména díky spolupráci v oblasti využití jím produkováné bavlny, se

částečně na správě země tento klan podílel. Vzhledem k tomu, že průmyslová a celkově hospodářská základna Tádžikistánu ležela na severu státu, považovaly klany ze severu své privilegované postavení za logické a trvalé. Takže nároky ostatních klanů nepovažovaly za oprávněné. Ostatní klany zase naopak považovaly postavení severních klanů za nespravedlivé a snažily se proto ovládnout vedení státu ve svůj prospěch.

Motivace a cíle nejdůležitější osoby na straně vlády v občanské válce v Tádžikistánu, E. Rahmóna, prodělaly v průběhu konfliktu značný posun. Strategie přijaté Rahmónem měly během občanské války dramatický vývoj. V letech 1993 a 1996 se Rahmón vcelku logicky soustředil na konsolidaci své nově nabyté moci. V roce 1996 zvyšující se vnější tlak od opozice, a také napětí ve vztazích se severními klany, stejně jako do očí bijící ekonomické problémy, podněcují Rahmóna ke kompromisu s opozicí (Lynch 2001: 57). Od začátku občanské války až do poloviny roku 1996, odmítá Rahmónova vláda být nějak více přístupná dialogu s opozicí (Lynch 2001: 57).

Motivace a cíle Spojené tádžické opozice byly v průběhu konfliktu velmi zajímavé. Do roku 1995 měla strategie Spojené tádžické opozice dva rozměry. Za prvé; opozice se snažila rozšířit svou vojenskou přítomnost v Horském Badachšánu a v centrální oblasti kolem Garmu a Tavildary; za druhé se opozice snažila sledovat své cíle prostřednictvím přímých rozhovorů s vládou (Lynch 2001: 56). Vojenské pokroky, které byly úspěšné v roce 1996, byly navrženy tak, aby vytvořily tlak na vládu, aby chtěla vyjednat kompromis, opozice si byla vědoma toho, že nemůže „vyhrát“ vojenskými prostředky (Lynch 2001: 56).

Zdrojem nekompatibilních cílů hlavních aktérů byla snaha získat moc ve státě. Cílem Sjedenocené tádžické opozice bylo získání moci ve státě, což bylo neslučitelné s cílem úřadující vlády, pro kterou byla ztráta politické kontroly nad státem a jeho zdroji nemyslitelná.

3.7.1.4 Průběh konfliktu

Na konci osmdesátých let 20. století v Tádžikistánu začaly více artikulovat své zájmy jak nacionalistické, tak také islámské skupiny. Vzhledem k tomu, jak již bylo výše uvedeno, že ve vedoucích funkcích se vyskytovali především příslušníci leninobódských a kuljóbských klanů, tak tyto skupiny měly základnu v ostatních regionech Tádžikistánu. Tyto regiony, respektive jejich příslušníci nebyli výrazněji zastoupeni ve vedoucích funkcích země.

První větší demonstrace probíhají v únoru 1990 v hlavním městě Dušanbe. Příčinnou byla možnost přijetí arménských uprchlíků, kterým měly být údajně poskytnuty byty, a celkově by jejich přítomnost dle demonstrantů ekonomicky oslabovala zemi. Původní protesty proti arménským uprchlíkům se změnily na protesty, které požadovaly radikální politické i ekonomické reformy; demonstrace nakonec byly násilně potlačeny jednotkami ministerstva vnitra SSSR a podle opozičních stran bylo výsledkem 22 mrtvých a 565 zraněných (Horák 1999: 18).

K dalšímu zhoršení situace dochází v roce 1991, kdy byl do čela republiky zvolen komunista Rahmón Nabijev. Tádžikistán se stal nezávislým státem dne 9. září 1991 (Nourzhanov 2005: 111). První tádžické prezidentské volby se uskutečnily v listopadu zmíněného roku a 31 % hlasů obdržel kandidát opozice, filmový producent Davlat Khudonazarov, jehož rodina pocházela z Horského Badachšanu (Jonson 2006: 41). Vyhrál však bývalý komunistický vedoucí představitel regionu Leninabád R. Nabijev, jenž vytvořil svou vládu v duchu sovětské tradice, z osob hlavně ze severu Tádžikistánu (region Leninabád) (Jonson 2006: 41).

Opozice obvinila režim z falšování voleb a odmítla uznat výsledek voleb (Jonson 2006: 41). Na začátku roku 1992 se tak znovu konaly demonstrace. Tyto demonstrace postupem času přerůstaly do pouličních nepokojů. Kvůli nim byly vytvořeny vládní národní gardy a na straně povstalců polovojenské oddíly a začalo téměř dvoutměsíční období nazývané jako *dušanbské jaro*, jež bylo provázáno protivládními demonstracemi, pořádanými především z podnětu Islámské strany obrody (Kokaisl et al. 2007: 210).

Opozice donutila Nabijeva k ústupkům, ty však nakonec většinou nebyly splněny. Situace dále eskalovala. V březnu byl například odvolán populární starosta Dušanbe Maksad Ikrarov, jenž byl znám tím, že nechal odstranit z Dušanbe sochu Lenina. Na jaře se Nabijevovi podařilo upevnit si pozici s pomocí kriminálních elementů a kuljóbských radikálů; byly zahájeny represe proti opozičním stranám, kdy rozbuškou k další sérii opozičních demonstrací se stalo odvolání všech „Pamířanů“ v čele s ministrem obrany Navdžuvanovem na konci března 1992 (Horák 2005b: 149). Ve snaze o rozsáhlejší autonomii byla v dubnu 1992 vyhlášena Pamírsko-badachšánská autonomní republika (Johnson 2007: 83).

Demonstranti byli organizovaní Islámskou stranou obrody a podporovaní především z íránských peněz, a natrvalo se usadili před budovou Nejvyššího sovětu - jako odpověď se prezident Nabijev pokusil zorganizovat protidemonstrace, na které byli přivezeni demonstranti z prezidentovi blízkého Kuljóbu (Horák 2005b: 149). Tento Nabijevův pokus však nebyl úspěšný, a tak rozdál „svým“ Kuljóbcům zbraně. Odpovědí opozice bylo vytvoření domobrany a polovojenských jednotek.

5. května byl vyhlášen výjimečný stav; byly zakázány veškeré opoziční politické strany i jejich shromáždění, což vyvolalo řadu nepokojů a ozbrojených střetů v ulicích Dušanbe, po nichž zůstalo i několik mrtvých (Kokaisl et al. 2007: 211). Projevily se zde tak naplno etnoregionální rozpory, když na obou stranách byl tento boj prezentován jako boj mezi Pamírem a Kuljóbem (Horák 1999: 22).

5. května došlo k prvním střetům mezi opozičními silami a vládou, když opozice napadla kontrolní stanoviště v okolí Dušanbe - takže datum 5. května je považováno za den, kdy došlo k prvnímu použití ozbrojené síly (UCDP: Tajikistan - Government vs. UTO 2012). Na začátku opozice v hlavním městě obsazuje strategické body, jako například prezidentský palác, televizní stanici či letiště. To nutí vládu přistoupit na požadavky opozice.

Vláda sesadila vrcholné představitele protiopoziční politiky a byla ustavena tzv. „koaliční vláda národního usmíření“. Dohoda obsahovala, že opozice obsadí 8 z 24 ministerských křesel, ale že Nabijev zůstane prezidentem (lhůta pro nové

volby byla stanovena na 6. prosinec) (UCDP: Tajikistan - Government vs. UTO (1992) 2012).

Dne 10. května se opozice shromáždila před ústředím KGB, kde prezident Nabijev jednal mezi vládou a opozičními skupinami a mezitím vojáci prezidentu loajální vystřelili z budovy na demonstranty a zabili přibližně 20 demonstrantů (UCDP: Tajikistan - Government vs. UTO 2012). S nástupem k moci začaly islámské vojenské oddíly likvidovat ozbrojené skupiny v Kuljóbu a Kurgan- Tjube; Kuljóbci tak na svou obranu vytvořili tzv. Národní frontu pod vedením bývalého kriminálního Sangaka Safarova, zastávající tvrdého postupu vůči islamistům (Horák 2005b: 150). V této době je vzájemné násilí mezi opozicí a protipozočními silami na denním pořádku.

Postavení klanů ze severního Tádžikistánu bylo spíše neutrální. Objevovaly se zde také separatistické tendence. Důvodem je to, že kuljóbské klany se snažily oslabit vliv klanů ze severu na správě státu. Nakonec však došlo k dohodě mezi klany ze severu země a kuljóbskými klany. Hlavními oblastmi střetů se staly v létě 1992 jih země a také hlavní město Dušanbe.

Opozice získává pod svou kontrolu město Kurgan-Tjube. V Dušanbe se zároveň začali shromažďovat radikálně naladěni uprchlíci z jižních oblastí (doplňeni radikálními studenty), kteří požadovali odstoupení prezidenta Nabijeva (Horák 2005b: 150). Prezident Nabijev byl opozicí v září 1992 donucen podepsat svou rezignaci (Johnson 2007: 83).

Koncem září a začátkem 1992 nastal v bojových událostech zlom - Kuljóbské oddíly získaly zpět centrum jižního Tádžikistánu Kurgan-Tjube a díky podpoře ruské 201. motostřelecké divize se jim podařilo proniknout i do centrálních oblastí (Horák 2005b: 150). V této době dochází ke spojení chodžentských klanů a kuljóbských klanů.

V listopadu 1992 rezignovala vláda i s představiteli opozice. To mělo vést k vyřešení situace, avšak nestalo se tak. Moci se chopila chodžentsko – kuljóbská koalice. Nová vláda Abdulmalika Abdullodžonova byla tvořena již pouze zástupci z Chodžentu a Kuljóbu, kdy většinu ministerských postů však získali zástupci Kuljóbu, což se stalo poprvé v dějinách (Horák 1999: 26).

Na konci roku 1992 je předsedou Nejvyššího sovětu zvolen Emómali Rachmón, což byl v té době nejvyšší post státu. Od té doby až do současnosti je tak Emómali Rachmón nejdůležitější osobou v Tádžikistánu. Do té doby však nebyl skoro vůbec znám. Za jeho zvolením stojí velitel Národní fronty Sangak Safarov. K osobě Emómali Rachmóna je důležité uvést, že pochází z Kuljóbské oblasti, přesně z Dangarinského okresu. V době zvolení byl předsedou sovchozu v Dangarinském okrese.

Na konci roku 1992 bylo nakonec hlavní město Dušanbe, hlavní opoziční bod v centru Tádžikistánu, dobyto Safarovem. Z hlavního města tak začala vládnout Národní fronta a kuljóbsko – chodžentská koalice. První měsíce vlády byly ve znamení provádění čistek jak v hlavním městě, tak v centrálních oblastech.

Čistky se týkaly především obyvatel původem z Garmu nebo Pamíru. Na počátku roku 1993 provládní milice prováděly čistky také v jižních oblastech, což mělo za následek odchod desetitísíce uprchlíků do Afghánistánu a další vlny vnitřně vysídlených osob do Horského Badachšánu (Lynch 2001: 57).

Údaje o tádžických uprchlících v Afghánistánu se různí. Nejčastější čísla hovoří o 50 000 až 100 000 uprchlících. V prvních měsících roku 1993 nedocházelo k výraznějším bojům. V lednu 1993, bylo zahájeno trestní stíhání proti všem vůdcům opozice za protiústavní akty a v červnu byla všechna opoziční hnutí zakázána (Lynch 2001: 57). Pro lepší orientaci v tomto ozbrojeném konfliktu bude vhodné uvést tabulku znázorňující přehled nejvýznamnějších událostí vedoucích k eskalaci.

Tab. č. 1: Přehled nejvýznamnějších událostí vedoucích k eskalaci

UDÁLOST	DATUM
Demonstrace proti přijetí arménských uprchlíků	únor 1990
Do čela republiky zvolen komunista Rahmón Nabijev	podzim 1991
Opozice obvinila režim z falšování voleb a odmítla uznat výsledek voleb	podzim 1991
Odvolán starosta Dušanbe Maksad Ikrarov	březen 1992
Odvolání všech „Pamířanů“ z vlády v čele s ministrem obrany Navdžuvanovem	březen 1992
Vyhlášena Pamířsko-badachšánská autonomní republika	duben 1992
Prezident Nabijev se pokusil zorganizovat protidemonstrace, na které byli přivezeni demonstranti z prezidentovi blízkého Kuljóbu	jaro 1992
Nabijev rozdal „svým“ Kuljóbcům zbraně	jaro 1992
Opozice vytvořila domobranu a polovojenské jednotky	jaro 1992
Vyhlášen výjimečný stav - zakázány veškeré opoziční politické strany i jejich shromáždění	5. květen 1992
S nástupem k moci začaly islámské vojenské oddíly likvidovat ozbrojené skupiny v Kuljóbu a Kurgan-Tjube	léto 1992
Opozice ztrácí hlavní město Dušanbe	prosinec 1992
Provádění čistek ze strany vlády v Dušanbe a v centrálních oblastech	zima – jaro 1993
Rozsáhlá ofenzíva opozice v oblasti Garmu	červen - červenec 1993

Postupem času se však opozice konsolidovala a chystala se znovu udeřit. Základnou jí byl především Afghánistán. Na jaře roku 1993 se rozličné opoziční frakce spojily a vytvořily Spojenou tádžickou opozici (Jonson 2006: 41). Od jara 1993 se začínají objevovat první větší vzájemné střety. K prvním ozbrojeným útokům vedeným z jiného území, než je tádžické území, došlo v dubnu 1993

(Bulletin of the Atomic Scientists 1994: 56). Později v květnu 200 opozičních bojovníků a afghánských mudžáhidů napadlo Tavildaru - invaze byla vedena z afghánského území a jejím velitelem byl Vashir Vakil Abdula (Bulletin of the Atomic Scientists 1994: 56). Koncem června se opozice (zformovaná pod vedení Islámské strany obrody, pokusila o rozsáhlou ofenzívu v oblasti Garmu, která se později rozšířila i o další území (Horák 1999: 27). Slavomír Horák k znovuoobnoveným bojům opozice uvádí (Horák 1999: 27):

„12. července zahájily oddíly pod vedením Šodmona Jusufa a polního velitele afghánským mudžáhidů Hamidulló nejrozsáhlejší útok opozičních sil z Afghánistánu, který měl za úkol proniknout přes řeku Amudarju na území Kuljóbu. Ruské pohraniční jednotky na tento atak odpověděly posílením svých vojsk na hranici až na celkový počet 15 000 osob. V té době také byla zahájena protiofenzíva v oblasti Tavildara pod vedením polního velitele Mulló Abuldžafara Chudojdodova. Tím bylo přerušeno spojení mezi Dušanbe a oblastí Garmu. Opozičním silám se také podařilo vytlačit provládní i ruské jednotky z Obigarmu a města Rogunu. Značné úspěchy dosáhla opoziční vojska v bojích o strategický průsmyk Chaburabod, který vedl do oblasti Horského Badachšanu. Byly hlášeny další narušení hranic ze strany opozičních sil, které podporovaly jednotky ministra obrany Afghánistánu Ahmada Šáha Mas'úda.“

Kromě bojů však docházelo dále k upevňování kuljóbského klanu v rámci vlády se severními klany. Separatistické tendence znovu začínaly nabývat na významu. Bezpečnostní situace byla v letech 1994 – 1996 velmi napjatá. Obě strany vedly se střídavými úspěchy boje především v oblasti centrálního Tádžikistánu (Garm, Tavildara) a v jižních oblastech na hranicích s Afghánistánem (okolí řeky Amudarja a Pjandž) - scénář obvykle probíhal tak, že s tajícím sněhem opoziční guerillové skupiny atakovaly pozice vládních vojsk, většinou získaly některá území a na podzim se zase stáhly (Horák 2005a: 152 - 153).

Také byla využita taktika atentátů na vysoce postavené představitele vlády. Území, jež byla pod nadvládou opozice, byla většinou pod kontrolou místních polních velitelů. Tito velitelé ne vždy byly ochotni podřídit se společnému vedení

opozice, a to samozřejmě vždy, když jim to mohlo překazit jejich „obchodní“ zájmy. Tím je myšlen zejména obchod s drogami. Vlastní velení opozičních sil se nacházelo v Afghánistánu, kde byla zformována exilová vláda a později Svaz odporu Tádžikistánu pod vedením Hnutí islámské obrody Tádžikistánu (později Islámská strana obrody Tádžikistánu), ke kterým se připojila většina emigrantských opozičních sil - např. Demokratická strana (v roce 1995 její vůdce Šadmon Jusuf z těchto struktur odstoupil, protože hledal kontakty ve vládních strukturách v Dušanbe), hnutí *Rastoche*: a některá další uskupení (Horák 2005a: 153).

V létě 1994 vypukly nové boje, především na jihu země (Kalaichumb a oblast Darvaz), bombardován byl však i Badachšán - tyto boje však zdaleka nedosahovaly takové intenzity jako v letech 1992 - 1993 (Horák 1999: 30). Jednalo se zpravidla o regionálně omezené incidenty. V listopadu 1994 v Tádžikistánu proběhly prezidentské volby. Prezidentem se stal dosavadní předseda Nejvyššího Sovětu Emómali Rachmón se ziskem 58,32 % hlasů; jeho soupeř Abdullodžonov získal 35 %, při celkové účasti voličů přibližně 90 % (Horák 1999: 30).

Na začátku roku 1995 proběhly také parlamentní volby. Volby do jednokomorového *Madžlis-i Oli*, voleného na šest let, probíhaly v únoru a březnu 1995 dvoukolově v jednomandátových okrscích; drtivou většinu křesel v novém parlamentu získali stoupenci prezidenta Rahmóna, převážně z řad Komunistické strany a Lidové strany (předsedou posledně jmenované strany se stal sám Rahmón) (Horák 2005a: 126 - 127). Prezidenta podporovala i většina tzv. „nezávislých“ kandidátů (těch bylo zvoleno 64), kteří často přicházeli z vedoucích funkcí v regionálních administrativách obsazovaných centrem; jedinou opoziční frakci v parlamentu představovala Strana lidové jednoty bývalého premiéra Abdumalika Abdullodžonova s pouhými šesti poslanci (Horák 2005a: 127). Až na stranu bývalého premiéra A. Abdullodžonova se parlamentních voleb neúčastnili žádné strany a představitelé opozice. Je zřejmé, že absence opozice v parlamentních volbách nevedla k uklidnění situace v zemi.

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) kritizovala jak prezidentské volby v roce 1994, tak také parlamentní volby, nicméně, po volbách

režim E. Rahmóna začal jednat s jistotou, jako by to bylo legitimní zvolení vlády, a to opakovaně podle stávajícího ústavního rámce (Jonson 2006: 45). Nové ozbrojené srážky začaly 7. dubna 1995, kdy opoziční síly zaútočily na pozice ruských pohraničních vojsk v oblasti Kalaichumb v místech, které byly napadeny i v létě roku 1994 - ruská vojska odpověděla leteckými údery nejen na území Kalaichumbu, ale zaútočila také na pozice opozice asi 30 km ve vnitrozemí Afghánistánu (Horák 1999: 31).

Situace v Tádžikistánu dosáhla patu na podzim roku 1995, kdy vnitrotádžické jednání pod záštitou OSN nedosáhla žádného pokroku (Jonson 2006: 45). Výrazný posun nastal až se změnou ruského přístupu. Tento nový přístup je spojen s příchodem Jevgenije Primakova na post ministra zahraničí v lednu 1996. Důležitým faktorem bylo dále úspěšné tažení islámského hnutí Taliban v Afghánistánu. Vzhledem k tomu, že J. Primakov byl vzděláním orientalista, tak si plně uvědomoval hrozbu Talibanu a možné katastrofální důsledky pro sousední Tádžikistán uprostřed občanské války; stabilizaci a ukončení konfliktu tak považoval za svou první prioritu (Jonson 2006: 45). Z pohledu opozice na druhou stranu postup Talibanu mohl znamenat ohrožení jejich základů na území Afghánistánu.

V průběhu roku 1996 Moskva spolu s Íránem začala hledat politický kompromis, který by ukončil občanskou válku. 23. prosince 1996 byla podepsána dohoda mezi prezidentem Rahmónem a vůdcem Sjednocené tádžické opozice, jímž byl Saíd Abdulló Núrí, na vytvoření komise národního usmíření (Jonson 2006: 45). Dne 27. června 1997 byla v Moskvě podepsána dohoda jako základ pro další dohody mezi stranami, včetně navrhované integrace ozbrojených opozičních sil do vládních jednotek a o parlamentních volbách (Horsman 1999: 38). Lze tedy říci, že Tádžiky usmířil Taliban (Abdullaev, Babachanov 1997: 22).

Zdaleka však ne všichni po podpisu mírové smlouvy skládají zbraně. Z provládních jednotek kupříkladu odmítla složit zbraně jednotka, plukovníka Chudoberdyjeva, který ještě v červnu 1997 a poté znovu na podzim 1997 vyvolal nové povstání na západě země (Horák 2005a: 155). Také ze strany opozice není dodržování mírové smlouvy stoprocentní. Zde byl především problém ten, že vůdci opozice nemají kontrolu nad některými regionálními veliteli.

Dne 5. listopadu 1998 vydal plukovník Chudoberdyjev prohlášení náčelníka štábu Hnutí za mír v Tádžikistánu, kde uvedl, že vláda Tádžikistánu nechtěla mír a mírová dohoda dosažená na konci roku 1996 nevytvoří mír, protože všechny skupiny a regiony nebyly zastoupeny (UCDP: Tajikistan Government vs. Movement for Peace in Tajikistan 2012). Chudoberdyjev dále v prohlášení uvedl, že jeho hlavním cílem je mír a že je ochoten odmítnout jakýkoli pokus zasahovat do vnitřního tádžického konfliktu a varoval, že jeho jediným východiskem může být násilí (UCDP: Tajikistan Government vs. Movement for Peace in Tajikistan 2012).

V noci 4. listopadu 1998 protivládní vojenská skupina v čele s Chudoberdyjevem a podporovaným expremiérem Abdullodžonovem napadla tádžický regionu Leninabád a ozbrojenci zabili 25 policistů a zranili tisíce lidí (UCDP: Tajikistan Government vs. Movement for Peace in Tajikistan 2012). Po šestidenním povstání proti tádžické vládě vládní síly zvládly toto povstání potlačit a rebelové byli nuceni skrývat se mimo hranice států po úspěšném potlačení ze strany vládních sil (UCDP: Tajikistan Government vs. Movement for Peace in Tajikistan 2012).

3.7.1.5 Snahy o mediaci ze strany vnějších a vnitřních aktérů

O mediaci konfliktu se v Tádžikistánu snažilo v průběhu občanské války několik aktérů. Z mezinárodních organizací lze uvést OBSE a OSN. Ze států to bylo především Rusko. Během prvního období občanské války byl oficiální postoj ruské vlády neutrální. Když propukly boje, sovětská 201. motostřelecká divize, jež byla rozmístěna v Tádžikistánu, se oficiálně ujala neutrální mírové mise.

Ve skutečnosti, Rusko podporovalo koalici E. Rahmóna a používalo přítomnosti 201. motostřelecké divize v Tádžikistánu k ovlivnění běhu událostí (Gleason 2001: 10). Vzhledem ke slabosti centrálních orgánů republiky, faktickému krachu tádžické ekonomiky a také navzdory nejednoznačnosti ruské politiky vůči bývalým sovětským republikám si Rusko dokázalo v Tádžikistánu během občanské války udržet postavení hegemonu (Horák 2008: 124). Z ostatních států Střední Asie se v občanské válce zejména v letech 1992 a 1994 angažoval Uzbekistán (Horsman 1999: 37). V součinnosti s Ruskem zde byl

aktivní také Kazachstán či Kyrgyzstán. Ve spolupráci s Ruskem také důležitou roli v mírových dohodách sehrál Írán.

3.7.1.6 Mezinárodní intervence

V prosinci 1992 Společenství nezávislých států³² poslalo 5000 vojáků mírové mise do Tádžikistánu (UCDP: Tajikistan - Detailed Information - Whole Conflict (1992) 2012). V roce 1994 OSN vytvořila pozorovatelskou misi v Tádžikistánu, jež se 16. prosince skládala ze 40 vojenských pozorovatelů (UCDP: Tajikistan - Detailed Information - Whole Conflict (1994) 2012). Společenství nezávislých států v Tádžikistánu mělo v roce 1995 přibližně 25 000 vojáků v rámci kolektivní mírových sil v Tádžikistánu (UCDP: Tajikistan - Detailed Information - Whole Conflict (1995) 2012).

3.7.1.7 Způsob ukončení konfliktu

Postupem času začalo být umírněným představitelům na obou dvou stranách jasné, že prodlužující se občanská válka není ku prospěchu jak jim, tak především samotnému Tádžikistánu. Ekonomická situace totiž byla katastrofální. Samozřejmě však polním velitelům, jež organizovali obchod s drogami, z něhož jim plynuly ohromné zisky, tato situace praktického bezvládí, vyhovovala. První mírové úsilí lze datovat již do let 1993 – 1994 (Zartman 2008: 60). V tomto roce pod tlakem zahraničních spojenců obou znepřátelených táborů (Írán a Afghánistán na straně opozice a Rusko a Uzbekistán na straně vlády v Dušanbe) se znepřátelené strany poprvé setkaly v Moskvě v dubnu 1994; později došlo k dalším jednáním obou stran v Moskvě, Dušanbe, Islámábádu nebo v Afghánistánu, vždy za zprostředkování zainteresovaných velmocí a mezinárodních organizací (OSN a OBSE) (Horák 2005a: 154).

³² Uzbekistán, Rusko, Kazachstán a Kyrgyzstán poslaly posily k ostraze hranice mezi Afghánistánem a Tádžikistánem v září 1992, ale vzhledem k tomu, že není jasné, zda tyto jednotky mají být označeny jako součást SNS mírových jednotek, nebo ne (zejména ruská role se stala oblastí sporu mezi výzkumnými pracovníky), tak pouze SNS, které se s jistotou účastnilo jako třetí strana, bude kvalifikována jako třetí strana v konfliktu (UCDP: Tajikistan - Detailed Information - Whole Conflict (1992) 2012).

Ačkoli bylo dosaženo dohody o konci bojů a dodržování příměří, příměří nebylo dodržováno. Těmi, kdo příměří porušil, byly zpravidla radikální složky obou stran, které se nechtěly smířit s koncem bojů. V tomto případě bylo především pro opozici těžké přesvědčit některé polní velitele, aby zanechali bojů. Jak jsem již uvedl, situace, kdy tito polní velitelé byli neomezenými vládci určitého regionu, jim jakožto organizátorům pašování drog z Afghánistánu, nadmíru vyhovovala.

Klíčové jednání, které otevřelo cestu k podpisu dohody, proběhlo na přelomu února a března 1997 v Moskvě; zde bylo dohodnuto proporční zastoupení opozice ve vládních strukturách (30 %) a podepsána tzv. Charta Výboru pro národní usmíření, který měl vést opoziční lídr Saíd Abdulló Núrí (Horák 2005a: 155). Dne 27. června 1997 byla v Moskvě podepsána Všeobecná dohoda o ustavení míru a národního smíření v Tádžikistánu mezi vládou a opozicí (Viz. příloha č. 6). Tuto dohodu doplňuje řada protokolů a Všeobecné dohoda o vytvoření Komise národního usmíření, jež řeší otázky demobilizace a odzbrojení, návrat uprchlíků, stejně jako politické otázky (Lynch 2001: 61).

3.7.1.8 Zhodnocení konfliktu

Příčiny občanské války v Tádžikistánu lze hledat v klanovém systému a z něho utvořených cílů elit jednotlivých klanů. Cílem severních klanů v čele s leninobódkým klanem bylo udržení jejich výsadního postavení v politickém a hospodářském systému Tádžikistánu. Taktéž kuljóbský klan chtěl udržet své postavení, jež sice nebylo na úrovni klanu leninobódkého, avšak bylo daleko vyšší, než klanů ostatních. Dalším cílem elit kuljóbského klanu, bylo své postavení zvýšit. Naproti tomu ostatní klany, se v době perestrojky a po rozpadu Sovětského svazu snažily své postavení zvětšit a dostat na kvalitativně jinou úroveň, jelikož se cítily za doby vlády Sovětského svazu diskriminovány.

Jak je patrné, tyto neslučitelné cíle vzhledem k vysoké konfliktní solidaritě jednotlivých kmenů, vedly k vypuknutí konfliktu. Existují přinejmenším tři důležité faktory, které utvářely politickou scénu a zapříčinily, že politický boj byl v

Tádžikistánu mnohem tvrdší než v jiných bývalých sovětských republikách v té době.

Zprv v Tádžikistánu existovalo specifické územní členění a napětí, které se stalo základem pro politické frakce a hnutí; zadruhé, to byl zmatek kolem sousedního Afghánistánu, který poskytl inspiraci a později také zbraně a útočiště pro opoziční bojovníky; a zatřetí to byl faktor radikálního islámu, který alespoň pro část opozice byl další motivací (Jonson 2006: 42). I když roli faktoru radikálního islámu bych osobně nepřeceňoval. V jiných konfliktech samozřejmě tento prvek hraje značně důležitou roli, zde však není dominantní příčinnou občanské války.

Velmi zajímavý postřeh přináší Idil Tuncer Kilavuz ve svém článku *The Role of Networks in Tajikistan's Civil War: Network Activation and Violence Specialists*. I. Kilavuz po svém terénním průzkumu, jenž zahrnoval rozhovory s velkým množstvím účastníků občanské války v Tádžikistánu, dochází k závěru, že ozbrojené střety začaly v Dušanbe v důsledku bojů elity a ozbrojené srážky se začaly do regionů šířit až z Dušanbe (Kilavuz 2009: 711). Dále uvádí, že zejména na začátku občanské války nebyla regionální identita motivem ke vstupu do konfliktu, v mnoha případech byli lidé k tomu nuceni (Kilavuz 2009: 711). Poté však, když začalo zabíjení, tak se pomsta stala důležitým faktorem při zapojení do konfliktu.

Občanská válka by se dala popsat jako boj elit jednotlivých klanů, jež dokázaly zformovat na svou podporu širokou síť přívrženců. Po vypuknutí bojů a po prvních obětech z řad jednotlivých klanů, již pocit křivdy, snaha o pomstu a konfliktní solidarita byla tak velká, že už nešlo zabránit dalším vzájemným bojům. Počty obětí ozbrojeného konfliktu v Tádžikistánu v letech 1992 - 1998 se odhadují od počtu 6 796 obětí do počtu 9 577 obětí (UCDP: Tajikistan: government (entire conflict) 2012). Během občanské války v Tádžikistánu se počet uprchlíků a vnitřně vysídlených osob odhaduje na téměř 700 000 (Swanström, Cornell, Tabyshalieva 2005: 25); jiné relevantní prameny uvádějí počet uprchlíků a vnitřně vysídlených osob 800 000 lidí (Jonson 2006: 41); nebo 600 000 vnitřně vysídlených osob a 60 000 uprchlíků (Hassan 2004: 12).

Z pohledu regionu Střední Asie tento ozbrojený konflikt neovlivnil další ozbrojené konflikty ve středoasijském regionu, jelikož v průběhu tádžické občanské války žádný jiný ozbrojený konflikt v regionu neprobíhal. Avšak státy regionu si byly vědomy nebezpečí islámské opozice, takže až na neutrální Turkmenistán se snažily participovat na mírové misi SNS.

Tádžická občanská válka však měla velký dopad na budoucí ozbrojený konflikt mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu z roku 2010, ale především na ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu z let 1999 – 2000. Důvodem je zapojení vedoucí osoby Islámského hnutí Uzbekistánu, Džumy Namangáhiho do bojů v tádžické občanské válce na straně Sjednocené tádžické opozice. Zkušenosti z bojů a znalost území Tádžikistánu se v ozbrojeném konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu z let 1999 – 2000 Namangánímu velmi hodilo.

3.7.2 Ozbrojený konflikt mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu – 2010

Ozbrojený konflikt v roce 2010 probíhal na území Tádžikistánu mezi tádžickou vládou a Islámským hnutím Uzbekistánu. Přestože název druhé strany v tomto konfliktu spíše ukazuje na to, že by tato organizace měla vést boj proti vládě Uzbekistánu a ne Tádžikistánu, v roce 2010 tomu tak nebylo. Islámské hnutí Uzbekistánu se někdy také označuje jako Islámská strana Turkestánu³³. Islámské hnutí Uzbekistánu vedlo v roce 1999 – 2000 ozbrojený konflikt proti režimu Islama Karimova. V každém roce tohoto konfliktu však využilo území Tádžikistánu, zejména oblast kolem města Tavildara a Raštské údolí. V roce 2010 však došlo k bojům na území Tádžikistánu. Jak již bylo uvedeno výše, ústřední postava a jeden ze zakladatelů Islámského hnutí Uzbekistánu – Džuma Namangání, bojoval na straně opozice v tádžické občanské válce.

³³ Odkazuje tak na historické území, jež zahrnovalo velkou část dnešní Střední Asie.

3.7.2.1 Hlavní aktéři

Hlavní aktéry tohoto ozbrojeného konfliktu představuje tádžická vláda v čele s prezidentem Emómali Rahmónem a Islámské hnutí Uzbekistánu. V předcházející části, jež se věnovala občanské válce v Tádžikistánu, jsem se již vládě prezidenta Rahmóna blíže věnoval. V konfliktu v roce 2010 nedošlo k výraznějším změnám na straně režimu prezidenta Rahmóna. E. Rahmón od konce občanské války upevnil svou moc ve státě. I když existuje několik oblastí, kde státní moc nemá tak velkou sílu a plně území neovládá. Zde se jedná o Autonomní oblast Horský Badachšán a především oblast údolí Rašt. Ačkoli vládní moc není tak silná jako například v případě středoasijského Kazachstánu, rozhodně se nedá říci, že by režim prezidenta Rahmóna ovládal jen hlavní město Dušanbe a okolí.

Po zkušenostech z občanské války, jež byla uzavřena v roce 1997 mírovou dohodou, je velká část občanů ráda, že od té doby již nedošlo k většímu konfliktu v zemi. Velmi často tádžičtí občané označují režim prezidenta Emómali Rahmóna za nedemokratický, ale na druhou stranu naopak oceňují, že je v zemi relativně bezpečno a nedochází k bojům, při nichž jsou ve velké míře ohroženi civilisté.³⁴ K menší změně na straně režimu prezidenta Rahmóna došlo v roce 2001. Když na konci tohoto roku Spojené státy zahájily intervenci proti režimu Talibanu, stal se Tádžikistán, do té doby odsunutý na okraj mezinárodního zájmu, velmi důležitým státem. Mezinárodní postavení Rahmónova režimu se tak zvýšilo. Ačkoli obecně nástup Spojených států do Střední Asie byl od roku 2001 vcelku velký, v současné době již Washington částečně vyklízí pozice na úkor Moskvy či Pekingy. To se týká také Tádžikistánu.

Druhým hlavním aktérem v ozbrojeném konfliktu na území Tádžikistánu v roce 2010 bylo Islámské hnutí Uzbekistánu.³⁵ Velmi podrobně se tomuto hnutí věnuje část mé práce týkající se ozbrojeného konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu, jenž probíhal v letech 1999 – 2000. Od té doby

³⁴ Rozhovory autora, Dušanbe, červenec/srpen, 2011.

³⁵ Například Conflict Barometer HIIK z roku 2010 uvádí, že konflikt probíhal mezi vládou a islámskou opozicí. Opozice podle tohoto zdroje byla rozdělena na legální Islámskou stranu obrody a Islámské hnutí Uzbekistánu (HIIK: Conflict Barometer 2010: 70). Já však budu v práci za hlavního aktéra ozbrojeného konfliktu v Tádžikistánu v roce 2010 považovat spolu s vládou Tádžikistánu jen Islámské hnutí Uzbekistánu.

však samozřejmě došlo k některým změnám u tohoto uskupení. Nejdůležitější změnou byla asi skutečnost, že vojenským velitelem již nebyl známý Džuma Namangání. Džuma Namangání podle několika zpráv zemřel na podzim roku 2001 na severu Afghánistánu na straně talibanských vojsk bránících se americké invazi. Většina zpráv uvádí, že zemřel u města Kunduz nebo Mazáre-e Šarífu.

Po vítězství americké koalice a pádu Talibanu na konci roku 2001 se s velkou pravděpodobností zbytek bojovníků Islámského hnutí Uzbekistánu přemístil na kmenová území v Pákistánu, jež tehdejší režim Parvíze Mušarafa neměl plně pod kontrolou. V této době Islámské hnutí Uzbekistánu rozšířilo své cíle a oznamuje, že nyní bojuje za vytvoření islámského chalífátu ve Střední Asii (oblast nazvaná Maverannahr, jež zahrnuje území mezi řekami Amudarja a Syrdarja v dnešním Uzbekistánu, Tádžikistánu a jihozápadním Kazachstánu) (UCDP: Tajikistan - IMU attacks Tajikistan in 2010 2012). Některé zprávy říkají, že Islámské hnutí Uzbekistánu změnilo své jméno na Islámské hnutí Turkestánu a že začalo bojovat za oblast zvanou Turkestán včetně Střední Asie a západního čínského regionu Sin-ťang, avšak toto nebylo potvrzeno vedením Islámského hnutí Uzbekistánu (UCDP: Tajikistan - IMU attacks Tajikistan in 2010 2012).

V uplynulých letech však vůdce Islámského hnutí Uzbekistánu Tohir Juldašev v rozhovorech, jež byly zveřejněny on-line, tvrdí, že Islámské hnutí Uzbekistánu chce nyní zavést islámský chalífát na celém světě (UCDP: Tajikistan - IMU attacks Tajikistan in 2010 2012). Je samozřejmě otázkou, za jakým účelem byly pořízeny tyto rozhovory a jaký cíl/cíle měly splnit. Faktem ale zůstává, že se Islámské hnutí Uzbekistánu zaměřuje hlavně na region Střední Asie.

Od roku 2001 většina buněk Islámského hnutí Uzbekistánu sídlila v Pákistánu (hlavně v Jižním Vazíristánu) včetně vůdce T. Juldaševa a přestože vedení nesídlilo v Uzbekistánu či Tádžikistánu od roku 2000, malé buňky bojovníků Islámského hnutí Uzbekistánu zůstaly ve Ferghánském údolí a provedly několik útoků v příhraničních oblastech mezi Uzbekistánem, Tádžikistánem a Kyrgyzstánem (UCDP: Tajikistan - IMU attacks Tajikistan in 2010 2012). Navíc tádžické skupiny, které bojovaly proti tádžické vládě v rámci Sjedenocené tádžické opozice se k Islámskému hnutí Uzbekistánu připojily - jedním z příkladů je velitelem Mullo Abdullo Rahimov, který se připojil k Islámskému hnutí Uzbekistánu

v posledních letech a který spolu se svými bojovníky v roce 2009 přešel z Afghánistánu do Raštského údolí v Tádžikistánu (UCDP: Tajikistan - IMU attacks Tajikistan in 2010 2012).

3.7.2.2 Zdroje nekompatibilních cílů hlavních aktérů

Zdrojem nekompatibilních cílů hlavních aktérů byla snaha získat moc ve státě. V případě Islámského hnutí Uzbekistánu to byla deklarovaná snaha o vytvoření islámského chalífátu ve Střední Asii (oblast nazvaná Maverannah zahrnující území mezi řekami Amudarja a Syrdarja v dnešním Uzbekistánu, Tádžikistánu a jihozápadním Kazachstánu). Tento cíl nebyl slučitelný se zájmy režimu prezidenta Emómali Rahmóna, pro který byla ztráta politické kontroly nad státem a jeho zdroji nemyslitelná.

3.7.2.3 Průběh konfliktu

První použití ozbrojené síly lze najít již v lednu 2005. V lednu 2005 explodovala bomba v automobilu u Ministerstva mimořádných událostí v tádžickém hlavním městě Dušanbe a zabila jednu osobu (UCDP: Tajikistan - Detailed Information - Dyads 2012).³⁶ V následujících letech docházelo k potyčkám mezi vládními silami a ozbrojenci hlásícím se k Islámskému hnutí Uzbekistánu. 23 srpna 2010 dvacet pět vězňů uprchlo z vězení v Dušanbe, kdy oficiální činitelé tvrdili, že se několik členů Islámského hnutí Uzbekistánu podílelo na tomto osvobození (HIIK: Conflict Barometer 2010: 70).

Téměř všichni byli ve vězení pro účast v akcích vedených Mullo Abdullem (International Crisis Group 2011: 5). Pět strážných bylo při tomto útěku zabito v přestřelkách a do 6. října 2010 tádžické bezpečnostní síly zabily tři uprchlíky a sedm jich chytily (HIIK: Conflict Barometer 2010: 70).

³⁶ Policie později zatkla členy Islámského hnutí Uzbekistánu za bombové útoky o dva roky později a v roce 2007 Nejvyšší soud odsoudil jedenáct členů vinným z terorismu (UCDP: Tajikistan - Detailed Information - Dyads 2012).

Režim prezidenta Rahmónova se cítil ohrožen.³⁷ Například jen týden po tomto útěku prezident Rahmón nečekaně vyzval rodiny, které poslaly své syny do zahraničí studovat v islámských náboženských institucích, aby je povolaly zpět domů tak rychle, jak jen to je možné (International Crisis Group 2011: 6). Situace dále eskalovala. Dva sebevražední atentátníci totiž 3. září pomocí auta napadli policejní ředitelství v Chodžentu a podle oficiálních míst zabili čtyři policisty a zranili až 28 lidí³⁸ (HIIK: Conflict Barometer 2010: 70). Dále v říjnu dva údajní přívrženci Islámského hnutí Uzbekistánu z okresu z Isfara byli zabiti ve srážce s policií, kdy jeden z nich měl být organizátorem útoku z Chodžentu, druhou obětí byla vdova po vůdci Islámského hnutí Uzbekistánu v této oblasti, který byl zabit v roce 2006 (International Crisis Group 2011: 6).

Vláda započala operaci za cílem nalézt uprchlé vězně v Raštském údolí. Jelikož je tato oblast dlouhodobě domovem občanů, jež nejsou nikterak příznivě nakloněni režimu prezidenta Rahmóna, vyvolala tato operace tádžických bezpečnostních sil v Raštském údolí velkou vlnu nevole. Konflikt mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu eskaloval dne 19. září roku 2010 po útoku bojovníků Islámského hnutí Uzbekistánu proti konvoji dvou vozidel přepravujících 75 vládních vojáků v oblasti Raštského údolí v roklině Komarob kdy 28 vládních vojáků bylo zabito ze zálohy³⁹ (UCDP: Tajikistan - Detailed Information - Dyads 2012).

Místní obyvatelé uvádějí, že obětí bylo mnohem více (Heathershaw, Roche 2010a). Tádžická vláda však nadále pokračovala ve svém postupu proti islámským rebelům. 21. září Ministerstvo vnitra oznámilo, že nejméně pět ozbrojenců bylo zabito při vládní operaci vedené proti islámským radikálům, kdy vládní síly zaútočily na dům bývalého opozičního velitele Mirzokhuja Ahmadov raketami (HIIK: Conflict Barometer 2010: 71). K velmi významné události došlo také o několik dní později. 6. října helikoptéra nesoucí příslušníky Národní gardy a speciální síly spadla, buď kvůli nepřátelskému útoku nebo nehodě (International

³⁷ Ačkoli útěk vězňů není v Tádžikistánu ojedinělým jevem, například v době návštěvy autora v Dušanbe v srpnu 2011 došlo také k útěku vězňů, prezident E. Rahmón cítil velké ohrožení svého režimu ze strany islámských rebelů.

³⁸ Dosud neznámá organizace, Jamaat Ansorullo se později přihlásila k odpovědnosti za tento útok (International Crisis Group 2011: 6).

³⁹ Podle některých pozdějších svědectví bylo zabito 35 vládních vojáků (International Crisis Group 2011: 7)

Crisis Group 2011: 7). Ačkoli srážka byla oficiálně prohlášena za nehodu, místní obyvatelé uvádějí, že byla způsobena útokem islámských rebelů (Heathershaw, Roche 2010b).

Jak to bylo doopravdy se možná nikdy s určitostí nedozvíme. Avšak kvůli této havárii vrtulníku režim prezidenta Rahmóna přišel přibližně asi o 40 procent expertů, jež jsou vnímáni jako odborníci pro boj proti povstalcům (International Crisis Group 2011: 7). Mezi oběťmi bylo nejméně devatenáct členů Státního bezpečnostního výboru Alfa; šest nebo sedm obětí Národní gardy, včetně dvou zástupců velitelů (International Crisis Group 2011: 7). Konflikt mezi tádžickou vládou a Islámským hnutím Uzbekistánů pokračoval i v následujících měsících a to především v Raštském údolí. Soudě podle oficiálních čísel, i když jsou často protichůdné a nekoherentní, vládní síly zřejmě utrpěly poněkud větší ztráty než rebelové (International Crisis Group 2011: 7).

Konflikt částečně pokračoval i v roce 2011. Například Mullo Abdullo a šestnáct bojovníků⁴⁰ bylo nakonec zabito 15. dubna 2011 (International Crisis Group 2011: 8). Avšak vzhledem k tomu, že konflikt mezi tádžickou vládou a Islámským hnutím Uzbekistánů v roce 2011 již nevykazoval znaky systematického použití ozbrojené síly, nebyl zařazen do ozbrojených konfliktů. Nejnižší odhady obětí z roku 2011 uvádí 21 obětí, a nejvyšší 30 obětí (UCDP: Tajikistan - Government of Tajikistan - IMU 2012).

3.7.2.4 Snahy o mediaci ze strany vnějších a vnitřních aktérů

V konfliktu mezi vládou Tádžikistánů a Islámským hnutím Uzbekistánů v roce 2010 nebyla zjištěna žádná jednání nebo zapojení třetí strany se snahou o mediaci mezi stranami tohoto ozbrojeného konfliktu (UCDP: Tajikistan - Detailed Information - Whole Conflict 2012).

⁴⁰ Šest bojovníků se narodilo v letech 1981 až 1994 (International Crisis Group 2011: 8). Tato skutečnost svědčí o tom, že potenciál islámských bojovníků naverbovat nové bojovníky do svých řad je nadále velmi významný.

3.7.2.5 Mezinárodní intervence

V konfliktu mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu v roce 2010 nedošlo k jakékoli mezinárodní intervenci.

3.7.2.6 Způsob ukončení konfliktu

V ozbrojeném konfliktu mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu, jenž probíhal v roce 2010, nebyla uzavřena mírová dohoda. Žádná ze stran konfliktu nedosáhla vítězství.

3.7.2.7 Zhodnocení konfliktu

V minulosti jsme byli svědky, zejména v roce 1999 – 2000 kdy probíhal ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu, že bylo do tohoto konfliktu zapojeno velké množství států. Kromě samotného Uzbekistánu to byl také Tádžikistán a především Kyrgyzstán. Rebelové Islámského hnutí Uzbekistánu také velmi využívali území severního Afghánistánu. V roce 2004 a v případě ozbrojeného konfliktu mezi uzbeckou vládou a opoziční islámskou skupinou, někdy popisovanou také jako Islámské hnutí Uzbekistánu, došlo k využití území Kazachstánu.

V ozbrojeném konfliktu mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu v roce 2010 je v kontextu ostatních ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie velmi zajímavé, že nebylo významněji využito území jiných států. Konflikt představoval pro režim prezidenta Rahmóna velký problém a ztráty, jež utrpěly tádžické ozbrojené síly, znamenaly pro tádžickou vládu velkou ztrátu prestiže. Například zpráva organizace The International Crisis Group z roku 2011 uvádí, že po vládní operaci v Raštském údolí se prohloubily obavy o kontrolu prezidenta Emómali Rahmóna nad zemí (International Crisis Group 2011: 10).

Tádžikistán začal být považován za nejvíce problematickou zemi v regionu a státní úředníci ve Washingtonu i jinde začali Tádžikistán označovat jako

„nefunkční/slabý/zhroucený stát“⁴¹ (International Crisis Group 2011: 10). Ačkoli menší boje se vyskytly i v roce 2011, nelze podle mého názoru považovat režim prezidenta Emómali Rahmóna za úplně slabý či nefunkční.⁴²

Geografické, regionální a klanové členění Tádžikistánu, dlouhé těžko kontrolovatelné hranice s Afghánistánem, problematická ekonomická a sociální situace jsou však značně determinujícím faktorem pro budoucí vývoj. Význam výše uvedených faktorů velmi dobře ukázala situace za občanské války v letech 1992 – 1998. Počty obětí ozbrojeného konfliktu mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu v roce 2010 se odhadují od nejnižšího počtu 93 obětí do počtu 244 obětí (UCDP: Tajikistan - Government of Tajikistan - IMU 2012).

3.7.3 Ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu - 1999 – 2000

Do ozbrojeného konfliktu mezi Islámským hnutím Uzbekistánu⁴³ a uzbeckou vládou se přímo či nepřímo zapojila většina států Střední Asie. Jmenovitě to kromě Uzbekistánu byl také Kyrgyzstán a Tádžikistán. Velkou roli sehrál také Afghánistán. Tento ozbrojený konflikt, jenž trval v letech 1999 až 2000, měl velmi zajímavý průběh. Přestože k velmi velkým bojům došlo na území Kyrgyzstánu, přesněji v jihozápadní oblasti Kyrgyzstánu⁴⁴, je tento konflikt zařazen do části týkající se Uzbekistánu. Důvodem je především skutečnost, že cílem bojovníků,

⁴¹ V originále „Failed state“ (International Crisis Group 2011: 10).

⁴² Autor práce například v roce 2011 pobýval v Tádžikistánu přibližně měsíc (červenec/srpen), navštívil jak severozápadní oblast státu, region kolem města Tavildara či Autonomní oblast Horský Badachšán a podle jeho názoru země nevykazovala známky zhrouceného státu. Kupříkladu státní správa fungovala vcelku uspokojivě. Avšak například zpráva International Crisis Group z roku 2009 příznačně nazvaná *Tajikistan: On The Road to Failure*, vidí režim prezidenta Rahmóna jako velmi slabý (International Crisis Group 2009).

⁴³ Někdy se také označuje jako Islámská strana Turkestánu.

⁴⁴ Jedná se o oblast kolem kyrgyzského města Batken a tří enkláv v této oblasti. Jedna z těchto enkláv patří Tádžikistánu (Vorukh) a zbývající dvě Uzbekistánu (Sokh a Shakhimardan). Tyto enklávy jsou fyzicky odděleny od svého mateřského státu a situace ohledně spojení s mateřským státem není ještě zdaleka vyřešena, přesto nepředstavuje velmi výrazný problém v uzbecko-kyrgyzských a tádžicko-kyrgyzských vztazích. Situace se však samozřejmě může v budoucnu změnit.

kteří bojovali na území Kyrgyzstánu, bylo svrhnout uzbeckého prezidenta Islama Karimova a zavést v Uzbekistánu islámskou vládu.

3.7.3.1 Charakteristika státu

Uzbekistán je bývalá sovětská republika, jež získala po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 nezávislost. Bývalý člen sovětské komunistické strany - Islam Karimov, jenž se v roce 1989 stal prvním tajemníkem ústředního výboru Komunistické strany Uzbecké SSR, a v březnu 1990 také prezidentem, si podržel moc ve státě až do současnosti. Karimov podporuje nacionalismus a odmítá radikální islamismus (UCDP: Uzbekistan 2012). Před obsazením současného území ze strany rudé armády se na území současného Uzbekistánu rozprostíraly tři státní útvary – Bucharský emirát, Kokandský a Chívský chanát.

Po ruské invazi, jež započala již za carského Ruska, došlo k vytvoření sovětské republiky v roce 1924. Svou rozlohou, přibližně 425 000 km², se Uzbekistán řadí mezi větší státy. Jeho centrální poloha v regionu Střední Asie pro něj znamená na jednu stranu velkou výhodu, ale má také svá negativa. Mezi výhodou patří skutečnost, že sousedí se všemi státy Střední Asie⁴⁵. Na základě toho může v případě obchodu s některým z těchto států obchodovat přímo bez nutnosti využívat jiný stát. Také v případě vytváření různých regionálních sdružení se s ním musí počítat.

Nevýhodou z geopolitického hlediska je skutečnost, že Uzbekistán nesousedí s žádným důležitým světovým hráčem. Uzbekistán tak může kromě přímého spojení se všemi státy Střední Asie využít jen svou hranici s Afghánistánem.⁴⁶ Avšak vzhledem k dlouhodobému vývoji v této zemi nelze tuto skutečnost považovat za nikterak významnou pro Uzbekistán.

Ve srovnání s ostatními státy Střední Asie má Uzbekistán velmi početné obyvatelstvo. Podle nejnovějších odhadů populace Uzbekistánu činí přibližně

⁴⁵ Uzbekistán sousedí na jihu také s Afghánistánem. Délka hranic se sousedními státy je následovná: Afghánistán 137 km, Kazachstán 2 203 km, 1 099 km Kyrgyzstán, Tádžikistán 1 161 km, Turkmenistán 1 621 km (CIA – The World Factbook: Uzbekistan – Geography 2012).

⁴⁶ Ke geopolitickému postavení je zajímavé uvést, že Uzbekistán je spolu s Lichtenštejnem, jediným státem na světě, který nesousedí s žádným státem, jenž má přístup k moři.

28 300 000 obyvatel (CIA – The World Factbook: Uzbekistan – People and Society 2012). Populace Uzbekistánu se podle odhadů má zdvojnásobit do roku 2050 (Horsman 2004: 54) Důležitá je také skladba obyvatel. Většinu tvoří mladí lidé. Průměrný věk obyvatel je 25,7 let (CIA – The World Factbook: Uzbekistan – People and Society 2012). Toto obrovské množství mladých lidí však v případě neuspokojení svých základních potřeb, může vyvolávat velké množství tenzí či konfliktů. Etnická skladba Uzbekistánu je následovná: Uzbekové 80%, etničtí Rusové 5,5%, Tádžikové 5%, Kazaši 3%, Karakalpakové 2,5%, Tataři 1,5%, ostatní 2,5% (CIA – The World Factbook: Uzbekistan – People and Society 2012).

Podíl etnických Rusů se s velkou pravděpodobností bude v blízkém i střednědobém horizontu snižovat. Etničtí Rusové obývají především velká města jako je Taškent.⁴⁷ Přestože Tádžikové tvoří relativně malou skupinu obyvatel Uzbekistánu, jsou umístěni v tádžických historických centrech Buchaře a Samarkandu. Karakalpakové tvoří velkou část obyvatel na západě státu v autonomní republice Karakalpakstán. Významná část etnických Uzbeků se nachází v Kyrgyzstánu a Tádžikistánu. V případě Kyrgyzstánu se jedná především o jižní část země kolem měst Oš a Ťzgen. V Tádžikistánu to jsou severní části státu kolem města Chodžent.

Podle statistik uzbečtinou hovoří 74,3% obyvatel, ruštinou 14,2%, tádžicky 4,4%, ostatní 7,1% (CIA – The World Factbook: Uzbekistan – People and Society 2012). Ačkoli ruština zaujímá vcelku významné postavení, její význam postupem doby velmi klesá. Velká část mladých lidí již nezná ani základní ruská slovíčka.⁴⁸ Ačkoli velké množství státních úředníků tento jazyk ovládá, v běžném životě se více prosazuje uzbečtina, jež jako turkický jazyk je velmi rozdílný od ruštiny. Také styl písma – latinka, je na veřejných místech používanější než azbuka.⁴⁹

88% obyvatel Uzbekistánu tvoří muslimové (převážně sunnité), zbytek tvoří vyznavači pravoslavné církve a jiní (CIA – The World Factbook: Uzbekistan – People and Society 2012). Export nerostných surovin, především zemního plynu, tvořilo v roce 2009 přibližně 40% devizových příjmů země (CIA – The World

⁴⁷ V Taškentu například funguje několik divadel hrajících v ruštině. Diváky však tvoří především etničtí Rusové – několikanásobná osobní zkušenost autora, Taškent, září, 2011.

⁴⁸ Rozhovory autora s mladými lidmi během studijní cesty v Uzbekistánu, září/říjen, 2011.

⁴⁹ Pozorování autora během studijní cesty v Uzbekistánu, září/říjen, 2011.

Factbook: Uzbekistan – Economy 2012). Mezi další hlavní exportní suroviny patří zlato a bavlna. Uzbekistán je v současné době druhým největším světovým vývozcem bavlny a pátým největším producentem, ale velmi často čelí mezinárodní kritice za využívání dětské práce v období sklizně bavlny⁵⁰ (CIA – The World Factbook: Uzbekistan – Economy 2012). Ministerstvo práce Uzbekistánu uvádí, že míra nezaměstnanosti v roce 2012 byla 1% (CIA – The World Factbook: Uzbekistan – Economy 2012). Skutečná nezaměstnanost je však samozřejmě daleko větší. Odhady se vzhledem k velmi těžké dostupnosti relevantních dat liší. Nejčastěji se uvádí, že míra nezaměstnanosti se pohybuje přibližně kolem 20 – 25 %. Podle odhadů z roku 2008 počet obyvatel pod hranicí chudoby tvořil 26 % obyvatel země (CIA – The World Factbook: Uzbekistan – Economy 2012).

3.7.3.2 Hlavní aktéři

Hlavní aktéry tohoto ozbrojeného konfliktu představuje uzbecká vláda v čele s prezidentem Islamem Karimovem a Islámské hnutí Uzbekistánu. Bude velmi užitečné si podrobněji popsat hlavní aktéry v ozbrojeném konfliktu, jenž probíhal v letech 1999 – 2000. To se týká především Islámského hnutí Uzbekistánu. V předcházející části, jež se věnovala charakteristice Uzbekistánu, již alespoň částečně došlo k představení jednoho z hlavních aktérů konfliktu – uzbecké vlády a prezidenta Karimova.

Jelikož boj Islámského hnutí Uzbekistánu proti uzbecké vládě je velmi často personifikován jako boj proti prezidentu Islamu Karimovi, bude relevantní k osobě prezidenta uvést několik údajů. Vzhledem k tomu, že se Islámské hnutí Uzbekistánu snaží docílit toho, aby byla na území Uzbekistánu zavedena islámská vláda, je velmi zajímavý fakt, že Islam Karimov při své první prezidentské inauguraci držel ruku na Koránu. Také zejména v prvních letech své vlády zdůrazňoval, že vykonal svatou pouť do Mekky (Hadždž), což v životě většiny muslimů představuje velmi důležitou událost. Také uzbecká vláda finančně podporuje vybrané občany při cestě do Mekky. Článek 31 Ústavy Republiky

⁵⁰ I mzdy pro dospělé sběrače bavlny jsou velmi nízké a to i v kontextu regionu Střední Asie, rozhovory autora, Chíva, Urgenč, Taškent, září/říjen, 2011.

Uzbekistán také uvádí, že „svoboda vyznání je zaručena všem. Každý má právo vyznávat nebo nevyznávat žádné náboženství“ (Human Rights Watch 1998a).

Ačkoli je toto symbolické spojení prezidenta Karimova s muslimskou vírou i oficiální zakotvení v ústavě známé, uzbecká vláda v čele s Karimovem se snaží akcentovat především vlastenecké cítění svých občanů. Důkazem je velké množství plakátů a billboardů v současném Uzbekistánu, kde asi nejčastějším slovem je slovo „vatan“, jež znamená „vlast“.⁵¹

Vzhledem k tomu, že Islámské hnutí Uzbekistánu se etablovalo a velká většina jeho uzbeckých členů i jeho zakladatelé pocházeli z oblasti Fergánského údolí, jež leží ve východní části Uzbekistánu, je důležité zmínit, že Islam Karimov pochází ze Samarkandu, jenž leží v centrální oblasti Uzbekistánu. Jelikož je v uzbecké společnosti velmi zažitý systém klanů, není tato skutečnost bezvýznamná⁵². V dnešním Uzbekistánu existuje několik klanových struktur, mezi nejvýznamnější však patří jen dvě – samarkandská a taškentská. Prezident Karimov je spjat se samarkandským klanem. Soupeření mezi taškentským a samarkandským klanem se velmi často snaží vybalancovat.

Hlavní aktér a iniciátor největšího ozbrojeného konfliktu v regionu Střední Asie po občanské válce v Tádžikistánu - Islámské hnutí Uzbekistánu, bylo oficiálně založeno v létě roku 1998 v afghánském Kábulu při setkání Džumy Namangáního⁵³ a Tohira Juldaševa⁵⁴ (Fredholm 2003: 5). Kořeny vzniku Islámského hnutí Uzbekistánu však lze hledat na začátku devadesátých let 20. století v uzbeckém městě Namangan ležící v samém srdci Fergánského údolí. Zde D. Namangání a T. Juldašev reprezentovali Islámskou stranu obrody. Po sporech o pozemky na výstavbu nové mešity vytvořili novou stranu Adolat (Spravedlnost).

⁵¹ Pozorování autora během studijní cesty v Uzbekistánu, září/říjen 2011.

⁵² Velmi důležitý je také tzv. mahalla. Jedná se o nejmenší tradiční jednotku uzbecké společnosti. Mahalla se většinou skládá z několika desítek rodin. Nejdůležitějším faktorem členství v mahalle je místo bydliště. Přestože je tato členění v Uzbekistánu a obecně v regionu Střední Asie velmi zajímavé, není pro účely práce důležité se tomuto fenoménu středoasijské společnosti podrobněji věnovat.

⁵³ Džuma Namangání se oficiálně narodil jako Džumambaj Ahmadžovič Chodžijev (International Crisis Group 2002: 2). Ve své práci však budu k jeho označení používat jeho rozšířenou přezdívku Džuma Namangání.

⁵⁴ Tohir (nebo Tohirjon) Abdudalilovič Juldoš je v ruštině znám jako Tahir Juldašev a v arabštině jako Muhammad Tahir Farooq (Fredholm 2003: 4). Ve své práci budu k jeho označení používat jména Tohir Juldašev.

V roce 1992 byla tato strana postavena mimo zákon a Namangání a Juldašev byli nuceni odejít do exilu. Poté bojovali v Tádžikistánu na straně opozice v občanské válce. Zde se uplatnil především Džuma Namangání, jenž měl za sebou výcvik v sovětské armádě a také se jako mladý zúčastnil bojů na straně sovětské armády v Afghánistánu v osmdesátých letech 20. století.

Juldašev v době kdy Namangání bojoval na straně opozice v tádžické občanské válce, navštívil některé muslimské státy. Důvodem bylo to, že se Juldašev chtěl dozvědět více o islámských hnutích a také chtěl získat finanční prostředky od jiných islámských stran; navštívil proto Afghánistán, Pákistán, Saúdskou Arábii, Írán, a Turecko (Rashid 2001: 51).

V letech 1995 a 1998 Juldašev navázal kontakt s různými džihádistickými skupinami (Johnson 2007: 118). Během svého pobytu v Pěšávaru v letech 1995-1998, Juldašev navázal kontakt s afghánskými islamistickými skupinami, a nakonec také s Usámou bin Ládinem (Chaudet 2008: 12). Po konci tádžické občanské války, uzavřené mírovou dohodou v roce 1997, se Džuma Namangání, jenž s touto mírovou dohodou nesouhlasil, přemístil do Afghánistánu. Vzhledem k tomu, že ve Fergánském údolí probíhal velmi tvrdý zákrok uzbecké vlády vůči islámskému hnutí, následoval Namangáního do Afghánistánu větší počet uzbeckých bojovníků (Cornell 2005: 584).

Namangání organizoval uzbecké uprchlíky kolem severoafghánských měst Mazár-e Šaríf a Kunduz, zatímco Juldašev odešel do pákistánského Pěšávaru najít podporu a vybrat si mezi uzbeckými studenty, kteří odešli studovat do pákistánských madras budoucí členy Islámského hnutí Uzbekistánu (Roy 2002). Velmi často se uvádí, že především Namangání byl zapojen do trestné činnosti, obzvláště pašování narkotik (Lewis 2002); jednalo se o heroin (Johnson 2007: 120).

Činnost a motivace skupiny kolem Namangáního je často popisována jako snaha o ekonomické zájmy. Jedná se o výše uvedené pašování drog a také braní rukojmích. Vzhledem k tomu, že Namangání není hnán ve své činnosti jen islámskou ideologií, je často označován jako partyzán sledující své ekonomické zájmy než jako islámský učenec (Naumkin 2003: 26 - 27). Dvojice Juldašev –

Namangání je popisována tak, že Namangání je bojovníkem a Juldašev je islámským učencem. Po přesídlení uzbeckých rebelů do Afghánistánu se velmi prohloubily vztahy s afghánským Talibanem a al-Káidou⁵⁵ (Schoeberlein 2002). V Afghánistánu, jak již bylo uvedeno výše, zakládá Namangání společně s Juldaševem Islámské hnutí Uzbekistánu.

Islámské hnutí Uzbekistánu bylo tvořeno militantními islámskými extremisty, převážně z Uzbekistánu, ale členy byly i další středoasijské národnosti a etnické skupiny (UCDP: 1999 - 2000: The Islamic Movement of Uzbekistan engages in armed conflict 2012). Kromě cíle sesazení prezidenta Karimova, Islámské hnutí Uzbekistánu rovněž chtělo dosáhnout zavedení islámského práva šaría v této oblasti (UCDP: 1999 - 2000: The Islamic Movement of Uzbekistan engages in armed conflict 2012). Existuje podezření, avšak nepotvrzené, že skupina byla financována Usámou bin Ládinem⁵⁶ a oficiálními představiteli Saúdské Arábie⁵⁷ (UCDP: 1999 - 2000: The Islamic Movement of Uzbekistan engages in armed conflict 2012).

Hlavní taktikou Islámského hnutí Uzbekistánu byly ozbrojené útoky malého rozsahu, včetně automobilových útoků a braní rukojmích (UCDP: 1999 - 2000: The Islamic Movement of Uzbekistan engages in armed conflict 2012). V závěru bude zajímavé uvést tabulku odhadu finančních zdrojů Islámského hnutí Uzbekistánu. Tento odhad je vzhledem k velké dostupnosti relevantních zdrojů jen přibližný, dává nám však možnost lépe pochopit fungování Islámského hnutí Uzbekistánu.

⁵⁵ Název této známé teroristické organizace může být v českém jazyce psán několika způsoby, např. *Al-Kaida*, *Al-kajdá*, *al-Kajdá*, *Al Kaida*, *Al-Kajda*, *Al Kajda*, *Al-Káida*, *Al-Káida*, *al-Kaidá*, *El Kaida* apod. Ve své práci budu používat označení al-Káida, které lze označit za relativně nejbližší originálnímu názvu. Vzhledem k tomu, že začátek názvu této teroristické organizace *al* je členem, budu ho psát malým písmenem.

⁵⁶ Většina autorů, jejichž práce cituji, se k financování Islámského hnutí Uzbekistánu ze strany Usámy bin Ládina vyjadřuje kladně. Podle mého názoru k tomuto financování s velkou pravděpodobností došlo. Důvodem je například skutečnost, že Džuma Namangání velmi často se svými svěřenci pobýval na území Afghánistánu. Ačkoli Namangání pobýval především na severu Afghánistánu, jehož velká část byla v letech 1992 – 1998 pod kontrolou uzbeckého generála Abdula Rašída Dostúma (Horák 2005: 81), lze se domnívat, že k blízkému kontaktu s Usámou bin Ládinem došlo.

⁵⁷ V případě Saudské Arábie se také většina mnou citovaných autorů vyjadřuje kladně k této podpoře. I když obecně v daleko menší míře než v případě Usámy bin Ládina. Saudská Arábie byla velmi činná v regionu Fergánského údolí především v letech 1989 – 1991.

Tab. č. 2: Odhady finančních zdrojů Islámského hnutí Uzbekistánu přijímané z různých zdrojů (v milionech USD)

	Narkotika	al-Káida	Uzbecká diaspora a další zdroje
1999	5	5	10
2000	7	6	7
2001	4	4	7

Zdroj: (Poonam Mann, "Islamic Movement of Uzbekistan: Will it Strike Back" in *Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA*, Vol. 25, No. 2, Apr-Jun 2002; cit. dle Mogilevski 2004: 5).

3.7.3.3 Zdroje nekompatibilních cílů hlavních aktérů

Zdrojem nekompatibilních cílů hlavních aktérů byla snaha získat moc ve státě. Islámské hnutí Uzbekistánu usilovalo o zavedení islámského práva. Naopak prezidentu Islamu Karimovi šlo především o udržení své moci ve státě. Oficiálním datem uvedení neslučitelných cílů hlavních aktérů je 19. březen 1999. V tento den Islámské hnutí Uzbekistánu prostřednictvím íránského rádia vydalo prohlášení, podepsané politickým oddělením Islámské hnutí Uzbekistánu, v němž vyzývá prezidenta Karimova a jeho vládu, aby odstoupila, nebo bude odstraněna silou (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). Islámské hnutí Uzbekistánu přišlo s množstvím návrhů, které bylo třeba splnit, pro jejich cíle, kterých mělo být dosaženo, a připomnělo vládě, že není pozdě na řešení tohoto problému mírovými prostředky, bez krveprolití (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

Islámské hnutí Uzbekistánu také ve svém prohlášení varovalo, že pokud vláda bude pokračovat v „represivní politice vůči muslimskému lidu“, může dojít k

„nepříjemným událostem podobným nedávným výbuchům v Taškentu“⁵⁸ (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). Bylo zřejmé, že prezident Karimov výzvu k odstoupení neakceptoval. Situace se dále změnila. V srpnu 1999 Islámské hnutí Uzbekistánu vyhlásilo džihád proti vládě Uzbekistánu - v prohlášení prohlásilo, že usiluje o vytvoření islámského státu s použitím práva šaría (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Whole Conflict 2012).

Islám byl v průběhu sovětské vlády v Uzbekistánu značně omezován. Vzhledem k přístupu socialistického učení k náboženství obecně, je to logické. Z mešit byla často vytvořena skladiště zboží či oficiálně vytvořené společenské místnosti. Nicméně, militantní ateismus propagovaný komunistickými kádry v letech sovětské nadvlády byl nakonec neúčinný, protože islámská praxe pokračovala v podzemí (Karagiannis 2006: 262). V té době však oficiálně existovaly některé muslimské organizace. Během komunistického období Uzbekové vnímali oddanost islámu jako poslední překážku k úplné asimilaci do sovětské společnosti (Karagiannis 2006: 262).

Studie provedená na konci osmdesátých let 20. století Sergejem Polyakovem, prominentním ruským etnografem, došla k závěru, že mešity v Uzbekistánu i dalších středoasijských republikách, ať už s posvěcením státu, nebo neregistrované, byly silné sociální instituce, které v mnoha ohledech určovaly všechn každodenní život v sousedství (mahalla) a rodině (Karagiannis 2006: 262).

Situace se začala měnit v osmdesátých letech 20. století. Jedním z důvodů byla účast uzbeckých vojáků v sovětské armádě v tažení v Afghánistánu. Zde si velké množství mladých Uzbeků uvědomilo svou příslušnost k islámu a byli velmi ovlivněni chováním a činy mudžáhedínů v Afghánistánu. Jedním z těchto vojáků byl také Džuma Namangání. S koncem Sovětského svazu většina Uzbeků doufala, že dojde ke zrušení omezení islámu. V letech 1989 - 1991 došlo v Uzbekistánu k velké náboženské svobodě. Během takto krátké doby získali zahraniční misionáři relativně snadný přístup do země na podporu jejich vizí

⁵⁸ Bombovým útokům z 16. února 1999, k nimž došlo v hlavním městě Taškentu, se budu blíže věnovat v následujících částech mé práce. Je však důležité hned na začátku podotknout, že až do dnešních dní není s jistotou prokázáno, že za těmito útoky stálo Islámské hnutí Uzbekistánu. Objevuje se velké množství potencionálních pachatelů těchto bombových útoků.

oživení náboženského života a nové mešity a církevní školy se s podporou zahraniční pomoci a společenskými dary objevily skoro všude (International Crisis Group 2001: 12). Mladí muslimové odjížděli do zahraničí učit se o islámu a mezinárodní islámské nadace poslaly obrovské množství náboženské literatury (International Crisis Group 2001: 12).

Tato náboženská svoboda znamenala různé možnosti pro muslimy v Uzbekistánu: někteří pokračovali v sekulárním přístupu, který přistupuje k islámu jako ke kulturnímu prvku širší uzbecké národní kultury; ostatní praktikovali více či méně povrchní dodržování islámských zvyků bez hlubokých znalostí a oddaností; někteří šli ještě dál ve své náboženské výchově a praxe a stali se otevřenými zastánci některé z islámských dogmat (International Crisis Group 2001: 12). Náboženské osobnosti a jejich následovníci, především mezi více radikálnější mládeží, začali otevřeně kritizovat vládu korupce a argumentovali pro ustanovení islámského práva šaría a vedení společnosti podle islámských principů spravedlnosti a morálky (International Crisis Group 2001: 12).

Otevřené projevy nespokojenosti se začaly stávat čím dál tím častějším jevem. Například v prosinci 1991 několik nezaměstnaných muslimů obsadilo hlavní sídlo komunistické strany Uzbekistánu ve městě Namangan poté, co byl zamítnut pozemek, na kterém chtěli stavět mešitu - to se stalo začátkem sporu mezi islámskými extremisty a postsovětskou vládou Uzbekistánu (UCDP: Uzbekistan - Background to Islamic resistance in Uzbekistan 2012). Juldašev jednoznačně věřil, že vládní systém prezidenta Karimova byl pouze prodloužením starého komunistického řádu (Johnson 2007: 116).

Potencionálním zdrojem nekompatibilních cílů hlavních aktérů mohla být také snaha Džumy Namangáního o ovládnutí pašeráckých tras ve Střední Asii, jimiž se převážně drogy z Afghánistánu do Ruska a část dále pak do Evropy. Odhaduje se, že Islámské hnutí Uzbekistánu a jejich spojenci kontrolují 70% regionálního obchodu s drogami, jenž slouží k financování jejich organizace (Johnson 2007: 114). Bývalý americký velvyslanec v Uzbekistánu považuje toto číslo za přehnané, avšak konstatuje, že i když skutečný objem obchodu s drogami v rámci kontroly Islámského hnutí Uzbekistánu byl mnohem menší, určitě to však představovalo několik milionů dolarů ročně, což je dostatečný příjem pro podporu

mnoha aktivit této skupiny (Weitz 2004: 508). Část drog míří i na středoasijský trh. Město Oš ležící na jihu Kyrgyzstánu u hranic s Uzbekistánem je známé jako největší překladiště drog v regionu Střední Asie. O zapojení osob blízkých prezidentu Islamu Karimovi do obchodu s drogami se velmi často v odborných kruzích diskutuje.

Snaha o ovládnutí drogových tras ve Střední Asii ze strany Džumy Namangáního a nejvyšších politických a ekonomických elit uzbeckého režimu s návazností na nejbližší okruh okolo prezidenta, tak může být také zdrojem nekompatibilních cílů hlavních aktérů. Například Zeyno Baran, S. Frederick Starr a Svante E. Cornell uvádějí, že ačkoli invaze Islámského hnutí Uzbekistánu v roce 1999 a 2000 byly zdánlivě vedeny snahou o vytvoření chalífátu se základnou ve Fergánském údolí, silné množství důkazů naznačuje, že ve skutečnosti lze vysvětlit jejich počínání světskými motivy, zejména obchodem s drogami - geografická oblast jejich cíle, načasování útoků, stejně jako použitá taktika, poukazuje na tuto skutečnost (Baran et al. 2006: 47).

Rostoucí afghánská produkce opia ke konci devadesátých let 20. století vedla ke zvýšení pašování do Střední Asie, což obchodníky vedlo k hledání nových tras k pašování drog - novou významnou trasou se stala trasa procházející přes tádžicko-kyrgyzskou hranici z tádžické provincie Garm (Baran et al. 2006: 47). Dalším argumentem těchto autorů je skutečnost, že vpád Islámského hnutí Uzbekistánu do Kyrgyzstánu a Uzbekistánu byl v souběžné formě, ale v malém měřítku (poměrně malé skupiny bojovníků), což podle autorů nedává smysl, protože Islámského hnutí Uzbekistánu nemohlo doufat, že porazí vládní síly nebo vyvolá povstání (Baran et al. 2006: 48). Nicméně, tento vpád určený k vytvoření nestability, k oslabení vymáhání práva a vojenských struktur, získat přístup do horských průsmyků pro pašování, lze považovat za dávající více smysl (Baran et al. 2006: 48).

Například Interpol označuje Islámské hnutí Uzbekistánu za hybridní organizaci, ve které trestní zájmy často převažují nad „politickými cíly“ a jehož vůdci mají zájem na pokračujících nepokojích a nestabilitě v dané oblasti s cílem zajistit trasy, které používají pro přepravu drog (Baran et al. 2006: 48). Avšak rozhodně nelze Islámské hnutí Uzbekistánu považovat jen za organizaci, kde

islámské náboženství hraje jen druhotnou roli. Již samotný původ, a osobní historie jeho dvou zakladatelů ukazuje, že v jejich životě hraje islámské náboženství obrovsky významnou roli. U Tohira Juldaševa je tomu tak bez větších diskuzí, v případě Džumy Namangáního toto však nelze tvrdit s jistotou. Islámské hnutí Uzbekistánu je nejlépe chápat jako směsici osobní nevraživosti, islamismu, drog, geopolitiky a terorismu (Baran et al. 2006: 49).

Cílem prezidenta Islama Karimova bylo v tomto ozbrojeném konfliktu udržení moci v zemi. Cíl Islámského hnutí Uzbekistánu nebyl slučitelný se zájmy režimu prezidenta Islama Karimova, pro který byla ztráta politické kontroly nad státem a jeho zdroji nemyslitelná.

3.7.3.4 Průběh konfliktu

Ačkoli za začátek konfliktu lze určit datum 16. února 1999 kdy došlo k sérii bombových útoků v hlavním městě Taškentu. I když ani v tomto případě si nemůžeme být jistí, že tyto bombové útoky spáchalo Islámské hnutí Uzbekistánu. Začátek konfliktu lze zasadit do začátku devadesátých let 20. století. Juldašev již na jaře 1991 vydal výzvu uzbecké vládě⁵⁹, kdy volal po zavedení práva šaría po celé zemi (Johnson 2007: 117). Juldašev tehdy doufal, že ve Střední Asii dojde k pádu všech komunistických režimů. Juldašev, jenž věřil, že jedná z pozice síly, proto vyzval Karimova k diskuzi o budoucnosti v Namanganu.

Karimov se schůzkou souhlasil a k setkání s Juldaševem tak došlo v dubnu 1991 v Namanganu, ale veřejná schůze se zvrhla do vášnivé hádky, a to především proto, že bylo nemožné pro Karimova splnit požadavky Juldaševa bez demontáže státu (Johnson 2007: 117). Přesto v následujících několika měsících nedošlo k výraznějšímu zásahu uzbeckých bezpečnostních složek vůči těmto islámským radikálům. Radikálové začali otevřeně kritizovat Karimova, jehož charakterizovali jako nevěřícího, a začali také hromadit zbraně ve svých domech, aby vyvolali lidové povstání (Naumkin 2003: 22).

⁵⁹ V této době již Islam Karimov disponoval prakticky nejvyšším postem v zemi. V červnu 1989 se stal prvním tajemníkem ústředního výboru Komunistické strany Uzbecké SSR, a dne 24. března 1990 ho Nejvyšší sovět Uzbecké SSR zvolil prezidentem (Pottenger 2004: 61).

Vitaly V. Naumkin dále uvádí, že rebelové připravovali kroky na vytvoření islámského státu v Uzbekistánu a byli si zcela jisti, že budou podporováni většinou obyvatel a vyhrají nadcházející konflikt snadno; důvodem bylo to, že Karimov byl zpočátku viděn jako slabý politik, který by nebyl schopen porazit opozici, která se do té doby už skládala z radikálních islamistů, stejně jako „demokratů“ (politické strany Erk – Svoboda a Birlik - Jednota) (Naumkin 2003: 22 - 23). Avšak Karimovi se, i navzdory skutečnosti, že nebyl podporován některými silnými uzbeckými politickými klany (např. taškentskými a fergánskými klany), podařilo upevnit jeho podíl na moci v kritickém období po rozpadu Sovětského svazu (Naumkin 2003: 22 - 23). V roce 1992 byla zakázána strana Adolat u jejíhož vzniku stáli Juldašev a Namangání. V následujících letech režim prezidenta Karimova velmi tvrdě zasahoval proti islámským rebelům v Uzbekistánu, zejména ve Fergánské kotlině odkud Juldašev s Namangáním pocházeli. Juldašev instruoval své přívržence, aby spáchali řadu brutálních zvěrstev proti uzbeckým bezpečnostním složkám. Následkem bylo logicky ještě větší množství represí ze strany státního aparátu.

Proběhla řada zatýkání a v roce 1998 byl schválen také Zákon o svobodě svědomí a náboženských organizací, který požadoval registraci mešit a jejich ulamá (Johnson 2007: 121). Došlo dokonce k tomu, že rodinní příslušníci Juldaševa a Namangáního byli veřejně označeni za teroristy a Namangáního matka byla vystavena veřejnému ponížení, dokud syna neproklela (Johnson 2007: 121). Obecně lze říci, že represe režimu prezidenta Karimova byly velmi tvrdé, a to jak proti jeho politickým oponentům, tak také vůči islámským rebelům. Například zpráva organizace Human Rights Watch z května 1996 uvádí, že zatčení, únosy či bití známých disidentů se od září 1994 poněkud snížily ve srovnání se situací před zářím 1994, avšak všechny formy závažného zneužívání přetrvávaly, včetně úplného popření základních občanských práv, jako jsou svoboda projevu, sdružování a shromažďování (Human Rights Watch 1996).

Co se týče islámského sektoru společnosti, zpráva konstatuje, že zneužívání dramaticky eskalovalo během stejného období (Human Rights Watch 1996). Zpráva organizace Human Rights Watch z května 1998 v otázce muslimů uvádí, že vláda prezidenta Karimova podrobuje muslimy v masovém měřítku bití, monstrprocesů a vylučování z vysokých škol a z pracovních míst a dlouhým

trestům odnětí svobody (Human Rights Watch 1998b). Zpráva také uvádí, že přibližně od roku 1995 vláda uzavřela vedoucí mešity ve velkých populačních center, jako je Taškent a Andižan - místní aktivisté za lidská práva uvádí, že vláda uzavřela všechny nevládní madrasy a studenti těchto madras byli nuceni opustit náboženskou výchovu a místo toho se zapsat do pravidelných, světských škol (Human Rights Watch 1998a).

Obecně tato zpráva přináší informace o velkém útlaku ze strany režimu prezidenta Karimova vůči takzvaným „nezávislým“ muslimům. Tvrdé represe uzbecké vlády začaly zejména v prosinci 1997. Dne 2. prosince 1997 byl uzbecký důstojník oddělení ministerstva vnitra brutálně zavražděn v Namanganu, kdy byl popraven a jeho hlava byla veřejně vystavena (Human Rights Watch 1998a). Ačkoli represe režimu prezidenta Karimova byly i před touto vraždou ve Fergánském údolí velké, po této vraždě se vystupňovaly. Zatčeno bylo několik stovek lidí. Situace se ve Fergánském údolí značně vyostřila.

V únoru 1999 dochází k dosud ne úplně jasně vysvětleným bombovým útokům v Taškentu. Cílem těchto útoků bylo s velkou pravděpodobností zabití prezidenta Islama Karimova. K sérii šesti bombových útoků umístěných v automobilech v hlavním městě Taškentu došlo přesně dne 16. února 1999 - zabito bylo 16 lidí a zraněno více než 130 lidí (Fredholm 2003: 5). K zabití či zranění prezidenta Karimova nedošlo. Jeho program měl zpoždění, takže v době výbuchu bomb nebyl poblíž. Šest vozů různých typů naplněné výbušninami explodovalo na různých částech Taškentu, kdy všechna auta explodovala v oblasti pohybu prezidentské kolony (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Whole Conflict 2012). Věcné škody byly vyčísleny na více než 690 milionů somů tj. asi 5 480 000 USD (Naumkin 2003: 29).

Velmi často se diskutovalo, že za těmito bombovými útoky stál samotný prezident Islam Karimov. Důvodem mohla být snaha dále zvýšit represe vůči islámským rebelům na území Uzbekistánu a to zejména ve Fergánském údolí. Karimov mohl těmito útoky sledovat i některé další těžko odhadnutelné vnitropolitické cíle. Obecně se také mohl snažit ospravedlnit svou tvrdou vládu před obyčejnými občany a mít tak záminku k větším bezpečnostním omezením v zemi, jež by vedly k úplné eliminaci jakýchkoli opozičních skupin ať již

sekulárních či islámských. Podle svědků byl však Islam Karimov těmito útoky velmi překvapen a rozhořčen, takže s velkou pravděpodobností je tento scénář nepravděpodobný.

Další méně pravděpodobný scénář představuje podezření, že za těmito útoky stálo Rusko. Motivem mohla být skutečnost, že v době ohrožení vlastní moci by se Islam Karimov mohl obrátit na pomoc Moskvě. V tehdejší době se Uzbekistán velmi vzdaloval z orbitu moci Ruska. Další možností je scénář, že se jednalo o vnitropolitický puč ze strany některých uzbeckých elit s cílem svrhnout prezidenta Karimova. Další možností je zapojení ruských mafiánských struktur do přípravy těchto útoků s cílem svrhnout Karimova. Důvodem by mohlo být to, že Karimov vytvořil železnou oponu kolem Uzbekistánu, která brání pronikání vnějších stínových struktur (Naumkin 2003: 36). V sovětském období byl Uzbekistán jedním z hlavních základů nelegálních operací – dnes na rozdíl od jiných postsovětských republik se Uzbekistán nepodílí na praní velkého kapitálu (Naumkin 2003: 36).

V. Naumkin přichází se sedmy potenciálními scénáři únorových bombových útoků. Tyto útoky mohly podle něj (Naumkin 2003: 38) být:

- (1) organizovány místní islamisty
- (2) byly provedeny islamisty, ale řízené některými zahraničními nebo mezinárodními organizacemi
- (3) byly organizovány uzbeckou tajnou službou na podnět Karimova, který chtěl provádět kampaň represí proti všem opozičním silám
- (4) byly organizovány tajnými službami, aby zastrašily Karimova a zvýšily jejich vlastní postavení
- (5) byly organizovány jedním z uzbeckých soupeřících politických klanů (nebo jedním z jejich vůdců) přinutit Karimova k ústupkům v jejich prospěch
- (6) byly organizovány místní mafií

(7) byly naplánovány a provedeny některým vnějším aktérem

Možností je i kombinace těchto možností. Přestože Islámské hnutí Uzbekistánu doslova nepřevzalo odpovědnost za tyto útoky, vůdci Islámského hnutí Uzbekistánu byli v listopadu 2000 v nepřítomnosti odsouzeni k smrti za účast na těchto akcích (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). Bombové útoky v únoru 1999 budou považovány za první použití ozbrojené síly ze strany Islámské hnutí Uzbekistánu a prvního střetnutí mezi uzbeckou vládou a Islámským hnutím Uzbekistánu (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

V roce 1999 se Namangání a jeho skupina pohybovala především na území severního Afghánistánu. Časem se přemístili do údolí Tavildara v Tádžikistánu. Vzhledem k tomu, že je toto území velmi špatně dostupné z Dušanbe, pohyboval se zde Namangání bez větších problémů.⁶⁰ V srpnu 1999 Islámské hnutí Uzbekistánu provedlo první invazi do jižního Kyrgyzstánu (region Batken). Útok se zaměřil také na tádžickou enklávu Vorukh a uzbeckou enklávu Sokh na jihu Kyrgyzstánu.

Odhaduje se, že na začátku srpna 1999 padesát členů Islámského hnutí Uzbekistánu obsadilo horskou vesnici v Batkenské oblasti, poté 9. srpna jednadvacet rebelů uneslo starostu a tři státní zaměstnance jako rukojmí (Cornell 2005: 585). Zpočátku Islámské hnutí Uzbekistánu požadovalo propuštění politických vězňů v Uzbekistánu. Nakonec došlo k dohodě s kyrgyzskou vládou a rukojmí byli propuštěni za výkupné. Další skupiny Islámského hnutí Uzbekistánu (přibližně 50 až 150 bojovníků) se přemístily do oblasti kolem Batkenu a rychle zabraly tři vesnice a také unesly hlavního generála kyrgyzského ministerstva vnitra – velitele vnitřních sil (Fredholm 2003: 6).

Dne 23. srpna dosáhli mezinárodního věhlasu, a to když unesli sedm dalších rukojmích, včetně čtyř japonských geologů (Fredholm 2003: 6). Do této

⁶⁰ Jelikož Namangáního manželka pocházela z této oblasti, pohyb Namangáního skupiny tak byl méně problematický. V bojích na straně opozice v tádžické občanské válce zde Namangání dlouhou dobu působil, takže znalost této části Tádžikistánu byla z jeho strany značná.

komplikované situace se zapojil i Uzbekistán. Během operace proti teroristům, uzbecké letadla bombardovala kyrgyzské území, a později se objevily zprávy, že invaze byla schválena z kyrgyzské strany (Naumkin 2003: 43). V Naumkin uvádí, že mu jeden uzbecký důstojník řekl, že Uzbekové byli přesvědčeni, že Kyrgyzstán sám nebyl schopen vypořádat se s teroristy (Naumkin 2003: 43). Úředníci v Taškentu měli také velmi kritický názor na bojové schopnosti a potenciál kyrgyzské armády a orgánů činných v trestním řízení, a také pochybovali o politické vůli orgánů Biškeku bránit se teroristům (Naumkin 2003: 43).

Nakonec došlo 25. října k propuštění rukojmích za výkupné. Po obdržení výkupného a se zvyšujícím se sněžením hrozilo uzavření horských průsmyků a tak Namangáního oddíly ustoupily do oblasti kolem tádžické Tavildary (Cornell 2005: 585). V důsledku invaze v roce 1999 se Tádžikistán ocitl ve velmi obtížné situaci, protože uzbecká vláda zvýšila tlak na Dušanbe, aby učinilo rozhodné opatření proti islamistům na svém území (Naumkin 2003: 44). Poté došlo k velmi zajímavé situaci. Bývalí spolubojovníci Namangáního z tádžické občanské války, například A. Núrí, přesvědčili Namangáního k odchodu do Afghánistánu. Následně, za vědomí tádžických představitelů, několik ruských armádních přepravních vrtulníků odvezlo hlavní kontingenty Islámského hnutí Uzbekistánu – 600 bojovníků, včetně rodin ozbrojenců, do Afghánistánu (Kunduz a Mazáre-e Šaríf) (Cornell 2005: 585; Johnson 2007: 126).

V srpnu 2000 Namangání přešel zpět do Tádžikistánu z Afghánistánu o síle několika stovek bojovníků s neprůstřelnými vestami, odstřelovacími puškami, raketomety a dalším sofistikovaným vybavením (Rashid 2001: 52). Napadl Fergánské údolí z východu (z kyrgyzského území) a od jihu a jihozápadu - následovaly těžké boje, a když kyrgyzské a uzbecké síly začaly proti Namangánímu bojovat, byly tisíce lidí evakuovány z ohrožené oblasti (Rashid 2001: 52).

Kromě jihu Kyrgyzstánu probíhaly těžké boje také v uzbecké oblasti Surkhan-Darya. Bojovníci Islámského hnutí Uzbekistánu poté pronikli do oblasti severně od Taškentu, kde radikálové napadli uzbecké jednotky v oblasti Janjiabad a Bostanlyk, docela blízko hlavního města Taškentu (Naumkin 2003: 47). Dne 14. srpna Islámské hnutí Uzbekistánu vydalo seznam svých požadavků vládě

Uzbekistán – mezi tyto požadavky patřilo: propuštění všech členů Islámské hnutí Uzbekistánu kteří byli uvězněni v Uzbekistánu, znovuotevření všech mešit jež dříve uzbecká vláda zavřela, schválení muslimského oblečení v Uzbekistánu, a zavedení práva šaría (International Crisis Group 2000: 4). Uzbecké armádě se podařilo odrazit útok těchto bojovníků, avšak jen za cenu velkých ztrát.

Tak jako v roce 1999 i v roce 2000 došlo k zajištění několika cizinců. V roce 2000 bylo zajato několik zahraničních horolezců, včetně čtyř Američanů, všichni však byli schopni uniknout svým věznitelům (Cornell 2005: 586). Obecně lze říci, že v roce 2000 došlo k velkým zmatkům a k velkému pocitu ohrožení jak v Tádžikistánu, tak také v Uzbekistánu a Kyrgyzstánu. Namangání se ukázal jako velmi dobrý partyzánský vůdce, který je schopen způsobit významný zmatek jen s hrstkou mužů (Fredholm 2003: 7).

Odhaduje se, že počet bojovníků Islámského hnutí Uzbekistánu byl méně než 1000 bojovníků (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). Například jedna jednotka byla odeslána hluboko do Uzbekistánu k útoku na rekreační středisko Bostanlyk asi 100 kilometrů severně od Taškentu, a když patnáct povstalců napadlo a zabilo čtyři vojáky a vzali čtyři rukojmí, způsobilo to obrovskou paniku a ne méně než 4000 civilistů bylo evakuováno (Johnson 2007: 130).

Konflikt měl povahu především guerillového způsobu boje. Vzhledem ke geografickým podmínkám na jihozápadě Kyrgyzstánu a také vzhledem k překvapení a nepříliš kvalitní výzbroji a výcviku uzbeckých a především kyrgyzských sil, způsobilo Islámské hnutí Uzbekistánu velké ztráty ozbrojeným složkám Kyrgyzstánu a Uzbekistánu. V listopad začaly boje slábnout a tak Namangání ustoupil do Afghánistánu (Rashid 2001: 52 - 53).

Ztráty Islámského hnutí Uzbekistánu se v bojích z roku 2000 odhadují na přibližně 150 mužů (Johnson 2007: 131). Po konfliktech z let 1999 – 2000 Islámské hnutí Uzbekistánu nebylo blíž svému cíli svržení vlády Islama Karimova nebo vytvoření kalifátu, naopak kampaň z roku 2000 ztvdila odhodlání uzbecké vlády v boji proti militantním islamistům (Johnson 2007: 131). V témže roce došlo

také například k tomu, že Spojené státy zařadily Islámské hnutí Uzbekistánu na seznam teroristických organizací.

3.7.3.5 Snahy o mediaci ze strany vnějších a vnitřních aktérů

V konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu v letech 1999 – 2000 nebyla zjištěna žádná jednání nebo zapojení třetí strany se snahou o mediaci mezi stranami tohoto ozbrojeného konfliktu (UCDP: 1999 - 2000: The Islamic Movement of Uzbekistan engages in armed conflict 2012). K jednání mezi Islámským hnutím Uzbekistánu a třetí stranou došlo. S velkou pravděpodobností došlo v roce 1999 ke kontaktu se členy japonské tajné služby v případě osvobození čtyř japonských geologů a s velkou pravděpodobností došlo k domluvě ohledně výše výkupného.

Zde ale třetí strana sledovala svůj partikulární zájem a vyřešení tohoto ozbrojeného konfliktu nebylo v jejím zájmu. V případě snahy tádžických představitelů o to, aby Namangání opustil tádžické území, bylo také motivováno partikulárními zájmy. V tomto případě se jednalo o strach z narušení křehkého míru v Tádžikistánu po podepsání mírové smlouvy v roce 1997 mezi bojujícími stranami. To je důvodem proč nebyla zjištěna žádná jednání nebo zapojení třetí strany se snahou o mediaci mezi stranami tohoto ozbrojeného konfliktu.

3.7.3.6 Mezinárodní intervence

V konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu v letech 1999 – 2000 nedošlo k jakékoli mezinárodní intervenci. Zejména v roce 2000 došlo k pomoci Uzbekistánu ze strany Ruska, Turecka, Francie a Číny tím, že mu tyto státy poslaly technické vybavení⁶¹ k pomoci potlačit povstání (Johnson 2007: 131 - 132). Islámské hnutí Uzbekistánu se zřejmě spoléhalo na pomoc Usámy bin Ládina či Talibanu. K mezinárodní intervenci však nedošlo.

⁶¹ Jednalo se například o vybavení pro noční vidění a odstřelovací pušky.

3.7.3.7 Způsob ukončení konfliktu

K ukončení konfliktu v roce 2000 došlo z důvodu vyčerpání ze strany Islámského hnutí Uzbekistánu a také z obav o počasí. Hrozilo, že sněžení zabránilo ústupu oddílů Islámského hnutí Uzbekistánu přes horské průsmyky do Tádžikistánu a dále pak do Afghánistánu. V tomto konfliktu nebyla uzavřena mírová dohoda. Žádná ze stran konfliktu nedosáhla vítězství.

3.7.3.8 Zhodnocení konfliktu

Ačkoli konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu nenabyl formy občanské války či nedošlo k frontovému způsobu boje, lze tento konflikt označit v regionu Střední Asie jako značně destabilizující. Ačkoli na straně Islámského hnutí Uzbekistánu nebojovalo velké množství bojovníků, přesto oddíly Islámského hnutí Uzbekistánu dokázaly zaměstnat vojenské oddíly tří středoasijských států. Kromě uzbeckého a kyrgyzského vojska to byly v omezené míře také vojenské složky Tádžikistánu. V předcházejících částech mé práce jsem se také věnoval motivacím jednoho ze zakladatelů Islámského hnutí Uzbekistánu – Džumy Namangáního, a to prostřednictvím ozbrojeného konfliktu sledovat své vlastní ekonomické zájmy – pašování drog z Afghánistánu do Ruska a dále do Evropy přes oblast Střední Asie.

Pokud toto bylo jedním z hlavních cílů či cílem nejdůležitějším, lze konstatovat, že se jeho cíl do velké míry splnil. Důležité oblasti pro pašování drog v Tádžikistánu, Kyrgyzstánu a Uzbekistánu se staly na dlouhou dobu nestabilní a tudíž pro transit drog méně nebezpečné než v případě plné kontroly státní moci. Deklarovaného cíle Islámského hnutí Uzbekistánu – svržení uzbeckého prezidenta Islama Karimova, zavedení islámského práva šaría a ustavení kalifátu se Islámskému hnutí Uzbekistánu dosáhnout nepodařilo. Žádná fáze konfliktu nenasvědčovala tomu, že by k tomu mohlo dojít.

Naopak moc prezidenta Islama Karimova neoslabila, ale spíše posílila. Jedná se zejména o jeho postavení na mezinárodní scéně, kdy prezident Karimov mohl vystupovat jako bojovník proti terorismu a ospravedlňovat svůj represivní

režim. Po září 2001 a celosvětovém zájmu o boj proti muslimským teroristům se pozice Karimova ještě více prohloubila.⁶² Počet obětí ozbrojeného konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu v roce 1999 dosáhl 56 obětí (UCDP: Government of Uzbekistan - IMU 2012). V roce 2000 se odhady pohybují od nejnižšího počtu 204 obětí do počtu 253 obětí (UCDP: Government of Uzbekistan - IMU 2012).

3.7.4 Ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a opoziční islámskou skupinou – 2004

Do ozbrojeného konfliktu mezi uzbeckou vládou a islámskými bojovníky se zapojili islámští extremisté, jež bojovali proti režimu prezidenta Karimova již v letech 1999 – 2000. V případě konfliktu v roce 2004 není lehké pojmenovat protivníka uzbecké vlády. Často se v literatuře uvádí, že se jedná o Islámské hnutí Uzbekistánu⁶³ či bývalé bojovníky tohoto hnutí. Také je možné, že tito bojovníci v letech 2001 – 2004 bojovali v Afghánistánu a Pákistánu a v roce 2004 se rozhodli zaměřit svou pozornost na režim prezidenta Karimova.

Objevují se také názvy jako Islamic Jihad Group, Jihad Islamic Group, Islamic Jihad Union, Islamic Jihad of Uzbekistan, Jamoat, Islamic Jihad Group of Mujahideen Muslims apod. Velká část tohoto ozbrojeného konfliktu, zejména části týkající se hlavních aktérů, zdrojů nekompatibilních cílů hlavních aktérů jsou značně podobné s konfliktem předcházejícím (ozbrojený konflikt mezi Islámským hnutím Uzbekistánu a vládou Uzbekistánu - 1999 – 2000). Vzhledem k této skutečnosti se tak těmto částem budu v případě tohoto konfliktu věnovat velmi stručně.

⁶² Po květnu 2005 kdy došlo k masakru v Andižanu však jeho mezinárodní renomé velmi utrpělo.

⁶³ Například Heidelberg Institute on International Conflict Research ve svém Conflict barometru z roku 2004 uvádí, že konflikt v tomto roce probíhá mezi Islámským hnutím Uzbekistánu a vládou Uzbekistánu (HIIK: Conflict Barometer 2004: 35).

3.7.4.1 Hlavní aktéři

Hlavního aktéra tohoto ozbrojeného konfliktu představuje vláda uzbeckého prezidenta Islama Karimova. I přesto, že vojenský velitel Islámského hnutí Uzbekistánu Džuma Namangání zemřel s velkou pravděpodobností v bojích na severu Afghánistánu na podzim roku 2001 na straně vojsk Talibanu bránících se americkému útoku⁶⁴, represe uzbeckého režimu ve Fergánském údolí nadále pokračovaly. Oproti situaci z let 1999 – 2000 nedošlo na straně uzbecké vlády k výraznějším změnám⁶⁵.

Jak již byl řečeno v úvodu, druhým aktérem v tomto konfliktu byla skupina vytvořená z veteránů Islámského hnutí Uzbekistánu, kteří se vrátili do Uzbekistánu v roce 2003 s cílem svrhnout vládu prezidenta Islama Karimova (UCDP: 2004: The Jihad Islamic Group resumes the fight 2012). Uzbecká vláda opakovaně tvrdila, že organizace byla spojena s Hizb al-Tahrir, což je zakázaná politická muslimská organizace; Hizb al-Tahrir však popřela jakékoli zapojení do některého z násilných incidentů v roce 2004⁶⁶ (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

Velmi zajímavá a především nejasná je otázka vedoucích představitelů této organizace. V červenci 2004 bylo vydáno prohlášení ve jménu Jihad Islamic Group Mohammedem al-Fatahem (autenticita tohoto prohlášení je však nejasná), dále podle dokumentárního filmu uzbecké televize odvysílaného v únoru 2005 byla organizace vedena Salohiddinem Bekmirzayevem, jenž je bývalým členem Islámského hnutí Uzbekistánu (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

⁶⁴ Zprávy o úmrtí Džumy Namangáního se liší. Některé zdroje uvádějí, že zemřel na podzim roku 2001 poblíž Kunduzu. Další zdroje uvádějí, že zemřel ve stejné době, avšak poblíž Mazáre-e-Šarífu. Výjimečně se také vyskytuje informace, že Džuma Namangání stále žije a že byl několikrát spatřen na různých místech. Podle mého názoru je však pravděpodobnost, že zemřel na podzim roku 2001 při invazi Spojených států do Afghánistánu, velmi velká.

⁶⁵ V oblasti zahraniční politiky tomu je však naopak. Uzbekistán, respektive prezident Islam Karimov provedl v zahraniční orientaci státu několik velmi zajímavých kroků. Po září 2001 a následné invazi Spojených států do Afghánistánu se zdálo, že se Uzbekistán na delší dobu zařadí do americké sféry vlivu. Později naopak režim prezidenta Karimova začal tíhnout k Moskvě. Tento příklon Uzbekistánu do ruské sféry vlivu potvrdila situace po květnovém masakru v Andižanu v roce 2005, kdy se uzbecko-americké vztahy výrazně ochladily.

⁶⁶ Analytici také uvádí, že jazyk používaný v prohlášeních této skupiny je hrubý a pozoruhodně odlišný od stylu mediálních prohlášení Hizb al-Tahrir (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

S informacemi jak ze strany uzbecké vlády, tak také ze strany uzbeckých sdělovacích prostředků musíme pracovat velmi opatrně. Podle ředitele protiteroristického centra Šanghajské organizace spolupráce skupina sestávala v dubnu (v době začátku konfliktu) z přibližně 350 – 400 bojovníků (skupina může být připojena k al-Káidě, ale žádný jasný důkaz nebyl nalezen) (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

3.7.4.2 Zdroje nekompatibilních cílů hlavních aktérů

Zdrojem nekompatibilních cílů hlavních aktérů byla snaha získat moc ve státě. Stejně jako u předchozích pokusů o svržení vlády v Uzbekistánu bylo i v roce 2004 cílem rebelů instalovat islámskou vládu v zemi (UCDP: 2004: The Jihad Islamic Group resumes the fight 2012). Také cíle režimu prezidenta Islama Karimova zůstaly stejné. Cílem bylo udržení moci v zemi. Cíl islámské skupiny nebyl slučitelný se zájmy režimu prezidenta Islama Karimova, pro který byla ztráta politické kontroly nad státem a jeho zdroji nemyslitelná.

3.7.4.3 Průběh konfliktu

Podmínky většiny občanů Uzbekistánu v roce 2004 se od situace z let 1999 – 2000 nijak výrazně nelišila. Situace ve Fergánském údolí byla také velmi podobná. Represe vůči tamním muslimům byly velmi časté. Datem prvního použití ozbrojené síly je 28. březen 2004⁶⁷. V neděli 28. března 2004 došlo k výbuchu v domě v Buchaře a 10 osob zde bylo zabito (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). Exploze byla buď zaměřena na civilisty v této budově, nebo došlo k nehodě, když se skupina připravovala na útok a již kolem půlnoci téhož dne propukly dvě přestřelky s policií na okraji Taškentu, když se policie pokusila zadržet podezřelé (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

⁶⁷ Je možné, že k prvnímu úmrtí došlo kolem půlnoci 28. března, ale zprávy naznačují, že tomu mohlo být 29. března (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). Tato skutečnost, jež je velmi těžko ověřitelná, není pro průběh následujícího konfliktu nikterak podstatná, takže ve své práci budu považovat za začátek konfliktu 28. březen 2004.

Boje začaly až po výbuchu v Buchaře, takže se zdá, že šlo opravdu o náhodnou explozi, která zřejmě odhalila celou operaci předčasně (Weitz 2004: 521). V následujících přestřelkách byli zabiti tři policisté a jeden z rebelů (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). Dne 29. března proběhlo několik výbuchů v Taškentu zaměřenými na policisty spáchaných sebevražednými atentátníky a následující den propuklo několik přestřelek na nedávno postavených policejních kontrolních stanovištích (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

Na rozdíl od roku 1999, byla v roce 2004 patrná snaha zabránit úmrtím na straně civilistů, takže útoky se zaměřují zejména na policii (Weitz 2004: 521). Největší bitva se odehrála mezi policií a rebely, kteří se zabarikádovali v bytě v Taškentu - 30. března bylo zabito nejméně 23 lidí, čímž se jejich počet za dva dny bojů v Taškentu dosáhl nejméně 34 zabitých (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). Bombové útoky v Taškentu a Buchaře donutily uzbeckou vládu si uvědomit, že situace není tak bezpečná, jak si myslela vzhledem k americké vojenské přítomnosti v Uzbekistánu (Mogilevski 2004: 13). K sebevražedným bombovým útokům je důležité poznamenat, že v regionu došlo vůbec poprvé k ženským sebevražedným atentátům (Baran et al. 2006: 33).

Dne 3. dubna 2004 bylo na třech různých webových stránkách: www.stopdictatorkarimov.com, www.centrasia.ru a www.kavkazcenter.com. zveřejněno prohlášení, jež uvádělo, že Islamic Jihad Group of Mujahideen Muslims přijímá odpovědnost za nedávné útoky a výbuchy proti vládě Uzbekistánu, která krutě utlačuje uzbecký lid (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

V prohlášení se dále uvádí, že skupina bude bojovat k dosažení svých cílů do poslední kapky krve; a že požaduje od diktatury vlády Karimova okamžité zastavení zatýkání muslimů a propuštění uvězněných muslimů, v opačném případě se skupina bude snažit, aby jejich útoky byly ostřejší, prudší a dlouhodobější (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

K otázce propuštění uvězněných muslimů uvedme, že v září 2004 americké ministerstvo zahraničních věcí uvádí, že celkem je politických vězňů v

Uzbekistánu kolem 5000 - 5500, z toho až 4500 byli členové Hizb ut-Tahrir (Karagiannis 2006: 272). Hizb ut-Tahrir je organizace, jež se snaží mírovými prostředky nastolit ve Střední Asii muslimskou formu vlády. Takže její členové se snaží dosáhnout podobných cílů, jež oficiálně deklaruje Islámské hnutí Uzbekistánu.

Situace dále eskalovala, nejen kvůli dalším tvrdým represím a zatýkáním ze strany režimu prezidenta Karimova, ale i kvůli události z konce července téhož roku. K reakci uzbecké vlády uveďme, že v měsících, které následovaly po událostech v Taškentu z přelomu března a dubna, vládní síly zatklý několik stovek muslimů podezřelých z účasti na akcích (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). Od července do září bylo více než 135 podezřelých odsouzeno za zločiny „terorismu“, „porušení ústavního pořádku“ a „zakládání, vedení, nebo podílu na náboženském extremismu, separatismu, fundamentalismu, nebo jiných zakázaných organizací.“ (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

Dne 30. července tři souběžné výbuchy bomb zasáhly americké a izraelské velvyslanectví v Taškentu a úřad uzbeckého generálního prokurátora v Taškentu (HIIK: Conflict Barometer 2004: 35). Avšak jako v případě útoku z února 1999 v Taškentu, ani teď nebylo jasné, zda islámští bojovníci byli zapojeni do těchto útoku (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). I v tomto případě se objevovaly spekulace, že se jedná o dílo tajných služeb Uzbekistánu na popud prezidenta Karimova. Účelem mělo být ospravedlnění tvrdého zásahu režimu prezidenta Karimova proti muslimským bojovníkům.

Útoky v Uzbekistánu naznačují, že organizace Islámského hnutí Uzbekistánu či jejich následovníků, má velmi decentralizované velení a řízení prostřednictvím místních autonomních buněk (Weitz 2004: 521). Od srpna nedocházelo k výraznějším akcím. Vzhledem k tomu, že v roce 2005 tento ozbrojený konflikt nevykazoval systematické využití ozbrojeného násilí, lze za konec tohoto ozbrojeného konfliktu označit rok 2004.

3.7.4.4 Snahy o mediaci ze strany vnějších a vnitřních aktérů

V konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a opoziční islámskou skupinou v roce 2004 nebyla zjištěna žádná jednání nebo zapojení třetí strany se snahou o mediaci mezi stranami tohoto ozbrojeného konfliktu (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Whole Conflict 2012).

3.7.4.5 Mezinárodní intervence

V konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a opoziční islámskou skupinou v roce 2004 nedošlo k žádné mezinárodní intervenci. Neexistují například žádné zprávy o viditelné podpoře Spojených států uzbeckým ozbrojeným silám či vládě Uzbekistánu (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012).

3.7.4.6 Způsob ukončení konfliktu

K ukončení konfliktu v roce 2004 došlo zejména z důvodu vyčerpání na straně opoziční islámské skupiny. Obrovské zatýkání, jež proběhlo v létě 2004, kdy bylo zatčeno několik stovek podezřelých, mělo na činnost opoziční islámské skupiny velký vliv. Samozřejmě je více než pravděpodobné, že mezi stovkami zatčenými bylo velké množství nevinných lidí. Počet zatčených členů opoziční islámské skupiny lze těžko odhadovat. K ukončení konfliktu přispěly i tvrdší represivní opatření ze strany režimu Islama Karimova. V tomto konfliktu nebyla uzavřena mírová dohoda. Žádná ze stran konfliktu nedosáhla vítězství.

3.7.4.7 Zhodnocení konfliktu

Ačkoli konflikt v roce 2004 nenabyl takové intenzity a dopadů jaké měl konflikt mezi Islámským hnutím Uzbekistánu a uzbeckou vládou z let 1999 – 2000, byl pro uzbeckou vládu relativně překvapivým. Pokud budeme pracovat s verzí, že výbuch v březnu 2004 v Buchaře byl dílem náhody, tak vyvstává otázka, jak by tento konflikt probíhal v případě, že by k tomuto výbuchu nedošlo a opoziční islámská

skupina by měla na přípravu více času. Možná bychom se dočkali daleko větších bojů a také sofistikovanějších bombových útoků. Otázkou by také bylo, kdy by k těmto útokům došlo.

Přesto lze konflikt z roku 2004 vzhledem k tvrdým bezpečnostním opatřením označit za vcelku překvapivý a to zejména svým rozsahem. Poprvé se také v regionu Střední Asie objevil fenomén ženských sebevražedných atentátů. Počty obětí ozbrojeného konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a opoziční islámskou skupinou v roce 2004 se odhadují od nejnižšího počtu 35 obětí do počtu 55 obětí (UCDP: Government of Uzbekistan – JIG 2012).

V otázce zapojení okolních středoasijských států došlo v komparaci se situací z let 1999 – 2000 k výrazné změně. V ozbrojeném konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a opozičním islámskou skupinou v roce 2004 nedošlo k výraznému zapojení Kyrgyzstánu či Tádžikistánu. Také území těchto států nebylo ve velké míře využito v tomto ozbrojeném konfliktu tak jako v letech 1999 – 2000.

Naopak došlo k využití území Kazachstánu. Byly předloženy důkazy, že došlo k částečnému kazašskému zapojení do konfliktu, a to tím způsobem, že operace opoziční islámské skupiny byla plánována v jižním Kazachstánu (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). V září 2004 kazašský prezident Nursultan Nazarbajev uznal, že tento region má problém s militantními islamisty a také údajně kazašské a uzbecké bezpečnostní služby spolupracovaly na vyšetřování incidentů v Uzbekistánu v roce 2004 (UCDP: Uzbekistan - Detailed Information - Dyads 2012). Samozřejmě je také velmi pravděpodobné, že část členů opoziční islámské skupiny prošla výcvikem v Afghánistánu či Pákistánu.

4. CELKOVÉ ZHODNOCENÍ TRENDŮ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ V REGIONU STŘEDNÍ ASIE

V regionu Střední Asie došlo od konce studené války ke čtyřem ozbrojeným konfliktům. Těmito konflikty byly: občanská válka v Tádžikistánu (1992–1998); ozbrojený konflikt mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu (2010); ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu (1999–2000) a ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a opoziční islámskou skupinou (2004). Na základě poznatků z výše uvedených ozbrojených konfliktů, jež proběhly od konce studené války do současnosti v regionu Střední Asie, lze konstatovat, že v regionu můžeme identifikovat několik významných trendů.

Žádný z ozbrojených konfliktů nezačal již v době studené války. Částečně je zde výjimkou občanská válka v Tádžikistánu, kdy došlo k některým eskalačním akcím ještě na sklonku studené války (byla to například demonstrace proti přijetí arménských uprchlíků, jež proběhla v únoru 1990). Celkově je tato skutečnost velmi zajímavá. Samozřejmě velkou roli sehrál fakt, že region v době studené války spadl pod jeden stát – Sovětský svaz. Moskva byla schopná a ochotná velmi tvrdě zasáhnout v případě použití jakéhokoli ozbrojeného násilí na svém území, což jistě odradilo většinu potenciálních aktérů od použití ozbrojeného násilí.⁶⁸

Důvodem, proč žádný ozbrojený konflikt nezačal v době studené války, je podle mého názoru zejména ten, že v době nadvlády Sovětského svazu nad regionem Střední Asie, docházelo k vcelku značnému omezení praktikování muslimské víry a potírání extrémnějších náboženských projevů. Po osamostatnění středoasijských států došlo k uvolnění těchto zákazů a k velké renesanci islámu v regionu Střední Asie. Společným rysem opozičních skupin ve všech ozbrojených konfliktech ve středoasijském regionu po konci studené války byla velká role islámského náboženství. Ačkoli byl v některých případech chybně ze strany vnějších pozorovatelů tento náboženský faktor značně vyzdvihován a označován za nejdůležitější, přesto hraje roli velmi významnou.

⁶⁸ Avšak například na území Sovětského svazu v případě Náhorního Karabachu došlo k většímu ozbrojenému násilí ještě před koncem studené války.

Velmi často se islám stal sjednocujícím prvkem opozičních skupin stojících proti středoasijským režimům. V tomto případě je důležité uvést, že ačkoli prezidentské režimy, vůči nimž jednotlivé opoziční skupiny bojovaly, nejsou striktně ateistické, míra religiozity je však na daleko menší úrovni než například v případě Íránu či Afghánistánu. Ve velké většině sledovaných ozbrojených konfliktů se jedna ze stran zaštiťovala bojem za práva islámu. Druhá strana, jak vláda Tádžikistánu tak Uzbekistánu, si uvědomovala nebezpečí islámských radikálů.

V analyzovaných ozbrojených konfliktech se vždy jednalo o vnitrostátní ozbrojené konflikty mezi vládou státu a opoziční skupinou. Určitou výjimkou byl ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu probíhající v letech 1999 – 2000. V tomto konfliktu se velká část bojů odehrávala na území třetího aktéra, na území Kyrgyzstánu.

Dále také například v případě občanské války v Tádžikistánu sice probíhal ozbrojený konflikt mezi vládou státu a opoziční skupinou, avšak opoziční skupina – Spojená tádžická opozice, tvořila vcelku heterogenní skupinu. To bylo také jedním z důvodů, proč tento ozbrojený konflikt trval tak dlouho (1992-1998) a také, proč nedošlo k jasnému a trvalému příměří od uzavření mírové dohody z června 1997. Tato mírová dohoda uzavřená mezi režimem tádžického prezidenta Emómali Rahmóna je jedinou mírovou dohodou uzavřenou na území regionu Střední Asie po konci studené války do současnosti. I přes výše uvedené problémy s dodržováním mírové dohody, lze tuto mírovou smlouvu označit za vcelku efektivní a do dnešní doby dodržovanou.

Ačkoli byla tato mírová smlouva uzavřena již v roce 1997, tedy před začátkem ostatních ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie, nestala se pro strany těchto ozbrojených konfliktů vzorem vhodným k následování či alespoň inspirací k vyřešení ozbrojených konfliktů. Zde je nutno podotknout, že k uzavření mírové dohody nedošlo ani v případě ozbrojeného konfliktu mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu, jenž probíhal na území Tádžikistánu v roce 2010. V případě tohoto ozbrojeného konfliktu také nebyly identifikovány snahy jedné ze stran o uzavření mírové dohody.

Na jednu stranu to může být vcelku překvapivé, jelikož jedna ze stran tohoto ozbrojeného konfliktu, režim prezidenta Rahmóna, je totožná jako v případě občanské války z let 1992-1998. Jelikož se mírová dohoda z roku 1997 ukázala jako životaschopná a pro režim prezidenta Rahmóna výhodná pro udržení své moci a uklidnění bezpečnostní situace v zemi, dalo by se předpokládat, že tádžická vláda bude uvažovat o uzavření mírové smlouvy, či alespoň se pokusí o zahájení rozhovorů s opoziční skupinou, v tomto případě s Islámským hnutím Uzbekistán. Tak se však nestalo. Podle mého názoru bylo důvodem absence snahy vlády Tádžikistánu o vyřešení tohoto ozbrojeného konfliktu minimální zapojení třetí strany.

V tomto případě mám na mysli neúčast jednoho či více států na řešení ozbrojeného konfliktu. V případě tádžické občanské války jsme byli svědky značného a trvalého zapojení Ruska do ozbrojeného konfliktu. Také Írán byl velmi aktivní ve snahách o vyřešení občanské války v Tádžikistánu. Ukončení ozbrojených konfliktů tak vykazuje velmi zajímavý společný rys. Až na občanskou válku v Tádžikistánu nedošlo v žádném ze sledovaných ozbrojených konfliktů k uzavření příměří či podepsání mírové smlouvy. Také nebyly, kromě občanské války v Tádžikistánu, zaznamenány výraznější snahy o mírové řešení ozbrojených konfliktů, a to jak ze strany bojujících stran, tak třetích aktérů - regionálních a mezinárodních organizací či ostatních států.

Ozbrojené konflikty byly ukončeny či jejich intenzita poklesla především kvůli vyčerpání jednoho z aktérů bojem. Společným rysem je skutečnost, že až na problematický případ občanské války v Tádžikistánu, vždy došlo k vyčerpání jak lidských tak materiálních zdrojů na straně protivníka středoasijských režimů. Jak jsem již uvedl, podle mého názoru je důvodem toho, že v ozbrojeném konfliktu mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistán v roce 2010, ale také v ozbrojeném konfliktu mezi vládou Uzbekistán a Islámským hnutím Uzbekistán probíhající v letech 1999–2000 a v ozbrojeném konfliktu mezi vládou Uzbekistán a opoziční islámskou skupinou (2004), nedošlo k uzavření mírové dohody, minimální zapojení třetí strany. Jedním z nejdůležitějších důvodů, s výjimkou států regionu Střední Asie, byla absence motivace třetích stran k vyřešení ozbrojeného konfliktu.

Ve většině ozbrojených konfliktů došlo k zapojení některých států regionu do konfliktu, jež tak představovaly sekundární bojující aktéry. Tento trend je podle mého mínění způsoben několika důvody. Jedním z důvodů jsou slabé, jak početně tak technologicky, armády některých států Střední Asie (zejména Tádžikistánu a Kyrgyzstánu). Důvodem dalším je skutečnost, že opoziční skupiny bojující proti jednotlivým režimům využívaly území dalších středoasijských zemí. Přestože tyto opoziční skupiny nedeklarovaly, že chtějí svrhnout režim státu, na jehož území se zrovna nacházely, všechny národní vlády považovaly přítomnost těchto povstaleckých skupin na svém území jako bezpečnostní hrozbu. Obecným trendem ozbrojených konfliktů tak také byla spolupráce a kooperace jednotlivých států mezi sebou v průběhu jednotlivých ozbrojených konfliktů.

Ačkoli tato spolupráce nebyla vždy bezproblémová, je tento trend v ozbrojených konfliktech v regionu Střední Asie velmi patrný. Tento obecný trend je zvláště zajímavý vzhledem k tomu, že v regionu není v ostatních oblastech patrná jakákoli větší snaha o spolupráci. Hrozba ztráty moci vede vlády v regionu ke spolupráci. Zajímavá byla například spolupráce Uzbekistánu a Kazachstánu v roce 2004 v případě spolupráce bezpečnostních služeb těchto států na vyšetřování incidentů v Uzbekistánu v roce 2004. Kazachstán a Uzbekistán totiž od konce studené války mezi sebou soupeřil o to, kdo se stane v regionu dominantním státem. Oblastí, kde tyto státy mezi sebou spolupracují, je velmi málo, takže spolupráce kazašských a uzbeckých bezpečnostních služeb je pozoruhodnou výjimkou.

Tento obecný trend je velice zajímavým například ve srovnání s jinými regiony světa (například s některými regiony afrického kontinentu), kdy v těchto oblastech území některého ze států regionu tvoří základnu pro opoziční skupiny, jež bojují proti jinému státu. Těmto opozičním skupinám se také často dostává materiální či finanční podpory ze strany státu, kde mají opoziční skupiny své základny. V případě ozbrojených konfliktů od konce studené války v regionu Střední Asie k tomuto průběhu nikdy nedošlo. Což je podle mého názoru značně důležitým společným rysem analyzovaných ozbrojených konfliktů.

Velmi výrazným trendem v ozbrojených konfliktech regionu Střední Asie je skutečnost, že nedošlo ve sledovaném období k žádnému mezistátnímu

ozbrojenému konfliktu. Od konce studené války do současnosti také nebyly zaznamenány výraznější snahy některého ze států řešit nějaký spor s dalším státem regionu prostřednictvím ozbrojeného konfliktu. Jak bylo v části práce věnované všeobecné charakteristice regionu Střední Asie uvedeno, vzájemné vztahy středoasijských republik nejsou prosty různých problematických bodů a oblastí. Obecný trend ozbrojených konfliktů, kdy stranami ozbrojeného konfliktu byl ve všech analyzovaných ozbrojených konfliktech jen vládní režim a opoziční skupina (do větší či menší míry založená na islámském základě), je podle mého soudu jedním z nejdůležitějších obecných trendů v oblasti ozbrojených konfliktů od konce studené války do současnosti v regionu Střední Asie.

Všechny ozbrojené konflikty měly povahu boje o formu vlády. Vládnoucí režimy se vždy snažily o udržení své moci ve státě. Nevyskytuje se zde boj o území, což je vzhledem k historickému rozdělení regionu Střední Asie velmi zajímavým aspektem. Vzhledem k rozdělení území Střední Asie mezi jednotlivé svazové republiky v době vlády Josifa Stalina, je tato skutečnost vcelku překvapivá. Necitlivé rozdělení, jež nebralo v potaz etnické, sociální, jazykové či kulturní rozdělení tehdejšího území⁶⁹, znamenalo rozdělení území Střední Asie, jež v sobě nese velký konfliktní potenciál.

Fakt, že v regionu Střední Asie od konce studené války do současnosti nedošlo k žádnému ozbrojenému konfliktu, jehož příčinou by byl boj o území, je dalším důležitým aspektem ozbrojených konfliktů. Ačkoli některá vyjádření islámských rebelů označovala za cíl vytvoření kalifátu na území Střední Asie zahrnující většinu států středoasijského regionu, což by samozřejmě v sobě neslo boj o území s těmito státy, jednalo se především o boj o formu vlády.

V tomto případě se nabízí komparace s většinou afrických regionů, kde necitlivé rozdělení hranic jednotlivých států koloniálními velmocemi má za následek velké množství ozbrojených konfliktů a bude důležitým determinujícím faktorem i do budoucna. Ačkoli i v případě Střední Asie došlo k značně neadekvátnímu rozdělení hranic jednotlivých států, nebude podle mého názoru

⁶⁹ Toto se týká zejména Fergánského údolí, jež bylo rozděleno mezi tři státy (Uzbekistán, Kyrgyzstán, Tádžikistán). Dále také například měst Bucharu a Samarkand a jejich okolí, jež je odedávna obýváno Tádžiky a patří mezi jejich historická a kulturní centra a nyní patří Uzbekistánu.

tato skutečnost v krátkodobém ani střednědobém horizontu představovat příčinu mezistátního ozbrojeného konfliktu.

Výjimkou však podle mne bude s velkou pravděpodobností jih Kyrgyzstánu, kde je již od konce studené války patrné napětí mezi etnickými Kyrgyzy a Uzbeky. Přesto však trendem v ozbrojených konfliktech od konce studené války až do současnosti je absence etnického násilí v analyzovaných ozbrojených konfliktech v regionu Střední Asie.

Dalším trendem v ozbrojených konfliktech v regionu Střední Asie je absence mezinárodní intervence. Důvody, že v žádném ze sledovaných konfliktů nedošlo k mezinárodní intervenci, můžeme hledat ve způsobu boje a geografickém faktoru. V tomto případě hraje skutečnost, že region Střední Asie, a zejména státy, kde k ozbrojenému konfliktu došlo, nepatří mezi státy s velkým vlivem na mezinárodní bezpečnost, podstatnou roli.

Počty obětí se až na výjimku tádžické občanské války pohybovaly v řádu desítek či maximálně několika stovek obětí. K velkým ztrátám na životech tak v konfliktech v regionu Střední Asie, s uvedenou výjimkou občanské války v Tádžikistánu, nedošlo. Na základě počtu obětí, a to jak nejnižších odhadů, tak také nejvyšších odhadů, došlo v prvních dvou letech občanské války v Tádžikistánu (1992–1998) každý rok k více než 1000 obětí v konfliktu (UCDP: Tajikistan: government (entire conflict) 2012). V letech dalších se jednalo již o menší počty obětí, v řádech stovek obětí během jednoho roku.

Na základě metodiky práce se tak řadí tento ozbrojený konflikt mezi války. Ozbrojený konflikt mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu - 2010; ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu probíhající v letech 1999 – 2000 a ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a opoziční islámskou skupinou – 2004, lze na základě počtu obětí označit za méně závažné ozbrojené konflikty.

V případě materiálních škod se ve většině ozbrojených konfliktů jednalo o škody relativně malého rozsahu. Jedním z důvodů byla absence frontového způsobu boje. Obecně lze říci, že frontový způsob boje se v regionu Střední Asie vyskytoval minimálně. Zde je výjimkou případ tádžické občanské války. Přesto

však ani zde jsme nebyli svědky v delším časovém období klasického způsobu frontového boje. Nedochovalo k velkým bombardovacím akcím či dlouhodobého ostřelování hlavního města (nebo dalších větších měst), přesto však v případě občanské války v Tádžikistánu došlo ve srovnání s ostatními ozbrojenými konflikty v regionu Střední Asie k největším materiálním škodám.

Všechny sledované ozbrojené konflikty měly pro region Střední Asie značný dopad. Kromě občanské války v Tádžikistánu měl velký dopad také konflikt z let 1999 - 2000 mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu. Z mezinárodního pohledu žádný ze sledovaných konfliktů nevykazoval potenciál výraznějšího vlivu na mezinárodní systém. Dopad analyzovaných ozbrojených konfliktů na mezinárodní systém tak byl minimální.

Zajímavým obecným trendem, je minimální zásah třetích stran. Ačkoli se ve velkém množství ozbrojených konfliktů na světě setkáváme s výrazným zasahováním třetí strany do konfliktu, v případě ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie k tomuto zásahu ve výrazné míře nedochází. Například situace, kdy do některého ozbrojeného konfliktu aktivně a velmi výrazně zasáhne třetí strana, jež během krátké doby ovlivní výsledek probíhajících bojů; v regionu Střední Asie od konce studené války do současnosti nenastala. Velmi zajímavou otázkou je proč tomu tak je.

Podle mého názoru je velmi důležitý způsob boje, geografický faktor a také skutečnost, že region Střední Asie, a zejména státy, kde k ozbrojeným konfliktům došlo, nepatří mezi státy s velkým vlivem na mezinárodní bezpečnost. Způsob boje, kdy až na výjimku tádžické občanské války nedocházelo k výraznějším bojům vykazujícím znaky frontového způsobu boje, patří mezi omezující faktor efektivního zásahu třetí strany.

V případě geografického faktoru mám na mysli především členění regionu Střední Asie a to především území, na kterých docházelo k většině bojů. Značně velká členitost a neprostupnost horských masívů v Tádžikistánu a Kyrgyzstánu neumožňovala jak frontový způsob boje, tak také potencionální efektivní zapojení třetí strany.

Geografie Střední Asie nám také přináší další obecný trend v ozbrojených konfliktech v regionu Střední Asie. Tímto trendem je závislost průběhu konfliktu na počasí. Ačkoli to na první pohled může znít vcelku legračně, byl faktor počasí velmi důležitý jak v případě občanské války v Tádžikistánu (1992–1998); v ozbrojeném konfliktu mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu (2010); tak také v ozbrojeném konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu (1999–2000).

Většina ozbrojených konfliktů započala na jaře a skončila, či došlo k výraznému utlumení bojových aktivit v podzimních a zimních měsících. Důvodem byla prostupnost hor a horských průsmyků jen v období od jara do podzimu. Společným trendem ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie tak byla dynamika ozbrojených konfliktů, kdy k největší eskalaci ozbrojených konfliktů docházelo v jarních či letních měsících a naopak k deeskalaci ozbrojeného konfliktu docházelo v podzimních a zimních měsících.

Společným rysem všech sledovaných ozbrojených konfliktů je vcelku malá mediální pozornost těchto ozbrojených konfliktů ze strany světových médií. Výjimkou je samozřejmě tádžická občanská válka, ale i v tomto případě nedošlo k výraznějšímu zpravodajskému pokrytí tohoto dlouholetého konfliktu ze strany světových médií například v komparaci s některými ostatními občanskými válkami probíhajícími ve světě.

Společným rysem ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie, byla skutečnost, že do konfliktu byly zapojeni jen dva aktéři. V letech 1997 – 1998 v případě občanské války v Tádžikistánu se objevil třetí aktér, skupina kolem plukovníka Mahmuda Chudoberdyjeva. Po celou dobu však v případě tádžické občanské války byly přítomni jen dva aktéři. Spojená tádžická opozice, jak již samotný název napovídá, v sobě sice zahrnovala velké množství entit, vystupovala však jako jeden subjekt, i přesto, že velmi často bylo těžké sjednotit postup všech polních velitelů a místních warlordů.

Dalším trendem v oblasti bylo značné zapojení organizovaného zločinu. Jen v případě ozbrojeného konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a islámskou skupinou v roce 2004, hrál tento faktor menší roli, v případě ostatních konfliktů již tomu bylo

naopak. Práce se zmiňuje o možných cílech bojů Islámského hnutí Uzbekistánu pod vojenským vedením Džumy Namangáního (pašování drog), takže není potřeba se již tomuto problému věnovat podrobněji. Způsob financování opozičních skupin – nelegální činnost (pašování drog apod.), můžeme identifikovat jako společný trend ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie od konce studené války.

Ve třech ze čtyř sledovaných konfliktů je výrazně zastoupen tzv. afghánský faktor. Jak v případě občanské války v Tádžikistánu 1992 – 1998; v ozbrojeném konfliktu mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu – 2010 a v ozbrojeném konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu - 1999 – 2000, je tento faktor značně přítomen.

V případě ozbrojeného konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a islámskou skupinou – 2004 je afghánský faktor také částečně přítomen, a to ve skutečnosti, že s velkou pravděpodobností někteří členové tohoto ozbrojeného konfliktu na straně opoziční islámské skupiny prošli výcvikem či útoky plánovali na území Afghánistánu. Trendem ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie se tak stalo využívání afghánského území ze strany opozičních aktérů. Tento trend měl velký vliv na průběh většiny analyzovaných ozbrojených konfliktů. V případě, že by Afghánistán, přesněji řečeno severní oblasti Afghánistánu nebyly tak lehce dostupné a bezpečné pro působení opozičních skupin, s velkou pravděpodobností by větší část ozbrojených konfliktů ve středoasijském regionu od konce studené války proběhla jiným způsobem. Podle mého názoru by došlo ze strany opozičních skupin k rychlejšímu vyčerpání a tak by ozbrojené konflikty trvaly kratší dobu. Týkalo by se to podle mne zejména občanské války v Tádžikistánu a ozbrojeného konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu probíhající v letech 1999 – 2000.

Jedním z dalších trendů je využívání bombových útoků na straně nestátních aktérů. V pozdější době došlo k využívání i sebevražedných atentátů. Od roku 2004 také došlo k prvnímu ženskému sebevražednému atentátu. Přestože sebevražedné atentáty hrály v některých konfliktech eskalační roli, jejich využití není tak časté jako například v případě sousedního Afghánistánu či Iráku. Přesto

však použití bombových útoků mělo podstatný vliv na průběh většiny analyzovaných konfliktů.

Trendem ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie od konce studené války do současnosti je zapojení území více než jednoho státu do konfliktu. Kromě Turkmenistánu, jenž v žádné fázi analyzovaných ozbrojených konfliktů nebyl zapojen do těchto konfliktů, ostatní státy, respektive jejich území, bylo využito v některé z fází konfliktů. Nejmenší zapojení vykazoval Kazachstán. V tomto případě došlo k většímu a prokazatelnému využití jeho území až v roce 2004, kdy islámská opoziční skupina využila jih Kazachstánu k plánování útoků proti režimu Islama Karimova, ke kterým došlo v roce 2004. Naopak k největšímu využití území došlo v případě Tádžikistánu. Obecným trendem ozbrojených konfliktů se stalo využití tádžického území ze strany opozičních skupin, jež využily absence či slabé přítomnosti státních ozbrojených sil v některých regionech Tádžikistánu.

Dalším obecným trendem je minimální zapojení regionálních organizací do probíhajících ozbrojených konfliktů. Společným rysem ozbrojených konfliktů je také délka trvání konfliktu. Většinou se jednalo o systematické využití ozbrojené síly v průběhu jednoho či maximálně dvou let. Výjimkou je tádžická občanská válka. Avšak i zde můžeme vysledovat, že největší ozbrojené boje se odehrávaly během prvních dvou let trvání tohoto ozbrojeného konfliktu.

Společným trendem ozbrojených konfliktů bylo také to, že počet uprchlíků v průběhu ozbrojeného konfliktu nebyl nikterak vysoký. Zde je opět výjimkou případ občanské války v Tádžikistánu, kdy velké množství obyvatel opustilo kvůli ozbrojenému konfliktu na dlouhou dobu své domovy. Uprchlíci se přemístili většinou do severních oblastí Afghánistánu či na území Autonomní oblasti Horský Badachšán. Také v ozbrojeném konfliktu mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu probíhající v letech 1999 – 2000 jsme byli svědky uprchlické vlny. Byla to však krátkodobá záležitost vesnických obyvatel z jihu Kyrgyzstánu.

Společným rysem všech ozbrojených konfliktů byla snaha opozičních skupin o narušení monopolizace moci ze strany vládnoucích elit. Dalším zajímavým trendem byla skutečnost, že opoziční skupiny nikdy nebojovaly mezi sebou navzájem. Naopak zde byla patrná spolupráce mezi Spojenou tádžickou opozicí a

Islámským hnutím Uzbekistánu. Zajímavou skutečností je také fakt, že žádný z ozbrojených konfliktů neprobíhal současně s jiným ozbrojeným konfliktem regionu.

Dalším z trendů, který lze na základě analyzovaných ozbrojených konfliktů identifikovat, je skutečnost, že žádný z ozbrojených konfliktů nebyl bezprostřední příčinou vzniku některého z ostatních ozbrojených konfliktů. Vzájemné ovlivňování ozbrojených konfliktů bylo v regionu Střední Asie od konce studené války vcelku malé.

K propojení ozbrojených konfliktů z časového hlediska v regionu Střední Asie nedošlo, avšak docházelo k situaci, kdy někteří z účastníků jednoho ozbrojeného konfliktu se zúčastnili i dalších ozbrojených konfliktů. V drtivé většině případů se jednalo o bojovníky na straně opozičních skupin bojujících proti středoasijským režimům. Trendem ozbrojených konfliktů byla také skutečnost, že v případě bojů středoasijských režimů vůči opozičním skupinám, hrál velkou roli regionalismus.

Pro lepší orientaci v ozbrojených konfliktech regionu Střední Asie od konce studené války uvedenu tabulku, jež shrne ozbrojené konflikty v regionu Střední Asie od konce studené války do současnosti. Předmětem zájmu bude: umístění ozbrojeného konfliktu; doba trvání ozbrojeného konfliktu; typ ozbrojeného konfliktu; zdroje inkompatibility cílů; typy převládajícího jednání; podoba mezinárodní intervence (pokud k ní došlo); způsob ukončení ozbrojeného konfliktu; oběti za dobu trvání ozbrojeného konfliktu.

Tab. č. 3: Ozbrojené konflikty v regionu Střední Asie (1991-2011)

	Občanská válka v Tádžikistánu	Ozbrojený konflikt mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu	Ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu	Ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a opoziční islámskou skupinou
Umístění konfliktu	vnitrostátní	vnitrostátní	vnitrostátní pod vnějším vlivem	vnitrostátní
Doba trvání	1992-1998	2010	1999-2000	2004
Typ konfliktu	válka	méně závažný	méně závažný	méně závažný
Zdroje inkompatibility cílů	moc ve státě	moc ve státě	moc ve státě	moc ve státě
Typy převládajícího jednání	vojenské ofenzívy; guerillový boj	guerillový boj; terorismus	guerillový boj; terorismus	guerillový boj; terorismus
Podoba mezinárodní intervence	mírová mise SNS; pozorovatelská mise OSN	žádná	žádná	žádná
Způsob ukončení	mírová dohoda	lidské; materiální vyčerpání opoziční skupiny	lidské; materiální vyčerpání opoziční skupiny	lidské; materiální vyčerpání opoziční skupiny
Oběti za dobu trvání konfliktu	cca 6500-9500	cca 100-250	cca 250-300	cca 50

5. ZÁVĚR

Cílem práce bylo identifikovat hlavní trendy v oblasti ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie od konce studené války do současnosti a také zjistit, zdali region Střední Asie lze považovat za konfliktní komplex. Práce na základě zvolené metodiky analyzovala tyto ozbrojené konflikty: občanskou válku v Tádžikistánu (1992–1998); ozbrojený konflikt mezi vládou Tádžikistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu (2010); ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu (1999–2000); ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a opoziční islámskou skupinou (2004).

Prvnímu cíli práce, identifikaci hlavních trendů v oblasti ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie od konce studené války do současnosti, se velmi podrobně věnovala kapitola 4. *Celkové zhodnocení trendů ozbrojených konfliktů v regionu Střední Asie*. Dalším cílem práce bylo zjistit, zdali region Střední Asie lze považovat za konfliktní komplex. Na základě uvedených dat a skutečností lze konstatovat, že region Střední Asie, jenž zahrnuje pět postkomunistických států (Kazachstán, Kyrgyzstán, Uzbekistán, Tádžikistán, Turkmenistán) můžeme označit za konfliktní komplex z pohledu teorie Petera Wallensteena.

Všechny ozbrojené konflikty probíhající ve Střední Asii po konci studené války, byly značně vzájemně provázány. Důležitý prvek teorie konfliktního komplexu - skutečnost, že konflikt zřídka kdy zůstane záležitostí týkající se pouze původních stran; je v případě regionu Střední Asie od konce studené války do současnosti značně přítomen.

Důkazem budiž skutečnost, že například Kazachstán, na jehož území nedošlo k žádnému ozbrojenému konfliktu od konce studené války, se například zapojil prostřednictvím mírových jednotek do občanské války v Tádžikistánu. Také proběhla či probíhá spolupráce kazašských a uzbeckých bezpečnostních sil v oblasti boje proti islámským extremistům, a to navzdory dlouhodobě nikterak dobrým vzájemným kazašsko-uzbeckým vztahům.

Dále také ozbrojený konflikt mezi vládou Uzbekistánu a Islámským hnutím Uzbekistánu v letech 1999 – 2000 velmi dobře ilustroval vzájemnou propojenost států Střední Asie a jejich národní bezpečnosti. To je také důvodem, proč lze

region Střední Asie označit za konfliktní komplex. Konflikty v regionu Střední Asie od konce studené války byly značně vzájemně propojené.

Ozbrojené konflikty v regionu Střední Asie od konce studené války také velmi poutaly pozornost okolních aktérů, kteří měli různé úmysly k angažování v daném ozbrojeném konfliktu. V některých ozbrojených konfliktech byla patrná snaha pomoci k vyřešení konfliktu. Někdy také například středoasijské státy, jež se zapojily do ozbrojeného konfliktu, sledovaly vlastní zájmy. Jednalo se především o vlastní bezpečnost. Činnost států regionu tak měla vliv na dynamiku konfliktu – většinou se jednalo o deeskalaci.

Hlavní bezpečnostní náhledy a starosti států Střední Asie jsou natolik provázané, že problémy národní bezpečnosti každého z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či řešit odděleně. Například vzájemné vnímání států regionu je velmi velké. Důkazem je vzájemná spolupráce Kazachstánu, Kyrgyzstánu, Uzbekistánu a Tádžikistánu v případě většiny ozbrojených konfliktů, jež proběhly od konce studené války až do současnosti v regionu Střední Asie.

Menší výjimkou je Turkmenistán. Turkmenský režim, ať již za vlády Saparmurata Nijazova či Gurbanguli Berdymuhammedova je velmi izolacionistický a vyhýbá se většímu zapojení do regionálního dění. Je však otázkou, kdy i Turkmenistán bude přímo či nepřímo zapojen do některého ozbrojeného konfliktu ve Střední Asii v budoucnosti.

Do současnosti nezůstal žádný ze sledovaných ozbrojených konfliktů nadále aktivní. V krátkodobém a střednědobém horizontu bude pro bezpečnost většiny států Střední Asie důležitý vývoj v Afghánistánu. Nestabilita a vzrůst činnosti islámských skupin v zemi v čele s Talibanem bude značně determinujícím faktorem budoucího vývoje zejména v Tádžikistánu a také Uzbekistánu. Rovněž v případě úmrtí některého ze středoasijských prezidentů (N. Nazarbajev, I. Karimov, E. Rahmón), může dojít ke zhoršení bezpečnostní situace v daném státě, jež může vést k vypuknutí ozbrojeného konfliktu. Hrozba etnického konfliktu je v regionu Střední Asie také přítomna. To se týká převážně jižních oblastí Kyrgyzstánu, kde žije velké procento etnických Uzbeků.

6. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ⁷⁰

6.1 Primární zdroje:

- Heidelberg Institute for International Conflict Research. 2012.
(<http://www.hiik.de/en/methodik/index.html>)
- Heidelberg Institute for International Conflict Research 2011. *Conflict Barometer*. (<http://cobad.conis-group.org/>)
- Heidelberg Institute for International Conflict Research 2010. *Conflict Barometer*.
(http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2010.pdf)
- Heidelberg Institute for International Conflict Research 2006. *Conflict Barometer*.
(http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2006.pdf)
- Heidelberg Institute for International Conflict Research 2004. *Conflict Barometer*. (http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2004.pdf)
- Human Rights Watch. 2010. *“Where is the Justice?” Interethnic Violence in Southern Kyrgyzstan and its Aftermath*. (http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/kyrgyzstan0810webwcover_1.pdf)
- Human Rights Watch. 1998a. *Republic of Uzbekistan Crackdown in The Farghona Valley: Arbitrary Arrests and Religious Discrimination*.
(http://www.hrw.org/legacy/reports98/uzbekistan/#_1_28)

⁷⁰ Všechny internetové zdroje byly ověřeny k 28. 4. 2012.

- Human Rights Watch. 1998b. *"Islamic Extremism" Masks Human Rights Crackdown in Uzbekistan*. (<http://www.hrw.org/news/1998/05/25/islamic-extremism-masks-human-rights-crackdown-uzbekistan>)
- Human Rights Watch. 1996. *Uzbekistan: Persistent Human Rights Violations and Prospects for Improvement*. (<http://www.hrw.org/reports/1996/UZBEK.htm>)
- International Crisis Group. 2011. *Tajikistan: The Changing Insurgent Threats*. Asia Report N°205, Bishkek/Brussels, 24 may 2011 (<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/tajikistan/205%20Tajikistan%20-%20The%20Changing%20Insurgent%20Threats.pdf>)
- International Crisis Group. 2009. *Tajikistan: On The Road to Failure*. Asia Report N°162, Dushanbe/Brussels, 12 February 2009 (http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/tajikistan/162_tajikistan___on_the_road_to_failure.pdf)
- International Crisis Group. 2006a. *Uzbekistan: In for the Long Haul*. Asia Briefing N°45, Bishkek/Brussels, 16 February 2006. (http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/uzbekistan/b045_uzbekistan_in_for_the_long_haul.pdf)
- International Crisis Group. 2006b. *Uzbekistan: Europe's Sanctions Matter*. Asia Briefing N°54, Bishkek/Brussels, 6 November 2006. (http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/uzbekistan/b54_uzbekistan___europes_sanctions_matte.pdf)
- International Crisis Group. 2005. *Uzbekistan: The Andijon Uprising*. Asia Briefing N°38, Bishkek/Brussels, 25 May 2005. (http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/uzbekistan/b038_uzbekistan___the_andijon_uprising_.pdf)

- International Crisis Group. 2002. *The Imu and the Hizb-Ut-Tahrir: Implications of the Afghanistan Campaign*. Central Asia Briefing, Osh/Brussels, 30 January 2002.
([http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-
asia/The%20IMU%20and%20the%20Hizb-ut-Tahrir%20Implications%20of%20the%20Afghanistan%20Campaign.pdf](http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/The%20IMU%20and%20the%20Hizb-ut-Tahrir%20Implications%20of%20the%20Afghanistan%20Campaign.pdf))

- International Crisis Group. 2001. *Uzbekistan at Ten: Repression and Instability*. Asia Report N° 21, Osh/Brussels, 21 August 2001.
([http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-
asia/uzbekistan/Central%20Asia%20Uzbekistan%20at%20Ten%20Repression%20and%20Instability.pdf](http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/uzbekistan/Central%20Asia%20Uzbekistan%20at%20Ten%20Repression%20and%20Instability.pdf))

- International Crisis Group. 2000. *Recent Violence in Central Asia: Causes and Consequences*. Central Asia Briefing, Central Asia/Brussels, 18 October 2000. ([http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-
asia/B%20Recent%20Violence%20in%20Central%20Asia%20Causes%20and%20Consequences.pdf](http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/B%20Recent%20Violence%20in%20Central%20Asia%20Causes%20and%20Consequences.pdf))

- The CIA – The World Factbook. 2012. *Tajikistan – Economy*.
(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>)

- The CIA – The World Factbook. 2012. *Tajikistan – Geography*.
(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>)

- The CIA – The World Factbook. 2012. *Tajikistan – Introduction*.
(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>)

- The CIA – The World Factbook. 2012. *Tajikistan – People and Society*.
(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>)

- The CIA – The World Factbook. 2012. *Uzbekistan – Economy*.
(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>)

- The CIA – The World Factbook. 2012. *Uzbekistan – Geography*.
(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>)
- The CIA – The World Factbook. 2012. *Uzbekistan – People and Society*.
(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Definitions: Actor*.
(<http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Active>)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Definitions: Armed conflict*.
(<http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/>)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Definitions: Battle-related deaths*.
(http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Battle-related_deaths)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Definitions: Primary party*.
(http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Peace_agreement)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Definitions: Secondary parties, warring*. (<http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Region>)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Definitions: Secondary supporting parties, non-warring*.
(<http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Region>)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Definitions: State*.
(<http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#State>)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Definitions: Third party*.
(http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Termination_of_the_use_of_armed_force)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Definitions: Warring party*.
(http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Warring_party_2)

- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Government of Uzbekistan - IMU*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=166®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Government of Uzbekistan – JIG*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=166®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Kyrgyz – Uzbek conflict in 2010*.
(<http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/info/The%20involvement%20of%20military%20and%20police%20and%20the%20coding%20of%20the%20Kyrgyz.pdf>)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Tajikistan - Detailed Information – Dyads*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=152®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Tajikistan - Detailed Information - Whole Conflict*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=152®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Tajikistan - Detailed Information - Whole Conflict (1995)*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=152®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#1995)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Tajikistan - Detailed Information - Whole Conflict (1994)*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=152®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#1994)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Tajikistan - Detailed Information - Whole Conflict (1992)*.

(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=152®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#1992)

- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Tajikistan - Government vs. UTO*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=152®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#444)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Tajikistan - Government vs. UTO (1992)*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=152®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#1992443444)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Tajikistan Government vs. Movement for Peace in Tajikistan*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=152®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#519)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Tajikistan - Government of Tajikistan – IMU*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=152®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Tajikistan: government (entire conflict)*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=152®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Tajikistan - IMU attacks Tajikistan in 2010*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=152®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *1999 - 2000: The Islamic Movement of Uzbekistan engages in armed conflict*.
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=166®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#)

- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *2004: The Jihad Islamic Group resumes the fight.*
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=166®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Uzbekistan.*
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=166®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Uzbekistan - Background to Islamic resistance in Uzbekistan.*
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=166®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Uzbekistan - Detailed Information – Dyads.*
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=166®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#1999462463)
- Uppsala Conflict Data Program. 2012. *Uzbekistan - Detailed Information - Whole Conflict.*
(http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=166®ionSelect=6-Central_and_Southern_Asia#1999)

6.2 Sekundární zdroje:

- Abazov, Rafis. 2004. *Independent Tajikistan: Ten years lost.* in: Cummings, Sally N. ed. 2004. *Oil, Transition and Security in Central Asia.* London: RoutledgeCurzon, pp. 59-71.

- Abdullaev, Rašíd – Babachanov, Umed. 1997. *Děkujeme Tálibánu za mírovou dohodu v Tádžikistánu*, Mezinárodní politika, roč. XXI., č. 11, s. 22-23.
- Akiner, Shirin. ed. 2004. *The Caspian. Politics, energy and security*. London: RoutledgeCurzon.
- Another Afghan war?. *Bulletin of the Atomic Scientists*. 1994-01-01, 50, 1, s. 56-59. Převzato z kolekce Academic Search Complete. Dostupný také z WWW:
<<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=9401127635>>. ISSN 00963402.
- Baran, Zeyno – Starr, Fredrick S. - Cornell, Svante. E. 2006. *Islamic Radicalism in Central Asia and the Caucasus: Implications for the EU*, Uppsala: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- Bartos, Otomar J. – Wehr, Paul. 2002. *Using Conflict Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blalock, Hubert, M. 1989. *Power and Conflict*. Newbury Park, CA: Sage; citováno dle Bartos, Otomar J. – Wehr, Paul. 2002. *Using Conflict Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boulding, Kenneth, E. 1962. *Conflict and Defence*. New York: Harper; citováno dle Šmíd, Tomáš. 2010. *Teoretické koncepty výzkumu konfliktu – terminologie, příčiny a dynamika*.
- Braun, Mats. 2008. *Zakotvená teorie*. In: Drulák, Petr. 2008. *Jak zkoumat politiku : kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 203 – 226.
- Buzan, Barry – Wæver, Ole – Wilde, Jaap. 2005. *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií.

- Canzi, Germana. 2004. *Turkmenistan's Caspian Resources and Its International Political Economy*. in: Akiner, Shirin. ed. 2004. *The Caspian. Politics, energy and security*. London: RoutledgeCurzon, pp. 162-179.
- Cohen, Ariel. 2008. *Kazakhstan: The Road to Independence. Energy Policy and the Birth of a Nation*. Uppsala: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- Cornell, Svante. E. 2005. Narcotics, Radicalism and Armed Conflict in Central Asia: The Islamic Movement of Uzbekistan, *Terrorism and Political Violence*, Volume 17, No. 4 2005, pp. 577-597.
- Cornell, Svante. E. 2001. *Small Nations And Great Powers*. London: RoutledgeCurzon.
- Cummings, Sally N. ed. 2004. *Oil, Transition and Security in Central Asia*. London: RoutledgeCurzon.
- Disman, Miroslav. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum.
- Dougherty, James. E. – Pfaltzgraff, Robert, L. 2001. *Contending Theories of International Relations*. New York, London: Addison-Wesley; citováno dle Pšeja, Pavel. 2002. *Konflikt*.
- Drulák, Petr. ed. 2008. *Jak zkoumat politiku : kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.
- Durozoi, Gérard – Roussel, André. 1994. *Filozofický slovník*. Praha: EWA Edition; citováno dle Pšeja, Pavel. 2002. *Konflikt*.
- Fredholm, Michael. 2003. *Uzbekistan and the Threat from Islamic Extremism*. Sandhurst: United Kingdom Royal Military Academy, Conflict Studies Research Center, Report no. K39, 4.
- Gleason, Gregory. Why Russia is in Tajikistan. *Comparative Strategy*. Vol. 20, No. 1 (2001) pp. 77-89.

- Hassan, Belal. S. K. Tajikistan. *UN Chronicle*. 2004-06-01, 41, 2, s. 12-13. Převzato z kolekce Academic Search Complete. Dostupný také z WWW:<<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=14272077>>. ISSN 02517329.
- Heathershaw, John – Roche, Sophie. 2010a. *Conflict in Tajikistan – not really about radical Islam*. (<http://www.opendemocracy.net/john-heathershaw-sophie-roche/conflict-in-tajikistan-%E2%80%93-not-really-about-radical-islam>)
- Heathershaw, John – Roche, Sophie. 2010b. *Tajikistan's marginalised youth*. (<http://www.opendemocracy.net/od-russia/sophie-roche-john-heathershaw/tajikistan%E2%80%93s-marginalised-youth>)
- Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Himes, Joseph S. 1980. *Conflict and Conflict Management*. Athens: University of Georgia Press; citováno dle Bartos, Otomar J. – Wehr, Paul. 2002. *Using Conflict Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holsti, Kalevi J. 1983. *International Politics: A Framework for Analysis*. Prentice Hall, Englewood Cliffs; citováno dle Pšeja, Pavel. 2002. *Konflikt*.
- Horák, Slavomír. 2010. *Drogová Hedvábná stezka*. Mezinárodní politika, roč. XXXIV., č. 1, s. 10-13.
- Horák, Slavomír. 2008. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Karolinum.
- Horák, Slavomír. 2005a. *Střední Asie mezi východem a západem*. Praha: Karolinum.
- Horák, Slavomír. 2005b. *Rusko v současné Střední Asii – návrat nebo kontinuita? Případ Tádžikistánu*. Mezinárodní vztahy, roč. XXX., č. 3, s. 93 - 111.
- Horák, Slavomír. 2005c. *Afghánský konflikt*. Praha: Public History.

- Horák, Slavomír. 2001. *Horský Tádžikistán na horké půdě*, Mezinárodní politika, roč. XXV., č. 5, s. 14-16.
- Horák, Slavomír. (2000): *Konfliktní zóny ve Střední Asii*, Mezinárodní politika, roč. XXIV., č. 9, s. 16-18.
- Horák, Slavomír. (1999): *Občanská válka v Tádžikistánu a vnitropolitický vývoj v letech 1991 – 1997*. (<http://slavomirhorak.euweb.cz/Tadzikistan-obcanskavalka.pdf>).
- Horsman, Stuart. Uzbekistan : domestic considerations. *Central Asian Survey*. 1999-03-01, 18, 1, s. 37-48. Převzato z kolekce Academic Search Complete. Dostupný také z WWW: <<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=3788623>>. ISSN 02634937, 10.1080/02634939995731.
- Chaudet, Didier. 2008. Islamist Terrorism in Greater Central Asia: The "Al-Qaedaization" of Uzbek Jihadism. *Russie.Nei.Visions*, No. 35, December 2008
- Jafar, Majid. 2004. *Kazakhstan: oil, politics and the new 'Great Game'*, in: Akiner, Shirin. ed. 2004. *The Caspian. Politics, energy and security*. London: RoutledgeCurzon, pp. 180-197.
- Janků, Martin – Petr, Zelinka. 2009. Hybridní aktér: nový fenomén na poli nestátních aktérů. *Mezinárodní vztahy*, roč. XXXIV., č. 4, s. 35-60.
- Johnson, Rob. 2007. *Oil, Islam and Conflict. Cental Asia since 1945*, London, Reaktion Books.
- Jonson, Lena. 2006. *Tajikistan in the New Central Asia*, London, I. B.Tauris.
- Karagiannis, Emmanuel. 2006. Political Islam in Uzbekistan: Hizb Ut-Tahrir Al-Islami *Europe-Asia Studies* , Vol. 58, No. 2 (Mar., 2006), pp. 261-280 Published by: Taylor & Francis, Ltd. Article Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/20451186>

- Kemp, Walter. 2001. *Profiting from Instability: Crime, Corruption and Inter-Ethnic Conflict*.
(http://www.isn.ethz.ch/5isf/5/Papers/Kemp_paper_III.4.pdf); citováno dle Vaďura, Vladimír. 2007. *Teorie etnického konfliktu*.
- Khalid, Adeeb. 2003. A secular Islam: Nation, state, and religion in Uzbekistan. *International Journal of Middle East Studies*, 35. 4 (Nov 2003): 573-598.
- Kilavuz, Idil Tuncer. The Role of Networks in Tajikistan : Network Activation and Violence Specialists. *Nationalities Papers*. 2009-09-01, 37, 5, s. 693-717. Převzato z kolekce Academic Search Complete. Dostupný také z WWW:
<<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=43840447>>. ISSN 00905992, 10.1080/00905990903122909.
- Kokaisl, Petr – Pargač, Jan. eds. 2007. *Lidé z hor a lidé z pouští: Tádžikistán a Turkmenistán. Střípky kulturních proměn Střední Asie*. Praha: Univerzita Karlova.
- Kolektiv autorů. 1997. *Encyklopedie Diderot. Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. Praha: Nakladatelský dům OP Diderot; citováno dle Pšeja, Pavel. 2002. *Konflikt*.
- Kolektiv autorů. 1995. *Filosofický slovník*. Olomouc: FIN; citováno dle Pšeja, Pavel. 2002. *Konflikt*.
- Kriesberg, Luis. [1973] 1982. *Social Conflicts*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall; citováno dle Bartos, Otomar J. – Wehr, Paul. 2002. *Using Conflict Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuchyňková, Petra – Šmíd, Tomáš. eds. 2006. *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Brno: Masarykova univerzita.
- Lasák, Jan. 2006: *Kazachstán*. In: Kuchyňková, Petra – Šmíd, Tomáš. Eds. 2006. *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Brno: Masarykova univerzita, s. 140-154.

- Lewis, David. 2002. *Uzbekistan: Authoritarianism and Conflict*.
(<http://www.conflict-prevention.net/print.php?id=32>)

- Lynch, Dov. The Tajik Civil War and Peace Process. *Civil Wars*. 2001-12-01, 4, 4, s. 49-72. Převzato z kolekce Academic Search Complete. Dostupný také z WWW:
<<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=6871283>>. ISSN 13698249.

- Mair, Stefan. 2003. *The New World of Privatized Violence*.
(http://www.fes.de/ipg/IPG2_2003/ARTMAIR.HTM)

- Media-Service-TM. 2005. *Taking Into Account Neutral Status. Turkmenistan will participate in the CIS as an associated member*.
(http://www.turkmenistan.ru/?page_id=8&lang_id=en&elem_id=7041&type=event&sort=date_desc).

- Mogilevski, Elena. 2004. *Threats of Islamic Extremism and formulation of Uzbekistan's foreign policy*.
(<http://coombs.anu.edu.au/SpecialProj/ASAA/biennial-conference/2004/Mogilevski-E-ASAA2004.pdf>)

- Møller, Bjørn. 2003. *Conflict Theory*.
(<http://vbn.aau.dk/files/33796614/122.pdf>)

- Naumkin, Vitaly V. 2003. *Militant Islam in Central Asia: The Case of the Islamic Movement of Uzbekistan*. Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies Working Paper Series. University of California, Berkeley.

- Nourzhanov, Kirill. Saviours of the nation or robber barons? Warlord politics in Tajikistan. *Central Asian Survey*. 2005-06-01, 24, 2, s. 109-130. Převzato z kolekce Academic Search Complete. Dostupný také z WWW:
<<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=17783977>>. ISSN 02634937, 10.1080/02634930500154867.

- Ochrana, František. 2009. *Metodologie vědy. Úvod do problému*. Praha: Karolinum.

- Olcott, Martha Brill. 2002. *Kazakhstan – Unfulfilled Promise*, Washington, Carnegie Endowment for International Peace.
- Paramonov, Vladimir – Stolpovskiy, Oleg. 2008. *Russia And The Central Asian Countries: Bilateral Security Cooperation*. (http://www.cac-c.org/online/2009/journal_eng/cac-02/06.shtml). On-line již nedostupné.
- Park, Robert, E. – Burgess, Ernest, W. 1921. *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago. University of Chicago Press; citováno dle Bartos, Otomar J. – Wehr, Paul. 2002. *Using Conflict Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pfetsch, Frank, R. - Rohloff, Christoph. 2000. *National and International Conflicts 1945-1995. New Empirical and Theoretical Approaches*. London: Routledge; citováno dle Waisová, Šárka. 2005. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.
- Poonam, Mann, Islamic Movement of Uzbekistan: Will it Strike Back, in *Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA*, Vol. 25, No. 2, Apr-Jun 2002; citováno dle Mogilevski, Elena. 2004. *Threats of Islamic Extremism and formulation of Uzbekistan's foreign policy*. (<http://coombs.anu.edu.au/SpecialProj/ASAA/biennial-conference/2004/Mogilevski-E-ASAA2004.pdf>)
- Popper, Karl, R. 1997. *Logika vědeckého zkoumání*. Praha: OIKOYMENH.
- Pottenger, John R. 2004. Civil society, religious freedom, and Islam Karimov: Uzbekistan's struggle for a decent society. *Central Asian Survey*. 2004, roč. 23, č. 1, s. 55-77. ISSN 02634937.
- Pruitt, Dean, G. – Rubin, Jeffrey, Z. 1986. *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*. New York: Random House; citováno dle Bartos, Otomar J. – Wehr, Paul. 2002. *Using Conflict Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Pšeja, Pavel. 2002. *Konflikt*. In: Zeman, Petr. ed. 2002. *Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita, s. 80-84.
- Punch, Keith, F. 2008. Úspěšný návrh výzkumu. Praha: Portál.
- Rashid, Ahmed. 2001. The Fires of Faith in Central Asia. *World Policy Journal*. roč. 18, č. 1, s. 45-55. ISSN 07402775.
- Robbins, Stephen, P. – Judge, Timothy, A. eds. 2009. *Organisational Behaviour. Global and Southern African Perspectives*. Cape Town: Pearson South Africa.
- Roy, Olivier. 2002. *Islamic Militancy: Religion and Conflict in Central Asia*. (http://www.conflict-prevention.net/print_article.php?id=109)
- Russell, Bertrand. 1992. Problémy filozofie. Bratislava: P a K; citováno dle Ochрана, František. 2009. *Metodologie vědy. Úvod do problému*. Praha: Karolinum.
- Schoeberlein, John. 2002. *Bones of Contentions: Conflicts over Resources*. (http://www.conflict-prevention.net/print_article.php?id=63)
- Smith, Dan. 2004. *Trends and Causes of Armed Conflict*. (http://www.berghof-handbook.net/documents/publications/smith_handbook.pdf)
- Smolík, Josef - Šmíd, Tomáš eds. 2010. *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*. Brno: Masarykova univerzita.
- Souleimanov, Emil. 2003. *Geopolitika kaspického regionu*, Mezinárodní politika, roč. XXVII., č. 9, s. 10-14.
- Swanström, Niklas, L. P. - Cornell, Svante. E. – Tabyshalieva, Anara. 2005. *A Strategic Conflict Analysis of Central Asia With a Focus on Kyrgyzstan and Tajikistan*, Uppsala, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.

- Swanström, Niklas. L. P. 2004. The prospects for multilateral conflict prevention and regional cooperation in Central Asia. *Central Asian Survey*. 2004, roč. 23, č. 1, s. 41-53. ISSN 02634937.
- Šmíd, Tomáš. 2010. *Teoretické koncepty výzkumu konfliktu – terminologie, příčiny a dynamika*. In: Smolík, Josef - Šmíd, Tomáš eds. 2010. *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*. Brno: Masarykova univerzita, s. 21-42.
- Šmíd, Tomáš – Vaňura, Vladimír. 2007. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury
- The Shanghai Cooperation Organisation. 2012. *Brief introduction to the Shanghai Cooperation Organisation*. (<http://www.sectesco.org/EN/brief.asp>).
- *Turkmenistan - Air Force Equipment*, GlobalSecurity.org, 2005. (<http://www.globalsecurity.org/military/world/centralasia/turkmen-af-equipment.htm>).
- Vaňura, Vladimír. 2007. *Teorie etnického konfliktu*. In: Šmíd, Tomáš – Vaňura, Vladimír. 2007. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 9 -44.
- Waisová, Šárka. 2005. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.
- Walker, Edward. W. Islam, Islamism and Political Order in Central Asia. *Journal of International Affairs*. 2003-03-01, 56, 2, s. 21-41. Převzato z kolekce Academic Search Complete. Dostupný také z WWW: <<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=9535226>>. ISSN 0022197X.
- Wallensteen, Peter. 2007. *Understanding Conflict Resolution. War Peace and the Global System*. London: Sage.

- Wallensteen, Peter – Sollenberg, Margareta. 1998. Armed Conflict and Regional Conflict Complexes, 1989-97. *Journal of Peace Research*. 1998, roč. 35, č. 5, s. 621-634. ISSN 00223433.

- Wallensteen, Peter – Axell, Karin. Armed Conflict at the End of the Cold War, 1989-92. *Journal of Peace Research*. 1993, Vol. 30, No. 3 (Aug., 1993), pp. 331-346. ISSN 00223433.

- Weitz, Richard. Storm Clouds over Central Asia: Revival of the Islamic Movement of Uzbekistan (IMU)?, *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 27, No. 6, 2004, pp. 505-530.

- Zartman, Jonathan. Negotiation, Exclusion and Durable Peace : Dialogue and Peacebuilding in Tajikistan. *International Negotiation*. 2008-01-01, 13, 1, s. 55-72. Převzato z kolekce Political Science Complete. Dostupný také z WWW:<<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=32107956>>. ISSN 1382340X, 10.1163/138234008X297931.

- Zelinka, Petr. 2008. Kritika teorie bezpečnostního komplexu z hlediska přístupu síťových aktérů. *Mezinárodní vztahy*, roč. XXXXIII., č. 4, s. 52-74.

- Zeman, Petr. ed. 2002. *Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita.

7. SEZNAM ZKRATEK

CIA - Central Intelligence Agency

CIS - Commonwealth of Independent States

EU - Evropská unie

HDP - Hrubý domácí produkt

HIK - Heidelberg Institute for International Conflict Research

IMU – Islamic Movement of Uzbekistan

ICG - International Crisis Group

JIG - Jihad Islamic Group

KGB - Kamit'et gosudarstvenoj bezopasnosti

NATO - North Atlantic Treaty Organization

OBSE - Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

OSN - Organizace spojených národů

RVHP - Rada vzájemné hospodářské pomoci

SCO - Shanghai Cooperation Organisation

SNS - Společenství nezávislých států

SSSR - Svaz sovětských socialistických republik

UCDP - Uppsala Conflict Data Program

USA - United States of America

USD - United States dollar

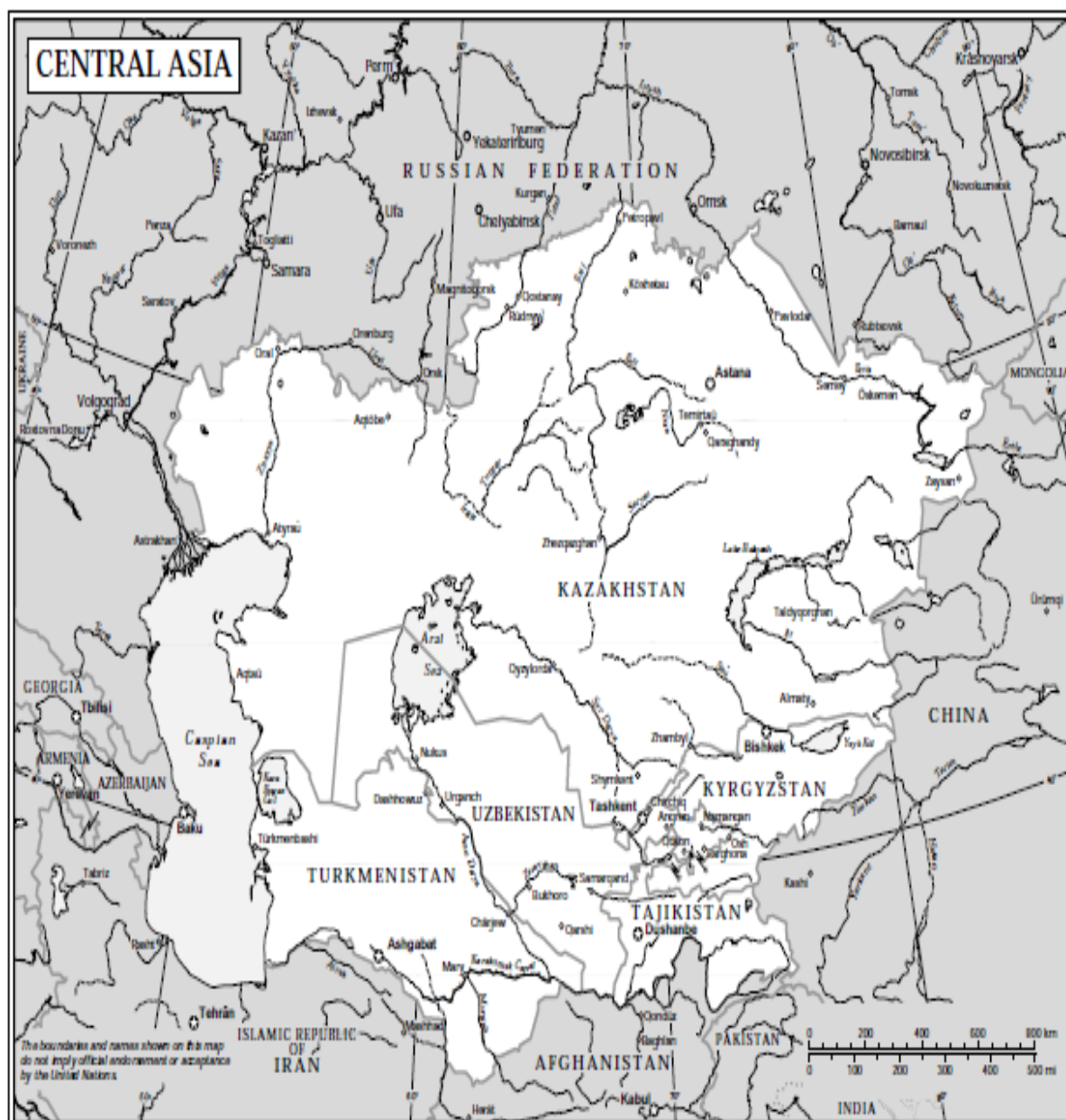
UTO - United Tajik Opposition

ÚV KSSS - Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

SNS - Společenství nezávislých států

8. PŘÍLOHY

Příloha 1: Střední Asie (politická mapa)

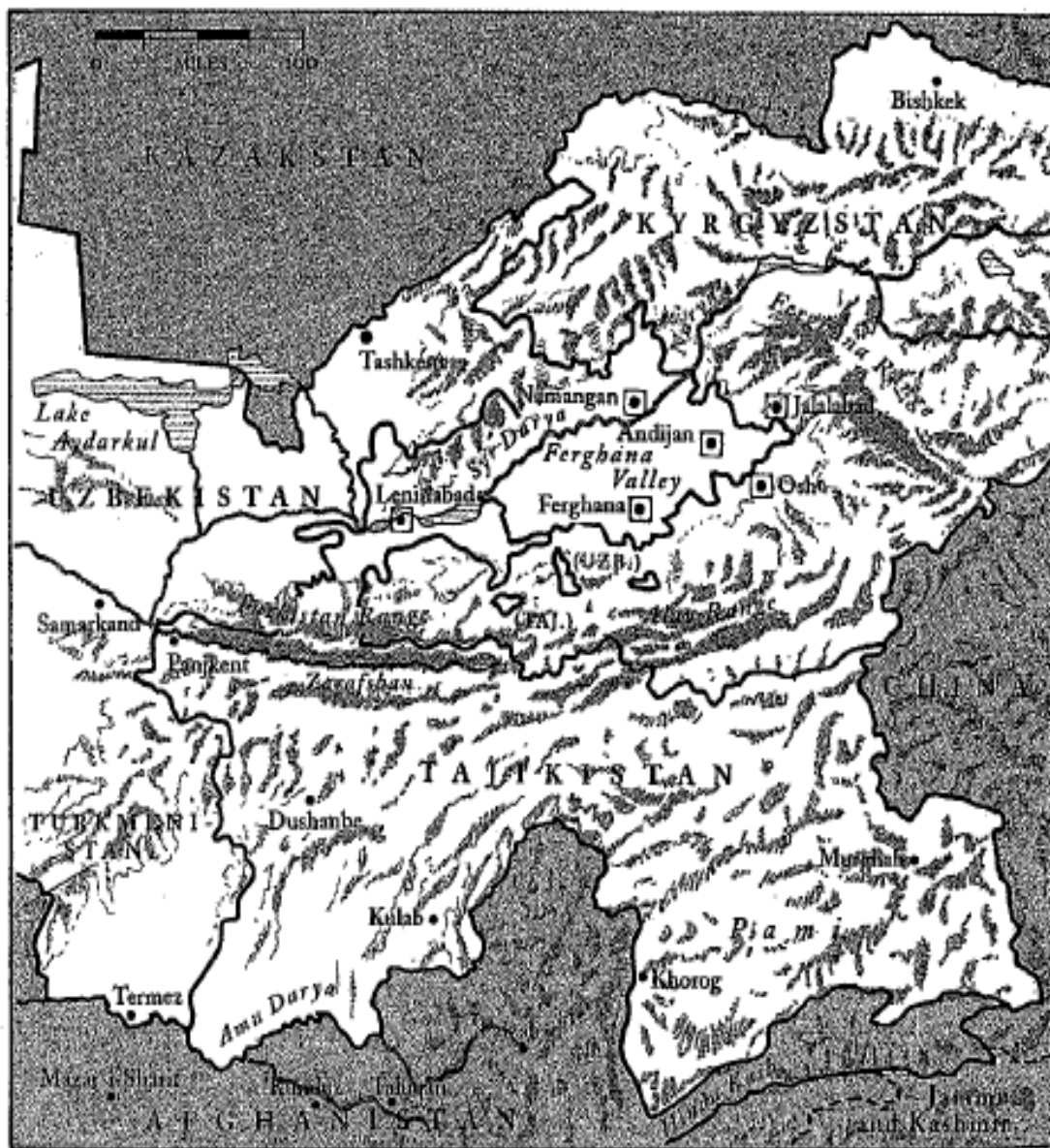

Zdroj: International Crisis Group. On-line:

(<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central->

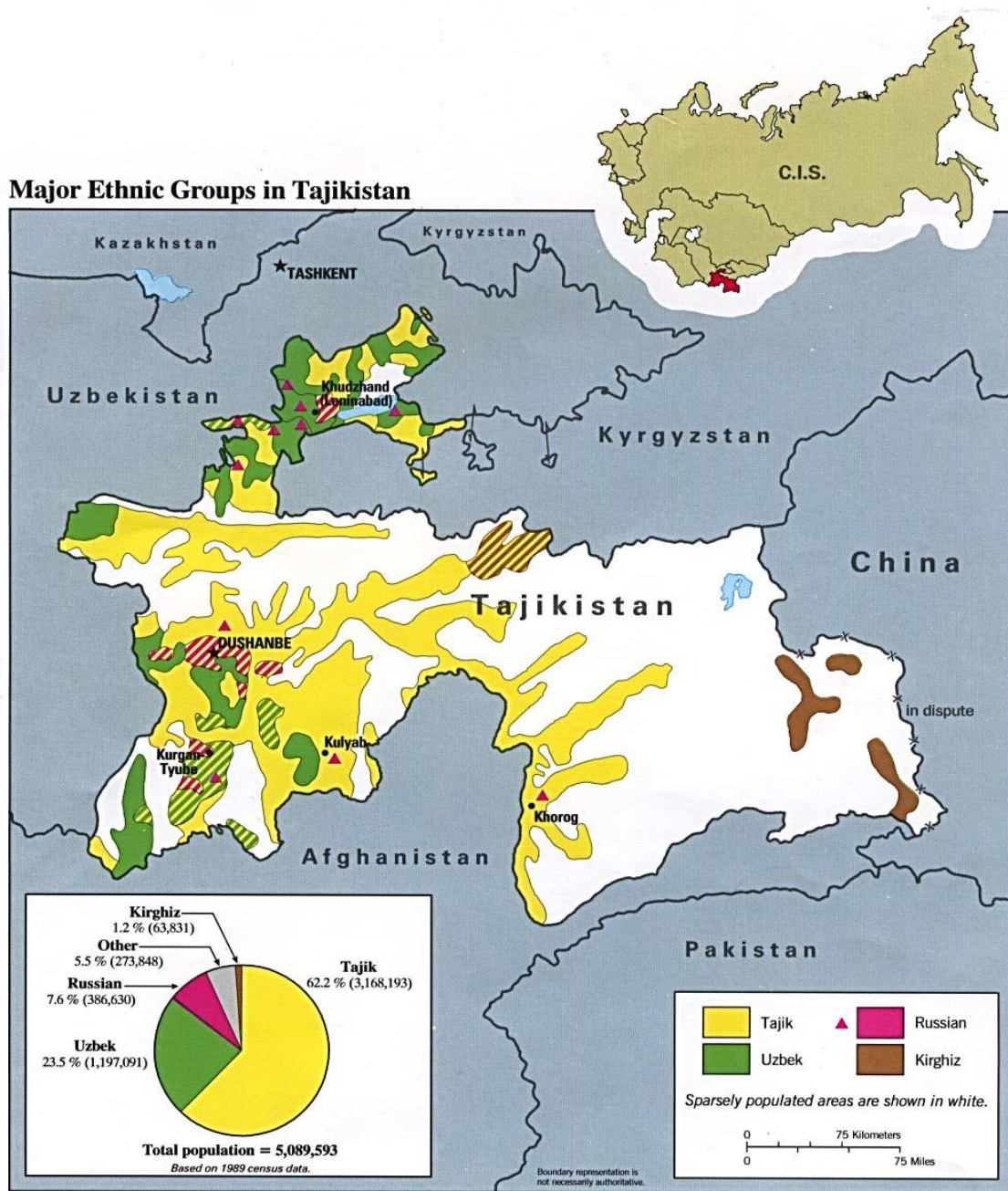
[asia/Central%20Asia%20Islamist%20Mobilisation%20and%20Regional%20Security.pdf](http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-))

Příloha 2: Oblast ozbrojených konfliktů po konci studené války ve Střední Asii (reliéfní mapa)

Zdroj: International Crisis Group. On-line:
(<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/Central%20Asia%20Islamist%20Mobilisation%20and%20Regional%20Security.pdf>)

Příloha 3: Hlavní etnické skupiny v Tádžikistánu

Zdroj: The University of Texas at Austin. On-line:

(http://www.lib.utexas.edu/maps/commonwealth/tajikistan_ethnic_92.jpg)

Příloha 4: Tádžikistán (politická mapa)

Base 802091 (R00627) 10-92

Zdroj: The University of Texas at Austin. On-line:

(<http://www.lib.utexas.edu/maps/commonwealth/tajikistan.gif>)

Příloha 5: Tádžikistán (reliéfní mapa)

Zdroj: The University of Texas at Austin. On-line:

(http://www.lib.utexas.edu/maps/commonwealth/tajikistan_rel_95.jpg)

Příloha 6: Smlouva o míru a národním usmíření v Tádžikistánu - 27. června 1997 Moskva (anglicky)⁷¹

General Agreement on the Establishment of Peace and National Accord in Tajikistan, signed in Moscow on 27 June 1997

For the purposes of achieving peace and national accord in Tajikistan and overcoming the consequences of the civil war, inter-Tajik talks on national reconciliation have been conducted from April 1994 up until the present time under the auspices of the United Nations. In the course of eight rounds of talks between delegations of the Government of Tajikistan and the United Tajik Opposition, hereinafter referred to as the Parties, six meetings between the President of Tajikistan and the leader of the United Tajik Opposition, and also three rounds of consultations between the delegations of the Parties, which took place in Almaty, Ashgabat, Bishkek, Islamabad, Kabul, Meshkhed (Islamic Republic of Iran), Moscow, Tehran and Khusdekh (Afghanistan), protocols were agreed and signed which, together with the present document, constitute the General Agreement on the Establishment of Peace and National Accord in Tajikistan (the General Agreement). It includes the following documents:

- the Protocol on the fundamental principles for establishing peace and national accord in Tajikistan of 17 August 1995 (annex I);^{*1}
- the Protocol on political questions of 18 May 1997 (annex II)² and the related Agreement between the President of Tajikistan, Emomali Sharipovich Rakhmonov, and the leader of the United Tajik Opposition, Said Abdullo Nuri, on the results of the meeting held in Moscow on 23 December 1996 (annex III);³ the Protocol on the main functions and powers of the Commission on National Reconciliation of 23 December 1996 (annex IV);⁴ the Statute of the Commission on National Reconciliation, of 21 February 1997 (annex V);⁵ the Additional Protocol to the Protocol on the main functions and powers of the Commission on National Reconciliation, of 21 February 1997 (annex VI);⁶
- the Protocol on military issues (annex VII);⁷
- the Protocol on refugees of 13 January 1997 (annex VIII);⁸

⁷¹ Zdroj: United Nations On-line:
(<http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unmot/prst9757.htm>)

- the Protocol on the guarantees of implementation of the General Agreement on the Establishment of Peace and National Accord in Tajikistan, of 28 May 1997 (annex IX).⁹

The President of Tajikistan and the leader of the United Tajik Opposition have agreed that the signing of the present General Agreement marks the beginning of the phase of full and interconnected implementation of the agreements reached, which will put an end once and for all to the fratricidal conflict in Tajikistan, ensure mutual forgiveness and amnesty, return the refugees to their homes, and create the conditions for the democratic development of society, the holding of free elections and the restoration of the country's economy destroyed by the many years of conflict. The highest national priorities of the country are peace and the national unity of all nationals of Tajikistan, regardless of their ethnic origin, political orientation, religion or regional affiliation.

The President of Tajikistan and the leader of the United Tajik Opposition have agreed to request the Secretary-General of the United Nations to provide assistance and cooperation in the comprehensive implementation of the General Agreement. They have also agreed to request the Chairman-in-Office of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), the Organization of the Islamic Conference (OIC) and the Governments of the guarantor States to provide cooperation in the implementation of the relevant provisions of the General Agreement.

The President of Tajikistan and the leader of the United Tajik Opposition have agreed to register the General Agreement with the United Nations Secretariat in accordance with Article 102 of the Charter of the United Nations.

(Signed) E. RAKHMONOV
President of Tajikistan

(Signed) A. NURI
Leader of the United Tajik Opposition

(Signed) G. MERREM
Special Representative of the Secretary-General of the United Nations

Notes

¹ S/1995/720, annex.

² S/1997/385, annex I.

³ S/1996/1070, annex I.

⁴ Ibid., annex II.

⁵ S/1997/169, annex I.

⁶ Ibid, annex II.

⁷ S/1997/209, annex II.

⁸ S/1997/56, annex III.

⁹ S/1997/410, annex.

Příloha 7: Smlouva o míru a národním usmíření v Tádžikistánu - 27. června 1997 Moskva (česky)⁷²

V úsilí o dosažení míru a národního usmíření v Tádžikistánu a překonání důsledků občanské války probíhaly od 5. srpna 1994 až do současnosti mezinárodní rozhovory pro národní usmíření pod dohledem OSN. Během osmi kol rozhovorů mezi delegacemi Vlády Republiky Tádžikistán (RT) a Sjediněné tádžické opozice (STO) - dále jen strany - a šesti setkání Prezidenta RT a Vedení STO, jakož i tří kol konzultací stran, které se uskutečnily v Alma-Atě, Ašchabadu, Biškeku, Islámábádu, Kábulu, Mašhadu (Írán), Moskvě, Teheránu a Chozdechu (Afgánistán), byly odsouhlaseny a podepsány protokoly a jiné dokumenty, které společně s tímto dokumentem sestavují Všeobecnou smlouvu o ustavení míru a národního usmíření v Tádžikistánu (Všeobecná smlouva). Zahrnuje následující dokumenty:

Protokol o základních principech ustavení míru a národního usmíření v Tádžikistánu ze 17. srpna 1995 (Příloha I);

Protokol o politických otázkách z 18. května 1997 (Příloha 2); a k němu se vztahující Dohoda Prezidenta Republiky Tádžikistán Emómalí Šaripoviče Rahmónova a vedoucího představitele Sjediněné tádžické opozice Saida Abdullo N úrího na základě setkání v Moskvě z 23. prosince 1996 (Příloha 3); Protokol „O základních funkcích a pravomocích Výboru pro národní usmíření“ z 23. prosince 1996 (Příloha 4); Usnesení k Výboru pro národní usmíření z 21. února 1997 (Příloha 5); Doplnující protokol Protokolu „O základních funkcích a pravomocích Výboru pro národní usmíření“ z 21. února 1997 (Příloha 6);

Protokol o vojenských problémech (Příloha 7);

Protokol o otázkách uprchlíků z 13. ledna 1997 (Příloha 8);

Protokol o zárukách plnění Všeobecné smlouvy o ustanovení míru a národního usmíření v Tádžikistánu z 28. května 1997 (Příloha 9).

Prezident RT a vedoucí představitel STO se dohodli, že od okamžiku podpisu této Všeobecné smlouvy začíná období naplňování dosažených výsledků v jejich plném rozsahu. Vzájemný vztah, který učiní navždy konec bratrovražednému konfliktu v Tádžikistánu, zabezpečí vzájemné odpuštění a amnestii, navrátí uprchlíky k rodným krbům a ustanoví podmínky pro demokratický rozvoj země, provedení svobodných voleb a zlepšení ekonomiky země, zničené mnohaletým

⁷² Zdroj: Horák 2005a: 221-222.

konfliktem. Nejvyššími národními zájmy země jsou mír a národní jednotu všech Tádžiků (v originále Tádžikistánců) bez ohledu na jejich národnost, politickou orientaci, náboženské vyznání a regionální příslušnost. Prezident RT a vedoucí představitel STO se dohodli, že se ke Generálnímu tajemníkovi OSN obrátí se žádostí o poskytnutí pomoci a spolupráce při komplexním naplňování Všeobecné smlouvy. Dohodli se také na tom, že se obrátí na úřadujícího předsedu Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). Ve věci naplňování Smlouvy upevňuje tato organizace naše přesvědčení, že všechny povinnosti obsažené v dokumentu budou uvedeny v život v plném rozsahu a v řádném termínu. Vysoce si vážíme role Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a Organizace islámské konference v mezitádžickém jednacím procesu a vyjadřujeme naději, že prokáží spolupráci rovněž při naplňování dohodnutého. Při vstupu do nové odpovědné etapy uvedení Všeobecné smlouvy v život ještě jednou prohlašujeme, že usilujeme o co nejrychlejší dosažení míru a národního usmíření v naší zemi.

E. Rahmónov
Prezident Republiky
Tádžikistán

S. A. Núrí
vedoucí představitel
Sjednocené tádžické opozice

G. Merrem
zvláštní vyslanec generálního tajemníka OSN